Sarpsborg kommune

Kunnskapsgrunnlag for planstrategien 2024-2028

Situasjon og utviklingstrekk i Sarpsborg 2023.

Versjon pr. 14.08.2024

Innhold

HENSIKTEN MED KUNNSKAPSGRUNNLAGET 6

INNLEDNING 6

SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE 8

DEMOGRAFI OG BEFOLKNINGSFRAMSKRIVINGER 9

BEFOLKNINGSVEKSTEN FRA 2000 TIL 2024 9
EN ALDRENDE BEFOLKNING 10
BIDRAG TIL VEKST 11
HUSSTANDER 12
DEMOGRAFISK SÅRBARHET 12

DEL 1. SOSIAL BÆREKRAFT 13

UTRYDDE FATTIGDOM 14
HVORDAN DEFINERES FATTIGDOM? 14
UTRYDDE FATTIGDOM? 14
VEDVARENDE LAVINNTEKT 14
RISIKO FOR FATTIGDOM 15
ØKONOMISK ROBUSTHET 15
GOD HELSE 16
HELSETILSTANDEN I BEFOLKNINGEN 16
FLERE YNGRE MED BEHOV FOR TJENESTER 16
FORVENTET LEVEALDER 17
ENSOMHET MER VANLIG ENN FØR OG MEST VANLIG BLANT YNGRE GENERASJONER 17
PSYKISK HELSE 17
SELVMORD 19
SKADER OG ULYKKER 19
FYSISK HELSE 20
ØKENDE BEHANDLINGSBEHOV FOR KRONIKERE 20
SVANGERSKAPSDIABETES 20
OVERVEKT OG RELATERT SYKDOM 21
MUSKEL OG SKJELETTPLAGER 21
KREFT 21
ELDREHELSE 22
FOR TIDLIG DØD 23
HELSEFREMMENDE AKTIVITET 23
HELSERELATERT ATFERD 24

VAKSINEDEKNING 24
SYKEFRAVÆR 25
GOD UTDANNING 26
UTDANNING ER AVGJØRENDE FOR ET GODT LIV 26
KOMPETANSEKRAV I NEDRE GLOMMA 26
UTDANNINGSNIVÅET I BEFOLKNINGEN ØKER 27
UTDANNING BLANT INNBYGGERE MED INNVANDRINGSBAKGRUNN 27
FÆRRE AV DE MINSTE GÅR I BARNEHAGE 27
LÆRING OG LÆRINGSMILJØ 27
TRIVSEL OG VENNSKAP 28
UNGDOM FLEST ER PLIKTOPPFYLLENDE 29
SKOLEMOTIVASJON 29
GJENNOMFØRING AV VIDEREGÅENDE SKOLE OG FRAMTIDSUTSIKTER 31
LIKESTILLING MELLOM KJØNNENE 32
REPRESENTASJON 32
MANN- OG KVINNEYRKER 32
UTDANNING 32
FOREKOMST AV UTRYGGHET OG VOLDSHENDELSER 33
VOLD BLANT UNGE 33
UTRYGGHET 34
FRED OG RETTFERDIGHET 34
TILLIT ER EN SUKSESSFAKTOR 35
TILLIT BLANT SARPINGENE 35
VALGDELTAKELSE 35
DELTAKELSE I FRIVILLIG ARBEID OG ORGANISERT AKTIVITET 36

OPPSUMMERING DEL 1. SOSIAL BÆREKRAFT. 37

SENTRALE UTVIKLINGSTREKK 37
UTFORDRINGSBILDE 38

DEL 2. ØKONOMISK BÆREKRAFT 39

ANSTENDIG ARBEID OG ØKONOMISK VEKST 39
OMSTILLINGER OG REKRUTTERING 40
ATTRAKTIVITETSMODELLEN 40
BEFOLKNINGSVEKST OG BOSTEDATTRAKTIVITET 40
ARBEIDSPLASSUTVIKLING 41
SYSSELSETTING 42
INNOVASJON OG INFRASTRUKTUR 43
UTVIKLING OG BRUK AV NY TEKNOLOGI 43
INNOVASJONSKULTUR I SARPSBORG KOMMUNE 43
KUNSTIG INTELLIGENS 44
MINDRE ULIKHET 44
SOSIAL ULIKHET ER KOSTNADSKREVENDE 44

BÆREKRAFTIGE BYER OG SAMFUNN **46**
HELHETLIG PLANLEGGING 46
LEVENDE BYER, TETTSTEDER OG BYGDER 46
NEDRE GLOMMAS PLASS I STORBYREGIONEN 47
BYPAKKE NEDRE GLOMMA 47
REISEVANER I NEDRE GLOMMA 2022 48
BOLIGBYGGING I SARPSBORG 48
HVOR MANGE LEIER BOLIGEN? 49
KOMMUNENS BOLIGSOSIALE VIRKEMIDLER 50
STØY OG STØV 52
STØY FRA JERNBANE 52
HAVNEVIRKSOMHET 52
ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON **53**
MATSVINN 53
RESSURSGJENVINNING 53
GRØNNE OG INNOVATIVE INNKJØP 54

OPPSUMMERING DEL 2. ØKONOMISK BÆREKRAFT. **55**

SENTRALE UTVIKLINGSTREKK **55**
UTFORDRINGSBILDE **56**

DEL 3. MILJØMESSIG BÆREKRAFT **58**

RENT VANN OG GODE SANITÆRFORHOLD **59**
RENT DRIKKEVANN 59
FORURENSNINGSRISIKO 59
MILJØGIFTER 59
LEDNINGSNETTET 60
AVLØP 60
OVERVANN 60
BADEVANN 61
UTRYDDE SULT **61**
MATVAREPRODUKSJON 61
MATVARESIKKERHET 61
OMDISPONERING AV DYRKA JORD 62
BEDRE ERNÆRING 63
REN ENERGI FOR ALLE **63**
ENERGIPRODUKSJON I SARPSBORG KOMMUNE 64
VANNKRAFT 64
FJERNVARME 64
VINDKRAFT 65
SOLENERGI 65
ENERGIFORBRUKET 65
ELEKTRISITET 66

FOSSILE KILDER 66
BIOENERGI 66
LIV UNDER VANN 67
KYSTOMRÅDENE 67
UTFORDRINGER MED FORURENSNING OG MARIN FORSØPLING 67
LIV PÅ LAND 68
SARPSBORGS NATUR 68
PÅVIRKNINGSFAKTORER PÅ NATURMANGFOLDET 68
AREALREGNSKAP 69
STOPPE KLIMAENDRINGENE 69
KONSEKVENSER AV KLIMAENDRINGENE 69
FORPLIKTELSER OG FØRINGER 70
KLIMATILPASNINGER 70
UTSLIPP AV KLIMAGASSER 71
SKOG OG MYR 72
VEITRAFIKK 73
TRANSPORT 73

OPPSUMMERING DEL 3. MILJØMESSIG BÆREKRAFT 75

SENTRALE UTVIKLINGSTREKK 75
UTFORDRINGSBILDE 75

DEL 4: SAMFUNNSSIKKERHET OG BEREDSKAP 77

Hensikten med kunnskapsgrunnlaget

Kommunen skal etter lov ha en løpende oversikt over befolkningens helsetilstand, hvilke faktorer som påvirker helsetilstanden, og hvordan denne fordeles. Kommunen er tjenesteyter, myndighetsutøver, samfunnsutvikler, beredskapsansvarlig, og har ansvar for det lokale demokratiet.

Samfunnsplanlegging og arealplanlegging må bygge på et oppdatert og godt kunnskapsgrunnlag for å kunne drøfte strategi, interesser, verdier og gode løsninger. Dette dokumentet skal beskrive viktige utviklingstrekk for Sarpsborg ut ifra tilgjengelige objektive data fra alle kommunens områder og virke. Dokumentet skal beskrive utfordringer og muligheter, samt hvilken kunnskap som er mangelfull. Samlet sett skal dokumentet fungere som et kunnskapsgrunnlag for planstrategien.

Innledning

Dette dokumentet er bygget opp etter Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (2023–2027) og Forente nasjoner (FN) sine 17 bærekraftsmål. Regjeringen understreker at 2030- agendaen med de 17 bærekraftsmålene dekker alle samfunnsområder, og kan bidra til gode prioriteringer i usikre tider. Et viktig prinsipp er at ingen skal utelates, og de mest sårbare gruppene må derfor prioriteres i planleggingen. FNs Generalforsamling sier at bærekraftsmålene er verdens felles arbeidsplan for å imøtekomme dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.

2030-agendaen har fem overordnede perspektiver, der bærekraftperspektivet deles inn i tre kategorier, i tillegg omtales samfunnssikkerhet og beredskap som egen del. Samarbeid om å nå målene omtales innledningsvis.

- Samarbeid om å nå målene (FNs mål nr. 17) omtales innledningsvis i dokumentet.
- Trygge og inkluderende lokalsamfunn (sosial bærekraft) er del 1 av dokumentet.
- Velferd og bærekraftig verdiskaping (økonomisk bærekraft) er del 2 av dokumentet.
- Klima, natur og miljø for framtida (miljømessig bærekraft) er del 3 av dokumentet.
- Samfunnssikkerhet og beredskap (trygghet for fremtiden) er del 4 av dokumentet.

Del én, to og tre gir en kortfattet beskrivelse av situasjon og utviklingstrekk strukturert etter de 17 bærekraftsmålene:

DEL 1: Sosial bærekraft omtaler 5 av FNs bærekraftsmål

DEL 2: Økonomisk bærekraft omtaler 5 av FNs bærekraftsmål

DEL 3: Miljømessig bærekraft omtaler 6 av FNs bærekraftsmål

Kunnskapsgrunnlaget ble behandlet i formannskapet 6.juni 2024. I ettertid er det gjort noen mindre justeringer:

- Nytt avsnitt: Kommunens boligsosiale virkemidler (side 50)
- Endringer i avsnitt: Omdisponering av dyrka jord (side 62)
- Tillegg om utfordrende hendelser i avsnitt: Konsekvenser av klimaendringene (side 70)
- Nytt avsnitt: Klimatilpasninger (side 70)
- Endringer i avsnitt: Skog og myr (side 72)
- Ytterligere tekst om grunnforhold (side 76)

INNHENTING AV DATA TIL KUNNSKAPSGRUNNLAGET

Statistikk og tallmateriale til dette dokumentet er hentet fra intern kommune-stat rapportering (KOSTRA tall), samt Statistisk sentralbyrå (SSB), Folkehelseinstituttet (FHI) og dens kommunale statistikkbank (Kommunehelsa), Nav, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (Imdi), regionale statistikker fra Viken og Østfold fylkeskommune, UNGDATA-undersøkelsen, Telemarksforskning, Miljødirektoratet, Norsk institutt for bioøkonomi, Statens veivesen, mv. Kildene oppgis som fotnoter fortløpende i teksten, og det er forsøkt å fremskaffe oppdaterte tall. Ved spørsmål til kildene, ta kontakt med virksomhet plan og samfunnsutvikling (VPS).

Dokumentet er utarbeidet av virksomhet plan og samfunnsutvikling og ble utarbeidet i perioden oktober 2023 til mai 2024. Dokumentet er basert på tall og statistikk som kommunen allerede har tilgjengelig, og det er ikke bestilt statistiske analyser fra uavhengige aktører. Dokumentet er ikke fagfellevurdert eller kvalitetssikret av uavhengige statistikere, og grunnet mangel på ressurser og kapasitet har ikke ungdomsrådet, eldrerådet, flerkulturelt råd og råd for personer med funksjonsnedsettelse fått mulighet til å medvirke og gi innspill til dokumentet.

Samarbeid for å nå målene

Styrke virkemidlene som trengs for å gjennomføre arbeidet. Sterke partnerskap må til for å lykkes. Myndigheter, næringslivet og sivilsamfunnet må samarbeide for å oppnå bærekraftig utvikling. Bærekraftsmålene skal fungere som en felles, global retning og prioritert innsats de neste 15 årene. Erfaring fra Tusenårsmålene viser at denne typen målrettet innsats virker.

«Sammen skaper vi Sarpsborg, - det gode hjemstedet, jobbene for framtiden og opplevelser for livet», er Sarpsborgs visjon. Situasjonen og utfordringene som er beskrevet og knyttet opp mot bærekraftsmålet er sammensatt og krever samarbeid for å forstå utfordringene og jobbe med løsninger.

Her er noen eksempler på pågående samarbeid som skal bidra til å løse en del av utfordringene som er skissert i dette kunnskapsgrunnlaget:

- Partnerskap og samarbeid om næringsutvikling i Søndre Viken.
- Bykraft, et samarbeid om å skape en levende og mer spennende by (Sarpsborg kommune, iSarpsborg og Næringsforeningen).
- Klimasamarbeid (Klima Østfold, Nettverk Klimatilpasning Østfold og klimapartnere Viken).
- Samarbeid og nettverk om utenforskap, velferd, utvikling av nærmiljø og lokalsamfunn.
- Koordinering og utvikling av tjenester for sårbare barn og unge.
- Bypakka, samarbeidsavtale om areal og transport (Statens veivesen, Fylkeskommunen, Jernbanedirektoratet, og kommunene i nedre Glomma).
- Byvekstavtale.
- Områdesatsing Østre bydel.
- Sak om interkommunalt samarbeid med Fredrikstad.
- Interkommunalt selskap som skal etablere og drifte et ettersorteringsanlegg for husholdningsavfall (Sarpsborg, Fredrikstad kommune, Halden kommune, Indre Østfold renovasjon og Movar KF).
- Det er mange samarbeidsarenaer som involverer frivilligheten i Sarpsborg. For å utvikle og legge bedre til rette for frivillig innsats og engasjement er det behov for flere mulige samarbeidsformer.

Demografi og befolkningsframskrivinger

Befolkningsveksten fra 2000 til 2024

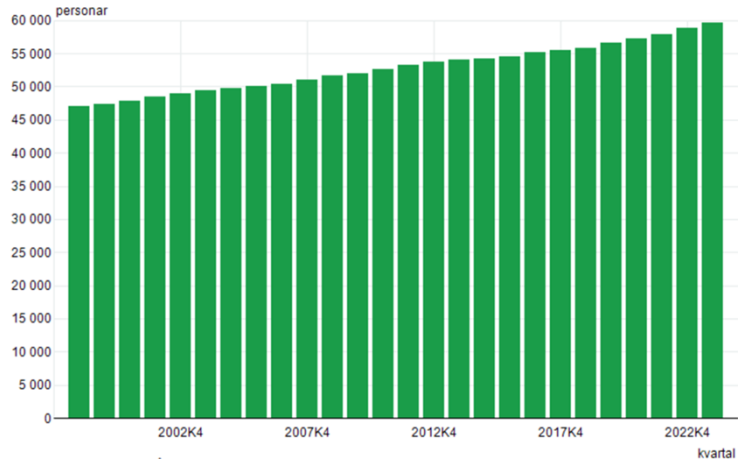

Figur 1: Befolkningsvekst Sarpsborg kommune (årskvartiler) 2000-2024. Kilde: SSB.

Per 1.januar 2024 var innbyggertallet i Sarpsborg 59 771. Folketallet har økt med 26 % siden 2000. Dette er sterkere vekst enn landet, men lavere enn Vikens 34,8 %.

I 2023 fikk Sarpsborg 733 flere innbyggere, en prosentvis vekst på ca. 1,2 %. [1]

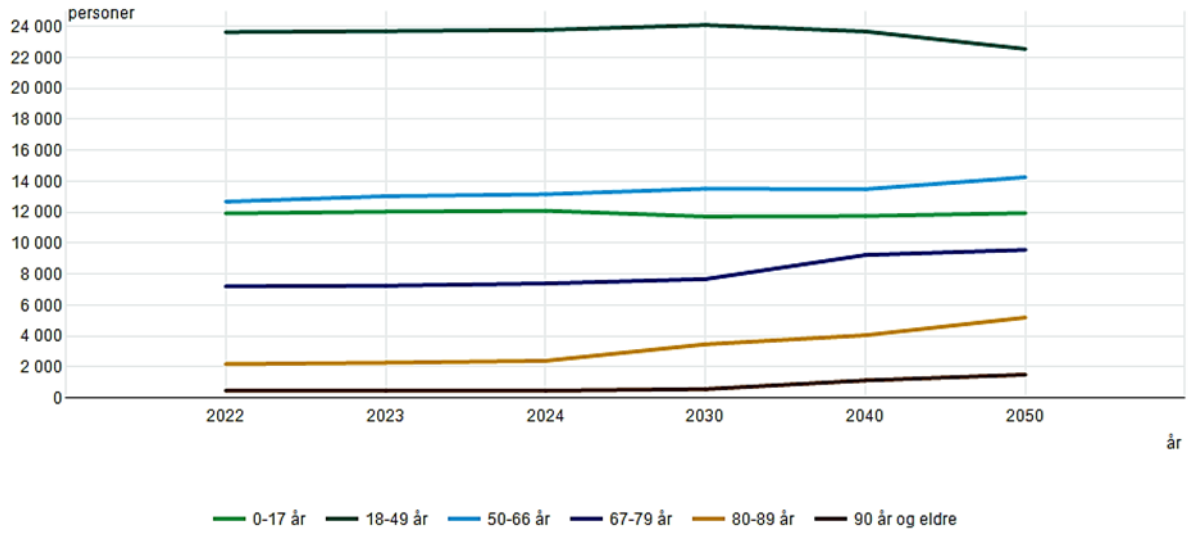

Figur 2: framskrevet folkemengde i Sarpsborg etter alder og år fra i dag og frem mot 2050. Kilde: SSB.

[1] Regional analyse kap. 2.1.5
06913: Befolkning og endringer, etter region, statistikkvariabel og år. Statistikkbanken (ssb.no)

Av figuren kan vi lese at antall personer 18-49 år i perioden reduseres med ca. 1.200 personer, noe som tilsvarer økningen av antall personer 50-66 år i samme periode. Antall personer 0-17 år holder seg stabilt på dagens nivå i framskrevet periode. Antall barn i grunnskolealder vil være på samme nivå eller lavere de neste tiårene.

En aldrende befolkning

Befolkningssammensetning med aldersgrupper og kjønn er ganske lik som for resten av landet, men Sarpsborg har en noe lavere andel innbyggere mellom 20 og 40 år, og en større andel eldre over 65 år. Antall eldre 80-89 år i perioden mot 2050 estimeres å øke med over 2.700 personer. Antall 90 år og eldre i samme periode øker fra 480 til over 1.500, som er en tredobling sett fra dagens situasjon.

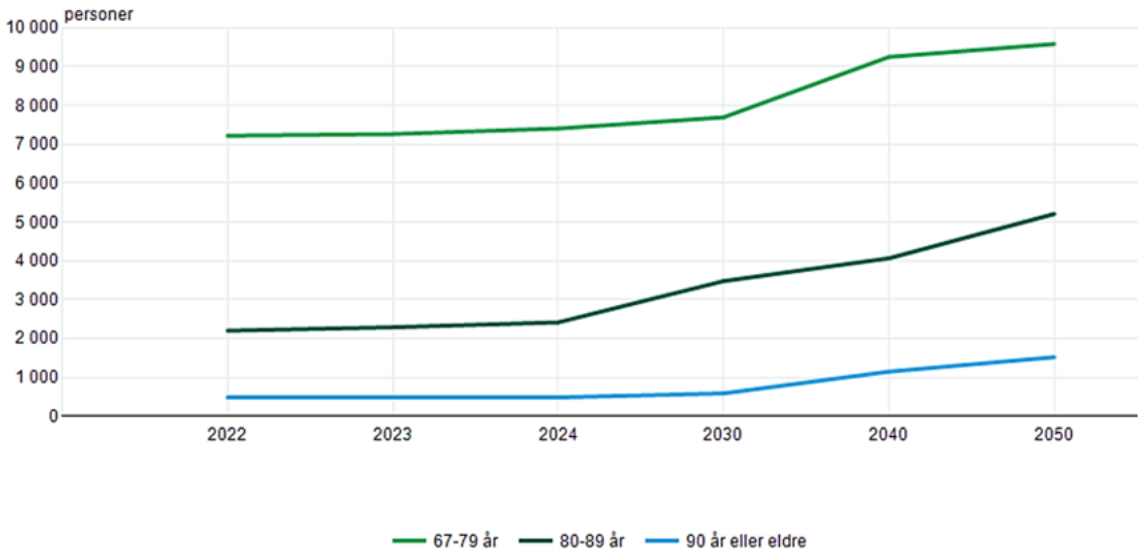

Figur 3: fremskrevet folkemengde 1.januar, etter alder og år. Sarpsborg (2020-2023), Hovedalternativet (MMMM). Kilde: SSB.

Bidrag til vekst

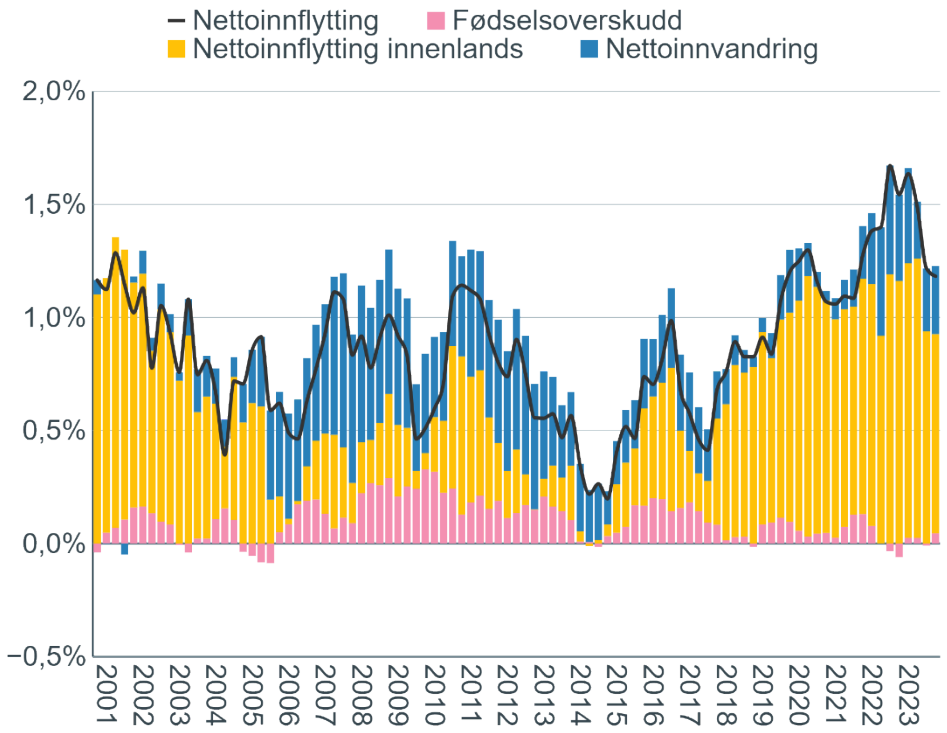

Figur 4: Bidrag til befolkningsveksten. Kilde: Telemarksforskning.

Figuren viser en oversikt over fødselsoverskudd (antall fødte minus antall døde, per kvartal), nettoinnflytting innenlands (fra andre kommuner i Norge), nettoinnvandring (fra utlandet) og nettoinnflytting (sum av innvandring og innlandsflytting). Nettoinnflytting innenlands hadde en kraftig økning fra 2015 og igjen i 2017. Samtidig har innvandringen økt i samme periode. Fødselsoverskuddet har i perioden 2017 til 2023 sunket fra 50 personer til 30 personer, med et negativt fødselsoverskudd på 35 personer i 2022, altså et fødselsunderskudd.

Per januar 2024 utgjorde innvandrere 24% av innbyggerandelen i Sarpsborg. Av folketilveksten på 733 personer i 2023, var 70% tilflyttede innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn fra andre kommuner (517 personer). Av innvandrerbefolkningen er flykninger fra Syria (203 personer, hvorav 173 personer er sekundærtilflyttede) den gruppen som er overrepresentert. Første kvartal i 2024 har Sarpsborg størst andel innvandrere fra Syria, Irak, Polen og Somalia. Sysselsettingsnivå, inntektsnivå og sannsynlighet for å vedvare i lavinntekt varierer mye med flyktningenes landbakgrunn. Flykninger med bakgrunn fra Iran, Russland, Eritrea gjør det gjennomgående bedre enn flykninger fra Irak og Somalia når en ser på inntekt og yrkesdeltaking. I Sarpsborg og Fredrikstad i 2018 hadde nesten halvparten (48%) av flykningene bakgrunn fra Somalia eller Irak.[2]

[2] Monitor for sekundærflytting. Sekundærflytting blant personer med flyktningbakgrunn bosatt i Norge 2007-2016 (ssb.no)

Husstander

Aleneboende utgjør 38% av Sarpsborgs husholdninger, (10.349 av 26.967 husholdninger). Par uten hjemmeboende barn utgjør 24% (6.651 husholdninger). Par med barn 5 år og yngre representerer 8% av husholdningene, mens par med barn 6-17 år utgjør 11% av husholdningene. Familier med en forsørger med barn i ulike aldre (18 år og eldre, 6-17 år og 0-5 år utgjør hhv. 8% (2.120), 4% (1.091) og 1% (302 husholdninger). Andelen barn i alderen 0-17 år med mor eller far som er eneforsørger er for Sarpsborg kommune 18%, mot nasjonale tall på 15% (2019-2021).

Definisjonen på trangboddhet er at antall rom i boligen er mindre enn antall personer eller én person bor på ett rom og/eller antall kvadratmeter (p-areal) er under 25 kvm per person. I Norge er 18,3% av barn 0-17 år trangbodde, mot Sarpsborg kommunes 19,9% (20,6% i gjennomsnitt de siste åtte årene).

Demografisk sårbarhet

Demografisk sårbarhet måles ut fra andel yngre og eldre, kvinneandel, fødsels- og dødstall og flyttebalanse. Demografisk sårbarhet øker for eksempel med lave fødselstall og lav andel unge mellom 15 og 24 år.[3] Den demografiske sårbarheten har økt i en del kommuner, også i Sarpsborg, først og fremst på grunn av en aldrende befolkning og sentralisering.[4] Immigrasjon kan bidra som en positiv motkraft, men ikke nok til å balansere effektene av aldring og urbanisering. Kommuner som har skoler for høyere utdanning og unge bransjer på arbeidsmarkedet har bedre forutsetninger enn andre til å bryte mønsteret. Sarpsborg har dermed en relativt høy forsørgerbyrde. Høy forsørgerbyrde betyr at antallet innbyggere som «skal forsørges» overstiger antallet innbyggere i yrkesaktiv alder som skal forsørge andre. Med mindre innvandringen øker markant, eller fødselsraten går opp, vil denne trenden vare.

[3] Mer om dette i «Vi i Viken» side 23-24.
[4] https://www.nordregio.org/publications/demografisk-sarbarhet-2019/

Del 1. SOSIAL BÆREKRAFT

De neste avsnittene beskriver hvordan det står til med Sarpsborg opp mot disse bærekraftsmålene:

Disse målene har stor betydning for den sosiale bærekraften. Til målene har FN knyttet 42 delmål. Et utvalg av relevante delmål for Sarpsborg er sammenstilt ved siden av delmålene. Sosial bærekraft og folkehelse handler i mange sammenhenger om det samme, nemlig om befolkningens helse og livskvalitet og hvordan denne fordeler seg. God utdanning og arbeid er grunnleggende for god helse, livskvalitet og trygg økonomi. Å ha en trygg økonomi og et godt sted å bo er igjen avgjørende for levekår, helse og livskvalitet. Det samme er sosial tilhørighet og vennskap.

Utrydde fattigdom

Målsettingene om å utrydde fattigdom handler om at den økonomiske veksten skal være inkluderende og fordeles jevnere blant land og befolkning. Den må skape bærekraftige jobber og gi like muligheter til alle. Andelen innbyggere i alle aldre som lever i fattigdom etter nasjonale definisjoner skal minst halveres. Nasjonalt tilpassede velferdsordninger skal nå de mest fattige og sårbare. Et delmål handler om å bygge opp motstandskraften til fattige og personer i utsatte situasjoner, slik at de blir mindre sårbare overfor klimarelaterte ekstreme hendelser, økonomiske, sosiale og miljømessige påkjenninger og katastrofer.

Hvordan defineres fattigdom?

Å beregne andelen personer med lavinntekt er en av flere indikatorer for å måle fattigdom. Det er da vanlig å ta utgangspunkt i husholdningenes inntekt etter skatt og bruke det som kalles en relativ lavinntektsgrense. Personene i en husholdning med inntekt under denne grensen, har det vi kaller lavinntekt. Ifølge definisjonen som SSB oftest benytter, har en person lavinntekt dersom vedkommende har en inntekt som tilsvarer 60 prosent eller mindre av medianinntekten i befolkningen, etter skatt og per forbruksenhet. Medianinntekten for Sarpsborg er lavere enn landet for øvrig. I 2023 lå medianinntekten på 577 320,- i Sarpsborg mot 608 000,- på landsbasis.[5]

Utrydde fattigdom?

Relativ fattigdom basert på EU-skala 60% av medianinntjening vanskeliggjør målet om å utrydde fattigdom, men hvis målet er å minst halvere fattigdom innen 2030, vil dette tilsvare en fattigdomsreduksjon av lavinntektsfamilier i Sarpsborg kommune fra 13.7% til 6%. Sagt med andre ord, de neste 6 årene må nesten 1.000 barn løftes ut av vedvarende lavinntekt, slik at disse husholdningene tjener over 232.000 kroner etter skatt i 2023-penger. Siden 2020 har andelen lavinntektshusholdninger i Sarpsborg ligget på 14.2% i 2020, 13.5% i 2021 og 13.7% i 2022.

Vedvarende lavinntekt

Vedvarende lavinntekt betyr at en husholdning i snitt har tjent under 60 prosent av medianinntekten i Norge i løpet av de siste tre årene. En vesentlig og stadig økende andel i gruppen barn med vedvarende lavinntekt er enten innvandrere eller barn av innvandrere. I

[5] 12852: Kommunefordelt månedslønn, etter statistikkmål, arbeidssted/bosted, alder, statistikkvariabel, år og region. Statistikkbanken (ssb.no)

2019 hadde 6 av 10 barn med vedvarende lavinntekt innvandrerbakgrunn. Over halvparten av barna i familier med lavinntekt i Norge har innvandrerbakgrunn. [6] 38 prosent av innvandrerbarna i Norge er i lavinntektshusholdninger (EU 60). 4,5 prosent av barna uten innvandrerbakgrunn er i samme kategori.
Sarpsborg er blant de kommunene i Norge med flest innbyggere i husholdninger med vedvarende lavinntekt (alle aldre). Dette gjelder også for andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt. I 2023 var andelen barn i vedvarende lavinntekt 18,1 % i Sarpsborg og 10,9 % i landet. [7]

Når vi sammenligner levekårssoner internt i kommunen bruker vi kommunal median. Levekårsrapporten fra 2020 viser at vi har inntektsforskjeller innad i kommunen.

I områder som Fram-Grina er 55,5 % av barna i familier med inntekt under 60 % av kommunal median. I et område som Hevingen er kun 3,3 prosent i samme kategori (sist målt 2018 i levekårsrapporten). [8]

Risiko for fattigdom

Forskning viser at det er flest med lavinntekt blant sosialhjelpsmottakere, personer som jobber lite eller er arbeidsledige, innvandrere, enslige forsørgere eller personer med lav utdanning. I Sarpsborg står 24,1% av befolkningen mellom 16 og 66 år utenfor arbeid og utdanning (2023). I desember 2023 var 3,8 % av befolkningen mellom 18 og 29 år uføretrygdet og vi ser en økning i sosialhjelptilfeller fra 1 668 i 2022 til 1 849 i 2023. Det er også en høy andel flyktninger som står utenfor arbeidslivet, 51,9 % målt i 2022. Andelen har blitt redusert med 8 % siden 2020, men ligger fortsatt høyere enn landsgjennomsnittet på 48,5 %.

Økonomisk robusthet

I 2023 var andelen 16 år og eldre med minst ett betalingsproblem i Viken 8,7%, sammenliknet med landet for øvrig på 7,6%. I samme undersøkelse svarte Viken at 8,3% hadde det vanskelig/svært vanskelig for å få endene til å møtes, sammenliknet med 8,0% nasjonalt.

I 2022 oppgav 14% at utgifter til medisinsk behandling var tyngende, sammenliknet med 12% nasjonalt. Og tilsvarende oppga 17% at utgifter til tannlege var tyngende, sammenliknet med 15,3% nasjonalt. Sistnevnte kan sees i sammenheng med en undersøkelse fra 2019 der 9% av menn og 11% av kvinner i Sarpsborg rapporterer om dårlig/svært dårlig tannhelse, sammenliknet med hhv. 7% og 6% nasjonalt.

---

[6] Kilde: https://bufdir.no/Familie/Fattigdom/Ny_Barnefattigdom_i_Norge/
[7] Kommunehelsa (fhi.no)
[8] levekar-i-sarpsborg-2020.pdf

God helse

Sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder. Et delmål går ut på å redusere for tidlig død gjennom forebygging og behandling, fremme mental helse og livskvalitet og styrke forebygging og behandling av rusavhengighet. Det er også et mål å forhindre dødsfall og sykdom som følge av farlige kjemikalier og forurensning av luft, vann og jord (st. m 19). Det samme gjelder dødsfall og skader i trafikken. Sikre tilgang til gode helsetjenester, helsefremmende informasjon og opplæring, blant annet om seksuell helse, tobakkskade og helsefremmende livsstil.

Helsetilstanden i befolkningen

Sykdomsbildet i Sarpsborg preges av hjerte- og karsykdommer, kreft, kols og diabetes type 2. Slike ikke-smittsomme sykdommer, også gjerne kalt livsstilsykdommer, er en økende trussel mot folkehelsa, og kan i likhet med smittsomme sykdommer i stor grad forebygges. Risikofaktorer knyttet til disse kroniske sykdommene er tobakksbruk, høyt alkoholkonsum, usunne matvarer, fysisk inaktivitet og høyt blodtrykk. FHI skriver at så mye som 40% av alle demenstilfeller kunne vært unngått med tidlig innsats for å forebygge faktorer som høyt blodtrykk, fedme og diabetes, og unngått røyking og høyt alkoholkonsum. Et slikt eksempel synliggjør verdien av, og potensialet ved, et systematisk og kunnskapsbasert folkehelsearbeid. [9]

Psykiske plager og lidelser er også en av de store helse- og samfunnsutfordringene i Sarpsborg som i landet for øvrig. Det er nødvendig å prioritere dette området både når det gjelder forebygging, tjenestetilbud og ivaretakelse av pårørende.

Flere yngre med behov for tjenester

Sarpsborg kommune opplever en kraftig økning i antall unge brukere i helse- og omsorgstjenestene. Veksten sees i hele kommune-Norge, og ny forskning viser at i fremtiden så er det ikke eldrebølgen som vil legge beslag på kostnadene, det er «yngrebølgen» av unge funksjonshemmede. Forskere ved Institutt for helse og samfunn ved Universitetet i Oslo har gjennomført en studie som konkluderer med at det er en liten gruppe tjenestemottakere som står for en stor andel av de samlede kostnadene for kommunale pleie- og omsorgstjenester i Norge. Det fremkommer at høykostnadsbrukerne står for 39 prosent av de samlede kostnadene for kommunale pleie- og omsorgstjenester. Statistikk fra Helse Sør-Øst viser en betydelig økning i pasientaktiviteten i habiliteringstjenestene for barn og unge (HABU) og det er en stor økning i antall henvisninger av pasienter fra minoritetsspråklige familier, noe som legger økt press på

[9] Meld. St. 19 (2018–2019) (regjeringen.no)

ressurser og kompetanse. Tall fra 2018-2022 viser 75 % økning i antall barn med autisme med tilbud i HABU og over en dobling i antall kontakter/konsultasjoner totalt i regionen. OUS, Vestre Viken, Sørlandet og Østfold har hatt størst økning.

Forventet levealder

Den forventede levealderen for Sarpsborgs befolkning varierer med utdanningsnivå. For personer med gjennomført videregående skole eller høyere, er levealderen 5,2 år høyere enn for personer som kun har gjennomført grunnskolen. Den forventede levealderen i Sarpsborg øker på lik linje som for landet som helhet, og forskjell i levealder ut fra utdanningsnivå sees også nasjonalt. En 30 år gammel mann i Sarpsborg med grunnskoleutdanning har en forventet levealder på 77,3 år (nasjonalt 77,6 år), mens en 30 år gammel mann med videregående skole eller høyere har en forventet levealder på 82,8 år (nasjonalt 83 år). Tilsvarende tall for en 30 år gammel kvinne i Sarpsborg er 81,4 (nasjonalt 81,8), respektive 86,3 år (nasjonalt 86,5 år). [10]

Ensomhet mer vanlig enn før og mest vanlig blant yngre generasjoner

Ungdata-rapporten fra 2022 viser at ensomhet er en utfordring ganske mange unge i Sarpsborg kjenner på. Skoleelevene i Sarpsborg scorer ganske jevnt med landsgjennomsnittet. Blant elevene på ungdomsskoletrinnet rapporterer 51 % at de ikke føler seg ensomme i det hele tatt, mot 47 % som er landsgjennomsnittet. 25% er lite plaget av ensomhet, 14 % er ganske mye plaget, og 10 % føler seg veldig ensomme. Jenter kjenner mer på ensomhet enn gutter.

Følelsen av ensomhet øker gjennom ungdomsskolen og på videregående skole. Blant videregående elever oppgir 33 % å være lite plaget, 14 % ganske mye, og 10 % er veldig ensomme. Også her ser man at ganske mange flere jenter enn gutter opplever ensomhet. [11]

Psykisk helse

Psykiske plager og lidelser er vanlig i befolkningen. Ca. 1 av 5 vil oppfylle kriteriene for en psykisk lidelse i løpet av et år. Psykiske plager kan ses på som vanlige variasjoner i atferd og følelsesliv som for eksempel engstelse, nedstemthet og uro, ofte knyttet til hendelser og erfaringer. Plagene kan gi ulik grad av symptombelastning, uten at det nødvendigvis karakteriseres som en lidelse. Begrepet psykiske lidelser blir først brukt når symptombelastningen er stor, varer over tid og er av en slik karakter at kriteriene for en klinisk diagnose er oppfylt. Psykiske lidelser omfatter ulike diagnoser, som angst, depresjon, ADHD, schizofreni og bipolar lidelse, og man må oppfylle visse diagnostiske krav til

[10] Kommunehelsa (fhi.no) Forventet levealder totalt og etter utdanning
[11] PowerPoint-presentasjon (ungdata.no)

symptomatisk intensitet, varighet og inngripen i dagliglivet (skole, jobb, familieliv, sosialt nettverk, etc.). [12]

Andelen barn og unge som blir diagnostisert med en psykisk lidelse i spesialisthelsetjenesten har økt de siste ti årene, spesielt for jenter og kvinner i alderen 12-24 år. Norske studier viser at rundt 7 prosent av barn og unge i alderen 4-14 år har en psykisk lidelse. Under covid-pandemien var det en klar økning i andelen 12-24-åringer som ble diagnostisert med en psykisk lidelse. Økningen har vedvart også etter pandemien. [13]

Innbyggere 0-74 år oppsøkte i 2022 fastlege og legevakt 6% mer for psykiske symptomer og psykiske lidelser i Sarpsborg sammenliknet med nasjonale tall. Dette er en vedvarende trend. Samme år oppgir 15% av ungdommen depressive symptomer, og kartleggingen viser at Sarpsborg ligger på samme nivå som fylket og resten av landet på selvrapportert psykiske plager, tilsvarende ca. 330 ungdomsskoleelever. [14]

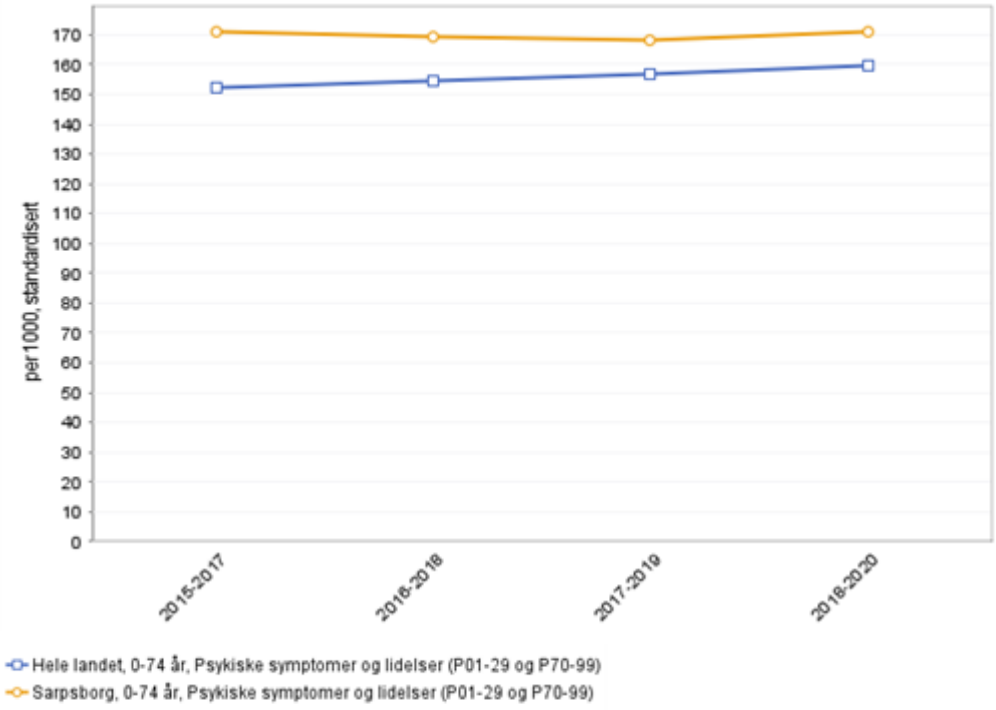

Figur 5: Primærhelsetjenesten, brukere, kjønn samlet, per 1000, standardisert. Kilde: FHI

Alvorlige psykiske lidelser kan være forbundet med utenforskap, uførhet, fysiske sykdommer og redusert forventet levealder. Det er også større risiko for tilbakefall senere i livet. Det er

[12] Psykiske plager og lidelser hos voksne - FHI
Folkehelserapporten - FHI
[13] Psykiske plager og lidelser hos barn og unge - FHI
[14] Folkehelseprofil-2024-nb-3105-Sarpsborg (2).pdf

stor etterspørsel etter helsetjenester for rus og psykiatri til barn og unge, voksne og familier i Sarpsborg. Selv om Sarpsborg har gode og trygge oppvekstsvilkår, er det mange barn som utsettes for belastninger i hele eller deler av oppveksten. Unge som opplever at tilbudet til ungdomslokaler på fritida er bra er i Sarpsborg 46% mot 56% nasjonalt, og 81% opplever trygghet i nærmiljøet.

Kommunene bør ha spesiell oppmerksomhet overfor sårbare grupper som har økt risiko for å utvikle psykiske vansker og lidelser. Sårbarheten kan skyldes forhold ved pasienten selv eller belastninger som barnet eller ungdommen har på grunn av forhold utenfor dem selv. Dette gjelder særlig: barn under barnevernstiltak, barn av foreldre med rusavhengighet, barn av foreldre med psykiske lidelser, mindreårige asylsøkere, barn av flykninger, barn utsatt for mobbing og/eller traumatisering og barn med psykisk utviklingshemming.[15]

Selvmord

Selvmord er resultat av en selvpåført skade der intensjonen har vært å avslutte livet. På landsbasis er det rundt 650 personer som hvert år tar sitt liv, og omtrent 6500 etterlatte og nærstående som årlig berøres av selvmord. Tidligere var det nesten tre ganger så mye selvmord blant menn som hos kvinner, mens forholdet nå nærmer seg 2:1. I Sarpsborg er menn 0-74 år registrert med 17,3 selvmord per 100.000, som er en liten nedgang fra 19,0 i 2013, men fortsatt 9% høyere enn nasjonale tall. Tilsvarende er kvinner registrert med 8,6 selvmord per 100.000, som er en 50% økning fra 5,5 i 2013, og over 20% høyere enn nasjonale tall for kvinner. Det var ingen økt forekomst av selvmord i noen aldersgrupper i 2020, selv i perioder med særlig strenge tiltak under koronapandemien. I perioden 2015-2023 ser vi at Sarpsborg og Rakkestad legevakt i snitt håndterer 90 tilfeller hvert år med selvmord/selvmordsforsøk som årsak.

Skader og ulykker

Det er vanlig å skille mellom skader som følge av ulykke og som følge av vold, men noen ganger er det vanskelig å skille disse i statistikken. Eksempelvis kan selvmord være skjult som ulykker. Her omtales fysiske personskader som følge av ulykke. Til tross for en betydelig nedgang i dødelighet som følge av ulykker de siste tiårene, er skader og ulykker fremdeles en stor utfordring for folkehelsen. Personer fra lavere sosioøkonomiske grupper er mer utsatt for skader enn personer fra høyere sosioøkonomiske grupper. Norske tall viser at 10% av alle sykehusinnleggelser skyltes skade i 2021. Tall fra Nav 2022 viser at 6% av nye mottakere av uføretrygd var som følge av en skade. Foreløpige tall fra Sarpsborg og Rakkestad legevakt viser at for 2022 ble det registrert nesten 2.700 skader, derav 300 brudd, over 900 sår og kuttskader, 270 hodeskader og 70 brannskader. Det tas forbehold om endringer og overlappende tall (en person kan ha flere skader).

---

[15] Fagspesifikk innledning - psykisk helsevern for barn og unge - Helsedirektoratet

Fysisk helse

Økende behandlingsbehov for kronikere

Sykehusinnleggelser og dødsfall av hjerte- og karsykdommer går ned, mens bruk av medisiner for det samme går opp. Dette kan skyldes bedre medikamenter, samt bedre og raskere behandling i spesialisthelsetjenesten og primærhelsetjenesten. Resultatet blir at flere lever lenger med hjerte- og karsykdom, og man får flere kroniske pasienter med større og dyrere tjenestebehov og helseoppfølging.

Bruk av legemidler ved KOLS og astma er stabilt, men over landsgjennomsnittet.

Det er flere brukere av legemidler mot diabetes type 2 i Sarpsborg enn i resten av landet. Diabetes type 2 er en av hovedårsakene til hjerneslag, nyresvikt og perifere nerveskader. Slike ettervirkninger av diabetes er økonomisk og behandlingsmessig ressurskrevende.

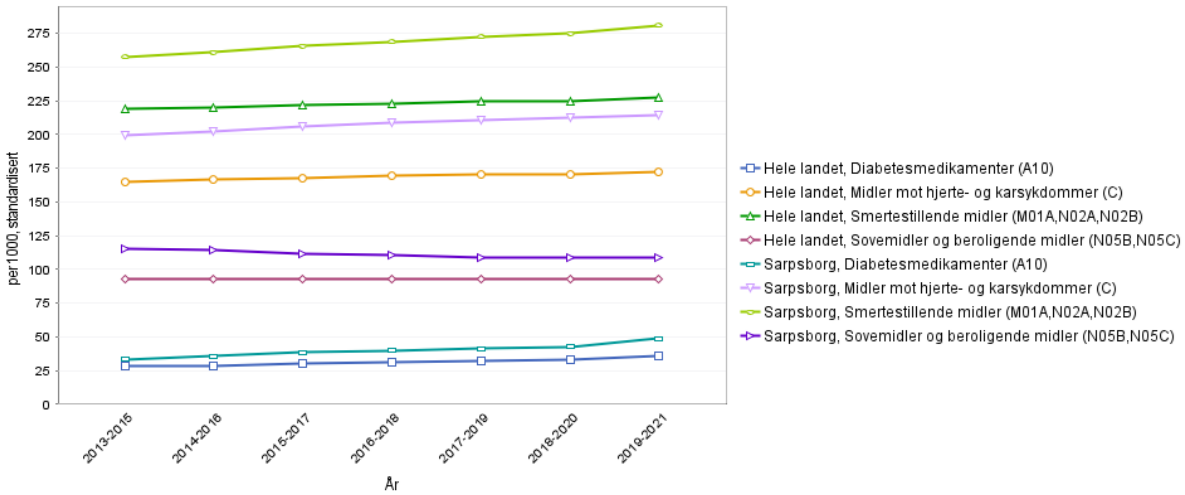

Figur 6: Bruk av legemidler, 0-74 år, kjønn samlet, per 1000 innbygger Sarpsborg og hele landet. Kilde: FHI/Kommunehelsa.

Av figuren kan man lese at bruken av smertestillende, diabetes, hjerte/kar, sovemidler, og beroligende legemidler gjennomgående er høyere i Sarpsborg sammenlignet med gjennomsnittstall for Norge.

Svangerskapsdiabetes

Andelen gravide med svangerskapsdiabetes er økende, med hyppighet opp til 10% av gravide, men med geografiske variasjoner opp til 20%. Tilstanden er skadelig for både mor og barn, både med hensyn på fødselskomplikasjoner og risiko for metabolske sykdommer senere i livet for begge parter. Kjente risikofaktorer for svangerskapsdiabetes er mors alder, mangeårig uheldig livsstil før svangerskapet, overvekt/fedme, usunt kosthold og lite fysisk aktivitet, samt tidligere svangerskap med svangerskapsdiabetes. I Sarpsborg oppgir 3,4% av kvinnene på første svangerskapskontroll at de røyker, som er 1% høyere enn nasjonale tall

2022. Forebygging av mors helse før graviditet, samt god svangerskapsoppfølging er avgjørende for en god start på livet. [16]

Overvekt og relatert sykdom

Andelen av befolkningen med overvekt og fedme øker, og er betydelig høyere enn landsgjennomsnittet. Overvekt og fedme gir økt risiko for type 2-diabetes, hjerte- og karsykdommer, høyt blodtrykk, slitasjegikt i knær og hofter og enkelte kreftsykdommer. Andelen med fedme er lavere blant de som har lengre utdanning, og varierer også betydelig mellom ulike grupper innvandrere, og dette forsterker ulikhet i helse[17]. Helsestasjonene i Sarpsborg rapporterer også at overvekt hos barn på 1-5.trinn øker. I en situasjon med redusert aktivitetsnivå og stor tilgang på energitette matvarer er det lettere å utvikle overvekt og fedme, i tillegg til arvelige og psykologiske faktorer. Tiltak som kan påvirke matvarer og aktivitetsnivå vil være av stor betydning med hensyn på vektreduksjon.

Muskel og skjelettplager

Det er høyere forekomst av muskel- og skjelettrelaterte plager hos innbyggerne i Sarpsborg enn for landet som helhet.[18] Muskel- og skjelettskader, sykdommer og plager er blant de viktigste årsakene til redusert helse og nedsatt livskvalitet, og er en dominerende årsak til sykefravær og nedsatt arbeidsevne/uførhet. Muskel- og skjelettplager kan i mange tilfeller maskere underliggende psykiske plager og lidelser, eller manifester seg som følge av dette.[19]

Kreft

Dødelighet på grunn av kreft er lett synkende som for landet som helhet. Det er flere i Sarpsborg enn i landet ellers som dør av lungekreft. For menn nærmer tallene seg landsgjennomsnittet, mens for kvinnene ser forskjellen ut til å vedvare. Lungekreft er sterkt assosiert med skadelige irritantier i luften, slik som røyking og svevestøv. Fint svevestøv er den luftforurensningskomponenten vi har mest kunnskap om når det gjelder helseeffekter. Det kan både forårsake sykdom og føre til for tidlig død. Svevestøv kan føre til forverring av eksisterende sykdommer som astma, KOLS, lungebetennelse, hjerteinfarkt og slag. Det er også den miljøfaktoren som i størst grad har vært knyttet til for tidlig død i Norge. I Sarpsborg er andel personer som er eksponert for verdier høyere enn luftkvalitetskriteriene på 5 µg/m3 for fint svevestøv (PM2,5) 86,4% mot landets 46,3%.

---

[16] https://www.fhi.no/publ/2019/svangerskapsdiabetes---bor-alle-gravide-screenes-cochrane-kort-oppsummert/
[17] Levevaner - Helsedirektoratet
Overvekt og fedme - FHI
[18] Folkehelseprofil-2024-nb-3105-Sarpsborg (1).pdf
[19] Muskel- og skjeletthelse - FHI

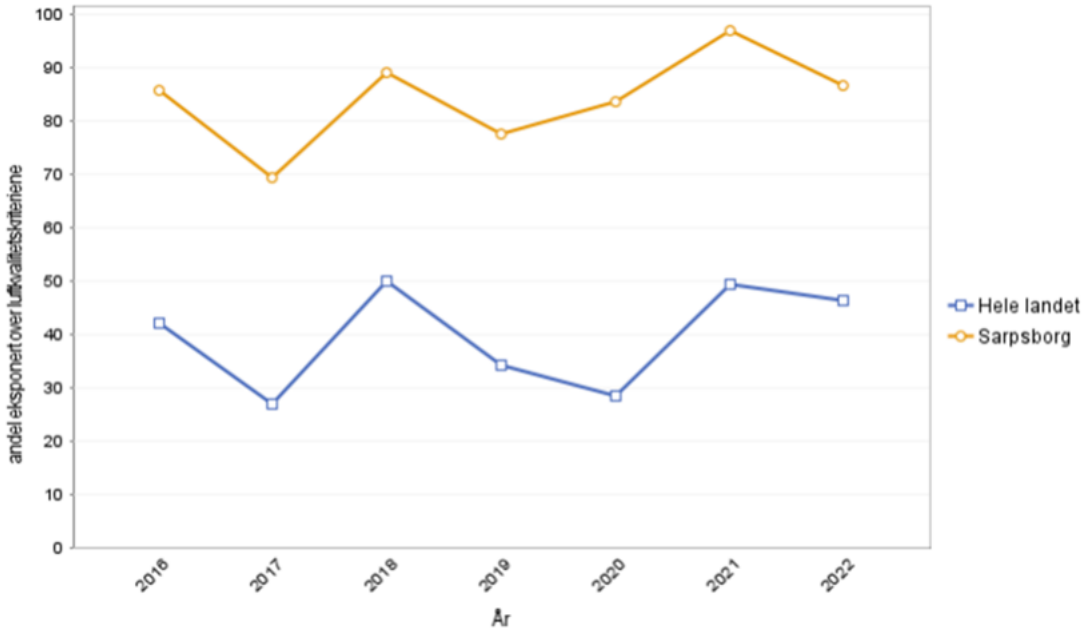

Figur 7: Luftforurensning, eksponert over luftkvalitetskriteriene for finkornet svevestøv (ny definisjon). Andel eksponert for over luftkvalitetskriteriene (inndeling på 1.1.2024). Kilde: FHI.

For brystkreft har det vært en større reduksjon i dødelighet, og dødeligheten er nå på samme nivå som landet ellers. Det er færre sarpinger som dør av prostatakreft sammenliknet med landet ellers, men snittet av årlige nye prostatakrefttilfeller er 23% høyere for Sarpsborg enn for resten av landet. For kjønn samlet sett er hudkreft den hyppigste av årlig nye krefttilfeller, 18% høyere insidens enn for landet for øvrig (104 per 100.000 personer sammenliknet med 88 per 100.000 personer årlig). Norge ligger nå på Europa-toppen når det gjelder forekomsten av denne kreftsykdommen. Soling er hovedårsaken til hudkreft. For å forebygge føflekkreft, som er den alvorligste formen for hudkreft, er det viktig å unngå å bli solbrent.

Eldrehelse

En aldrende befolkning i Sarpsborg vil medføre at flere får demens i årene som kommer. Mot 2040 er det forventet en nær fordobling i antall personer med demens. Demens er en kostbar sykdom, og dette vil sette sterkt preg på de kommunale helse- og omsorgstjenestene når det gjelder blant annet kapasitet, kompetanse og boligutforming. I 2020 var det 2 % av Sarpsborgs befolkning som hadde demens, noe høyere enn landsgjennomsnittet. I 2025 er dette tallet estimert til å bli 2,22%. [20][21] I FHI sin folkehelserapport 2024 er det anslått at så mye som 40 prosent av alle tilfeller av demens kunne ha vært unngått hvis man hadde

[20] Demenskartet – Aldring og helse
[21] Helsestatistikk 2024 Sarpsborg Kommune

forebygget faktorer som høyt blodtrykk, fedme og diabetes, og unngått røyking og høyt alkoholkonsum. [22]

For tidlig død

Sykdomsbyrdemålet DALY (disability-adjusted life years) tallfester hvor mange friske leveår som går tapt på grunn av dårlig helse og for tidlig død i en befolkning. Som følge av at det blir flere eldre og at sykdom forskyves til høyere alder vil sykdomsbyrden blant de eldste (80 år+) øke betydelig. Det er kreft, hjerte- og karsykdommer og nevrologiske sykdommer som demens som vil bidra mest til økningen i antall tapte friske leveår blant de eldste. Informasjon om tidlig død (her definert som død før 75 års alder) av gitte sykdomsgrupper gir oss viktig informasjon om hvor vi bør sette inn forebyggende tiltak. Dødsårsaksmønsteret i Sarpsborg i perioden 2013-2022 viser stor forskjell på antall døde per 100.000 av forebyggbare sykdommer sammenliknet med en gjennomsnittlig nordmann. En mann fra Sarpsborg har 75% større risiko for å dø tidlig av KOLS, og 30% større risiko for å dø tidlig av KOLS med samtidig lungekreft, sammenliknet med nasjonalt snitt. Tilsvarende ser vi at en mann fra Sarpsborg har 50% større risiko for å dø tidlig av diabetes sammenliknet med en gjennomsnittlig nordmann.[23]

Helsefremmende aktivitet

Helsefremmende arbeid er samfunnstiltak som setter innbyggerne i stand til selv å forbedre det fysiske, psykiske og sosiale miljøet de lever i hver dag. Tiltak som god og målrettet helseopplysning, hygiene og forebyggende aktiviteter vil kunne redusere sannsynligheten for utvikling av risiko for sykdom. Det er godt dokumentert at fysisk aktivitet fremmer fysisk og psykisk helse.[24]

Fysisk aktivitetsnivå for befolkningen i Sarpsborg er lavere enn anbefalt i alle aldergrupper, foruten de minste barna. Tilsvarende gjelder nasjonalt. Det er sammenheng mellom sosioøkonomiske faktorer og fysisk aktivitet. Blant voksne er det de med lenger utdanning som er mest aktive. Barn fra lavinntektsfamilier deltar i mindre grad i organisert fysisk aktivitet. Et høyt kostnadsnivå i idretten får konsekvenser for deltakelse fra de med lavere betalingsevne. Helsedirektoratet peker på at det de siste 10 årene har blitt lagt nasjonal innsats for fysisk aktivitet, som ikke har hatt ønsket effekt på befolkningens aktivitetsnivå. Her gjenstår det arbeid. [25]

Blant de unge i Sarpsborg er de fleste aktive med trening. Noen trener veldig mye. Blant ungdomsskoleelevene oppgir 22% at de trener 3-4 ganger i uka og 44 % trener minst 5 ganger i uka. Blant videregående elever synker verdiene noe, men fortsatt oppgir 21% at de trener 3-4 ganger i uka, og 43% at de trener 5 dager eller mer. Frafall fra ungdomsidretten

[22] Folkehelseprofil-2024-nb-3105-Sarpsborg (4).pdf
[23] http://khs.fhi.no/webview/
[24] Helseeffekter av fysisk aktivitet - FHI
[25] Levevaner - Helsedirektoratet

skjer spesielt i overgangen fra ungdomsskole til videregående. Særlig er det flere jenter som slutter da. [26]

Skolehelsetjenesten ser en økning av skjermbruk på skolen. Dette gjelder under måltider som belønning, som del av undervisningen, og i form av sosiale medier. De ser en større tendens til stillesitting og passiv læring, og et økende antall barn melder fra om hopepine, tretthet og vondt i kroppen. Ungdataundersøkelsen 2022 peker på at skjermbaserte aktiviteter opptar stadig mer av de unges fritid. Blant barn i Sarpsborg oppgir 22% at de bruker mellom 3-4 timer foran skjerm utenom skolearbeid daglig, og 29% bruker over 4 timer. Blant ungdomsskole og videregående elever bruker 22 % mer enn 6 timer foran skjerm utenom skolearbeid daglig. [27] FHI sin folkehelserapport for 2024 viser at andel ungdom som har skjermtid over 4 timer er høyere i Sarpsborg (47%) enn fylket og landet for øvrig (hhv. 46% og 45%), og andelen har økt med 13% fra 2017. [28]
Bruken av skjermer (mobiltelefon, nettbrett, videospill og lignende), spesielt i forkant av leggetid, henger tett sammen med søvnvansker. Jo lengre tidsbruk foran skjermen, desto høyere risiko for kortere søvntid. I Sarpsborg oppgir 26% av ungdom at de har mye plager med søvnproblemer.

Helserelatert atferd

Forskjeller i helserelatert atferd kan forklare sosioøkonomiske forskjeller i helse, sykelighet og dødelighet. Studier viser at levevaner som røyking, kosthold og fysisk aktivitet ofte følger utdannings- og inntektsnivået. Det betyr at de som har lengre utdanning og høyere inntekt har gunstigere levevaner enn de som har kortere utdanning og lavere inntekt, men ikke all helserelatert atferd følger det samme mønsteret. Folkehelseundersøkelsene i fylkene viser at ukentlig antall timer med stillesitting er høyere blant de med lang utdanning. Alkoholbruken øker også med høyere utdannings- og inntektsnivå, og er høyest blant de med høyest sosioøkonomisk status, men alkoholrelaterte plager og sykdommer er likevel vanligere i grupper med lavere sosioøkonomisk status. I Sarpsborg har 25,7% av personer 30-39 år i 2022 ikke fullført VGS, og disse familiene har derfor økt risiko for spedbarnsdødelighet, lavere fødselsvekt og tidlig fødsel, samt 3-4 ganger større risiko for psykiske lidelser.

Vaksinedekning

Andelen influensavaksinerte 65 år og eldre i Sarpsborg i 2021/2022 og 2022/2023 på hhv. 68,9% og 65,8% ligger over nasjonale tall på hhv. 62,8% og 62,3%.

Andelen fullvaksinerte barn i Sarpsborg som følger barnevaksinasjonsprogrammet[29] ved 2 års, 9 års og 16 års alder er hhv. 96,8%, 98,3%, 96,1% og bedre enn nasjonalt snitt i alle tre

---

[26] PowerPoint-presentasjon (ungdata.no)
[27] https://www.ungdata.no/rapporter/
[28] Folkehelseprofil-2024-nb-3105-Sarpsborg (4).pdf
[29] vaksiner mot meslinger, kusma, røde hunder, difteri, stivkrampe, kikhoste, poliomyelitt, hepatitt B, Haemophilus influenza type B (Hib), HPV (jenter), rotavirus og pneumokokk

aldersgrupper. Fra mai 2024 inngår også kikhostevaksine til gravide i barnevaksinasjonsprogrammet. Mangelfulle norskkunnskaper, lite sosialt nettverk, kulturelle forskjeller og langvarige opphold utenfor landet er risikofaktorer for ikke å få vaksine til riktig tid. Det er også noen foresatte som velger ikke å vaksinere sine barn av ulike grunner.

Sykefravær

Det legemeldte sykefraværet i Sarpsborg 4. kvartal 2023 var 7,4 %. Dette er en økning på 0,4 prosentpoeng fra samme kvartal året før. Hvis vi ser på utviklingen over tid har det legemeldte sykefraværet gradvis økt de siste tre årene og er på det høyeste punktet siden 2009:

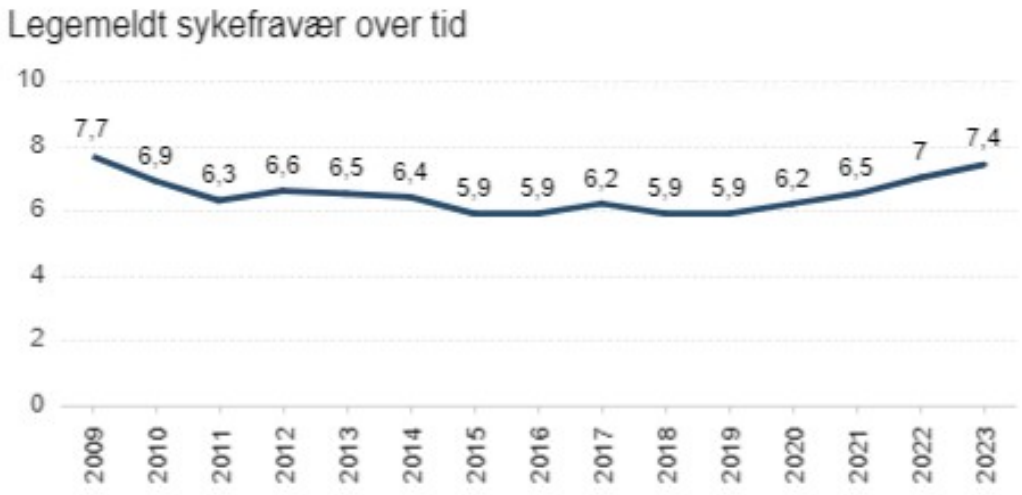

Figur 8: Legemeldt sykefravær over tid (år). Kilde: NAV Sarpsborg

Sykefraværet er høyest blant kvinner. I 2023 var det legemeldte sykefraværet for kvinner på 9,1 prosent mot 6 prosent for menn. Vi ser en gradvis økning de siste tre årene hos begge kjønnene. Sykefraværet er størst blant personer over 30 år og høyest i aldersgruppen 30-39 år. Det er psykiske lidelser og muskel- og skjelettplager som er de største årsakene til sykefraværet, men dette fordeler seg noe ulikt mellom kjønnene. 600 sykepengetilfeller er knyttet til psykiske lidelser hos kvinner i 2023. Til sammenligning er tallet 308 for menn. Når det gjelder muskel- og skjelettplager er sykepengetilfeller noe høyere hos menn enn hos kvinner, 656 mot 627. Når det gjelder varighet av sykefravær er det psykiske lidelser som har lengst varighet og påvirker sykefraværsprosenten i større grad[30].

[30] *Utviklingen i legemeldt sykefravær. Året 2023 (nav.no)

Helse og sosialtjenesten har den største andelen sykemeldte (8,9%), mens overnatting og servicevirksomhet har hatt størst økning de siste året fra 4,9 i 2022 til 6,4 i 2023. Blant yrker er det størst fraværsprosent hos renholdere og hjelpearbeidere med 8,9 prosent og nest høyest i salg og serviceyrker med 8,3 prosent. Sektorvis er det størst sykefravær i kommunal forvaltning (8,6).

God utdanning

Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle. Sikre at jenter og gutter får tilgang til god og tidlig omsorg og at alle jenter og gutter fullfører gratis og likeverdig grunnskole og videregående opplæring av høy kvalitet som kan gi dem relevant og reelt læringsutbytte. Sikre tilgang til god teknisk og yrkesfaglig opplæring og høyere utdanning til overkommelig pris. Øke antall unge og voksne med kompetanse, blant annet i tekniske fag og yrkesfag, som er relevant for sysselsetting, anstendig arbeid og entreprenørskap.

Utdanning er avgjørende for et godt liv

Utdanning i befolkningen er en av de aller viktigste påvirkningsfaktorene for helse og livskvalitet. Utdanning er viktig for å få arbeid og inntekt, og dermed bolig og andre goder.

Kompetansekrav i Nedre Glomma

Et av FNs delmål under «God utdanning» er å øke antall unge og voksne med kompetanse som er relevant for sysselsetting, anstendig arbeid og entreprenørskap, blant annet i tekniske fag og yrkesfag. Sarpsborg er, sammen med Fredrikstad, en stor regional arbeidsmarkedsregion med over 70 000 arbeidsplasser. Etterspørselen etter arbeidskraft med høyere utdanning er mindre i vår region enn i Oslo og kommunene rundt Oslo. [31] De største byene får stadig høyere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn resten av landet.

Mange av yrkene i Nedre Glomma er håndverks- og produksjonsyrker med krav til fagutdanning (VGS), noen flere i Halden, Indre-Østfold, Midt-Buskerud og Hallingdal. En større andel av yrkene i Nedre Glomma som krever fullført videregående skole er innen tjenesteyting.

[31] «Vi i Viken».

Utdanningsnivået i befolkningen øker

Utdanningsnivået i Norge øker. Det har aldri vært så mange unge som tar lang utdanning som i dag. Mot slutten av 20-årene har over 60 prosent av jentene og rundt 40 prosent av guttene høyere utdanning. [32]

Andelen av befolkningen mellom 30-66 år med universitets- og høgskoleutdanning i Sarpsborg økte fra 30,4 prosent i 2020 til 31,9 prosent i 2022. Dette er samtidig godt under landssnittet, som da var på 43 prosent. Sarpsborg ligger også lavere enn sammenligningskommuner som Moss, Fredrikstad og Halden. [33]

Utdanning blant innbyggere med innvandringsbakgrunn

Blant innvandrere i Sarpsborg (30 og 66 år) har 30,9 prosent høyskole- eller universitetsutdannelse i 2022. Andelen er 1,3 % lavere enn for befolkningen uten innvandringsbakgrunn. Når man ser tilbake de siste 10 årene, ser man at fra 2014 til 2019 hadde en større prosentandel av innvandrere høyere utdanning enn resten av befolkningen. Fra 2019 har trenden flatet ut, de senere årene er det en noe lavere andel av innvandrere med høyere utdanning i Sarpsborg, dog ikke signifikant. Det er større forskjell mellom innvandrere og øvrig befolkning som har videregående skole som høyeste utdanning. En mindre andel innvandrere har videregående skole og en større andel innvandrere har grunnskole som høyeste utdanning. [34]

Færre av de minste går i barnehage

Barnehage er et universelt tilbud som har stor effekt for å utjevne sosiale forskjeller[35]. I Sarpsborg går 89,5 prosent av barna i alderen 1-5 år i barnehagen (sist måling 2023). Dette tallet har gradvis gått ned og ligger vesentlig under landsgjennomsnittet som er på 93,8 prosent. Det er spesielt blant de helt yngste, 1-2 åringene at Sarpsborg har en vesentlig lavere barnehagedeltagelse. I Sarpsborg går 96,5 prosent av 3-5-åringene i barnehage mens det samme tallet på landsnivå er 97,2. Blant 1-2-åringene går noe over 77,9 prosent i barnehage. Gjennomsnitt for landet er 88,6 prosent. Andelen barn med barnehageplass i Sarpsborg har sunket i begge aldersgruppene siden 2021.

Av barna som er minoritetsspråklige går 86,4 prosent i barnehage. Landsnivået er 87,4 prosent. Sarpsborg har her hatt en positiv økning fra en andel på rundt 77 prosent i 2019.

Læring og læringsmiljø

PISA-resultatene fra 2022 viste at norske elever har hatt en tilbakegang i prestasjoner i alle de tre fagområdene (matematikk, lesing og naturfag) sammenliknet med resultatene fra

---

[32] Befolkningens utdanningsnivå – SSB
[33] 09429: Utdanningsnivå, etter kommune og kjønn (K) 1970 - 2022. Statistikkbanken (ssb.no)
[34] Tall og statistikk over innvandring og integrering | IMDi
[35] Et jevnere utdanningsløp (regjeringen.no)

2018. Tilbakegangen er stor i matematikk og lesing, og noe mindre i naturfag. OECD-gjennomsnittet har også gått ned i alle fagområdene, men det er stor variasjon mellom landene. Resultatene til de norske elevene er på samme nivå som OECD-gjennomsnittet i matematikk og lesing, og under gjennomsnittet i naturfag.[36]

Nasjonale prøver for 5. og 8.trinn i 2023 viser at Sarpsborg har flere elever på det laveste mestringsnivået og færre elever på det høyeste mestringsnivået i lesing, regning og engelsk, sammenliknet med landets resultater.[37]

Trivsel og vennskap

Skolen er en viktig arena for sosialt samvær og et sted hvor vennskap utvikles. I følge Ungdata 2022 uttrykker 94 prosent av elevene på barneskolene i Sarpsborg at de stort sett trives på skolen, og de er omtrent like fornøyde med skolen sin som resten av barneskoleelevene i Norge.[38]

For elevene på ungdomsskolene i Sarpsborg ser vi en nedgang i trivsel fra 92 prosent i 2019 til 87 prosent i 2022, og elevene i Sarpsborg er ikke like fornøyde med skolen sin som resten av landet. Vi ser også en liten nedgang i hvor fornøyde de er, fra 59 prosent i 2019 til 58 prosent i 2022.[39]

Nedgang i trivsel er det også blant elevene på videregående skole i Sarpsborg, fra 92 prosent i 2019 til 89 prosent i 2022. Samtidig var elevene mer fornøyd med skolen sin i 2022 enn de var i 2019, og mest fornøyd er elevene på Vg1. Elevene i Sarpsborg var allikevel ikke like fornøyd med skolen sin som elevene i resten av landet.[40]

I 2022 sa 91 prosent av elevene på barneskolen at de har en fortrolig venn.[41]

På ungdomskolen er andelen elever som oppgir å ha en fortrolig venn stabilt i perioden 2019-2022 (87%). [42] På VGS oppgir 89% å ha en fortrolig venn, tilsvarende som i 2019.[43]

De fleste elevene på barneskolen i Sarpsborg, 96 prosent, sa at lærerne brydde seg om dem i 2022.[44]

I 2019 var det 88 prosent av elevene på ungdomsskolene i Sarpsborg som mente at lærerne brydde seg om dem, men i 2022 hadde andelen sunket til 85 prosent.[456] Den samme trenden ser vi også for elevene i videregående skole i Sarpsborg, hvor andelen som mente at lærerne

---

[36] Resultater fra PISA - Institutt for lærerutdanning og skoleforskning (uio.no)

[37] Analysebrettet - Nasjonale prøver for grunnskole (udir.no)
[38] PowerPoint-presentasjon (ungdata.no)
[39] Ungdata ungdomstrinn 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[40] Ungdata videregående skole 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[41] Ungdata Junior 2022, Sarpsborg kommune

[42] Ungdata ungdomstrinn 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[43] Ungdata videregående skole 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[44] Ungdata Junior 2022, Sarpsborg kommune

[45] Ungdata ungdomstrinn 2019 og 2022, Sarpsborg kommune

brydde seg om dem var 87 prosent i 2019 mot 84 prosent i 2022.[46] Elevundersøkelsen i Sarpsborg 2023 (5. -10.trinn) viser også en nedgang i hvor mange som opplever at de får god hjelp og støtte fra lærerne sine og at de blir møtt med respekt. I 2022 svarer elevene i snitt 4,3 (totalscore 5) og i 2023 4,1. Elevene er mest fornøyd på 5.trinn.

Ungdom flest er pliktoppfyllende

«Ungdata 2022 viser at ungdom flest bruker en del tid på skolearbeid også etter skoletid. Samtidig er det stor variasjon i hvor mye tid hver og en bruker. Mens noen ikke gjør lekser i det hele tatt, bruker andre flere timer hver dag.[47]

Ungdata 2022 for barneskolen i Sarpsborg viste at en god del barn brukte minst 1 time hver dag etter skolen på lekser. Det vanligste var allikevel å bruke mellom 0,5 – 1 time. Jenter og gutter brukte omtrent like mye tid på lekser, men det var en liten antydning til at jentene brukte noe mer tid enn guttene.[48]

I 2019 brukte 45 prosent av elevene på ungdomsskolen i Sarpsborg minst 1 time på lekser og annet skolearbeid utenom skoletiden, mot 43 prosent i 2022. Elevene brukte mest tid på lekser på 8.trinn og minst tid på 10.trinn. Jentene brukte noe mer tid enn guttene.[49]

På videregående skole i 2022 brukte 31 prosent av Vg1- og Vg2-elevene mer enn 1 time daglig på lekser og annet skolearbeid. For Vg3-elevene var det en økning i tidsbruk på lekser fra 35 prosent i 2019 til 45 prosent i 2022. Jenter brukte også mer tid på skolearbeid enn guttene i videregående skole.[50]

Skolemotivasjon

Skolemotivasjonen på ungdomstrinnet har stor betydning for mestring og gjennomføring av videregående opplæring. I Sarpsborgs veileder for elevfravær påpekes flere risikofaktorer som for eksempel for sent-komming og sporadisk fravær, ofte fysiske (diffuse) plager, mobbing og skolebytte.[51]

Ungdata 2022 for Sarpsborg, viste at 28 % av elevene på ungdomsskolene ofte gruet seg til å gå på skolen. På VGS var det 23 % som ofte gruet seg for å gå på skolen. På både ungdomsskolen og VGS var det flere jenter som gruet seg enn gutter. Det var en stor andel elever som sa at de ofte ble svært stresset av skolearbeidet sitt, hele 26 % av elevene på ungdomsskolen og 27 % av elevene på VGS. Det var likevel en mindre andel elever som ble svært stresset over skolearbeidet sitt, sammenliknet med landet, der tallene var henholdsvis 29 % for ungdomsskolene[52] og 31 prosent for VGS.[53] Elevundersøkelsen i 2023 viser at

[47] Ungdata videregående skole 2029 og 2022, Sarpsborg kommune s.12
[48] Ungdata Junior 2022, Sarpsborg kommune
[49] Ungdata ungdomstrinn 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[50] Ungdata videregående skole 2029 og 2022, Sarpsborg kommune
[51] Veileder for elevfravær 2024-2026, Sarpsborg kommune
[52] Ungdata ungdomstrinn 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[53] Ungdata videregående skole 2029 og 2022, Sarpsborg kommune

motivasjonen for å lære har hatt en svak oppgang det siste året (3,5 av 5 i 2022 til 3,7 av 5 i 2023, der 5 er mest motivert), men at motivasjonen synker gradvis oppover i trinnene (5-10.trinn). Av de 3763 elevene som svarte på elevundersøkelsen svarer 134 at de ikke trives på skolen i det hele tatt eller i noe særlig grad. Dette er nesten en tredobling i forhold til elevundersøkelsen i 2022.

Å skulke skolen, særlig når dette skjer gjentatte ganger, kan signalisere en lavere motivasjon hos elevene, men årsakene som ligger bak skulking kan også ofte handle om forhold som ikke direkte har noe med skolen å gjøre.[54]

På ungdomsskolen i Sarpsborg i 2022 var det 70 prosent av elevene som ikke hadde skulket skolen det siste året. Denne andelen er 3 prosent lavere enn landet, der 73 prosent sa de ikke hadde skulket siste året. Hele 6 prosent av elevene på ungdomsskolen i Sarpsborg hadde skulket 6 ganger eller mer. Det ble skulket mest på 10.trinn, og jenter skulket mer enn gutter[55].

På videregående skole i Sarpsborg i 2022 var det 55 prosent av elevene som sa de ikke hadde skulket det siste året. Denne andelen er 3 prosent lavere enn landet, der 58 prosent sa de ikke hadde skulket siste året. Hele 10 prosent av elevene på videregående skole i Sarpsborg hadde skulket 6 ganger eller mer. Det ble skulket mest på Vg3, og jenter skulket mer enn gutter[56].

Mobbing på skolen kan også påvirke motivasjonen hos elevene. Antall elever som har opplevd mobbing har økt siden 2020. 12,4% av elevene på 7. trinn sier at de i skoleåret 2023/24 har opplevd mobbing. Dette er en økning på 2,2% fra forrige skoleår. På fylkes- og landsnivå er tallene henholdsvis 14,2% og 12,8%.

På 10. trinn har det vært flere år med avtagende mobbing generelt, men i 2022 begynte tallene å stige. Tallene for 2023/24 er 12,6%. Dette er høyere enn fjorårets som var 10,2%. Sarpsborg har noe høyere tall enn i fylket og nasjonalt. Her er tallene henholdsvis 10,9% og 12,3%.

Mobbing er mest utbredt blant de yngste elevene. Dette viser også resultatene for Sarpsborg. Det er flest elever som opplever mobbing på barneskolen. På 5. trinn opplyser 20,6% av elevene at de har opplevd mobbing på skolen. På 8. trinn har 10,1% av elevene opplevd mobbing. Dette er det laveste tallet, før det igjen øker noe på 9. og 10. trinn. Elever som opplever digital mobbing har sunket noe på 7. trinn, men økt på 10. trinn. Av totalt 3767 elever som har svart på elevundersøkelsen på 5. til 10. trinn, svarer 440 elever at de opplever mobbing 2-3 ganger i måneden til flere ganger i uka. I 2022/23 svarte 371 det samme. Det tilsvarer 11,7% av elevene i 2023/24 mot 9,5 % av alle elevene i 2022/23. 88,3% mot 90,5% i 2022/23 opplever mobbing en sjelden gang eller aldri.

---

[54] Ungdata ungdomstrinn 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[55] Ungdata ungdomstrinn 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[56] Ungdata videregående skole 2029 og 2022, Sarpsborg kommune

Gjennomføring av videregående skole og framtidsutsikter

Norsk utdanningspolitikk ønsker at alle har den samme muligheten til utdanning, men det er likevel store forskjeller i valg og gjennomføring av utdanning, basert på foreldrenes utdanningsnivå, inntekt og yrkesstatus. Selv om de aller fleste elevene i Sarpsborg begynner på videregående skole etter grunnskolen, er det fortsatt flere som faller av. 97,1% av elevene i 2023 gikk direkte fra ungdomsskolen over til VGS. På landsbasis var det 97,2 % (Årsrapport Sarpsborg kommune 2023).

Andelen som gjennomfører videregående opplæring i Sarpsborg har økt de siste årene, men fortsatt noe lavere enn i landet for øvrig (77 % i Sarpsborg og 80 % i Norge).[57] Flere kvinner enn menn fullfører videregående skole. Blant norskfødte med innvandrerbakgrunn er det en større andel som gjennomfører videregående, enn det er blant førstegenerasjonsinnvandrerne.[58]

I Ungdata undersøkelsen 2022 svarte 96 prosent av elevene i videregående skole at de trodde de ville komme til å fullføre videregående opplæring. 67 prosent trodde de ville studere på universitet eller høgskole. Det var 11 prosent som ikke trodde de ville ta en høyere utdanning. Når elevene i Sarpsborg ble spurt om fremtidsutsiktene sine trodde 13 prosent at de kunne komme til å bli arbeidsledige i fremtiden, mens 39 prosent var usikre. Det er flere gutter enn jenter som tror de vil bli arbeidsledige[59]. De fleste ungdomsskoleelevene har tro på at de vil fullføre videregående skole, og 56 prosent tror de vil ta høyere utdanning. Dette er likt med hva elevene på ungdomsskolene i landet tror og ønsker[60].

I 2022 trodde 68 prosent av elevene på ungdomsskolene, som er likt med landet, og 70 prosent i videregående skole, mot 68 prosent for landet, at de ville få et godt og lykkelig liv. Desto lenger ut i utdanningsløpet elevene kommer på videregående, jo mer tro har de på at de vil få et lykkelig liv. Elevene i videregående skole på Vg2 og Vg3 var mer optimistiske i 2022 enn i 2019. Noen flere gutter enn jenter er optimistiske for framtida.

---

[57] Folkehelseprofil-2024-nb-3105-Sarpsborg (5).pdf
[58] Utdanningsspeilet 2022, Udir
[59] Ungdata videregående skole 2019 og 2022, Sarpsborg kommune
[60] https://www.ungdata.no/rapporter

Likestilling mellom kjønnene

Målet handler om å gi begge kjønn like rettigheter og muligheter til å bestemme over eget liv. Alle skal ha tilgang til utdanning, helsetjenester, arbeid og juridiske rettigheter. Det betyr også fullstendig og reell deltakelse og like muligheter til ledende stillinger på alle nivåer i beslutningsprosessene i det politiske, økonomiske og offentlige liv. Avskaffe alle former for vold, både i offentlig og privat sfære, herunder menneskehandel, seksuell og annen form for utnytting. Avskaffe all skadelig praksis, for eksempel barneekteskap, tidlige ekteskap og tvangsekteskap samt kvinnelig omskjæring.

Representasjon

Ved kommunestyrevalget i Sarpsborg i 2023 ble det valgt inn 24 menn og 19 kvinner, en kjønnsfordeling på henholdsvis 56 % menn og 44 % kvinner. [61] I Norge er tilsvarende andel i kommunestyrene 40,7% kvinner og 59,3 % menn.

Mann- og kvinneyrker

I Sarpsborg er den mannlige arbeidsstyrken som jobber deltid tilnærmet likt landsgjennomsnittet med 15,7 %. Blant kvinnene er det nesten 40 % som jobber deltid, noe som er høyere enn for landet som ligger på 35,4%. Dette er sannsynligvis fordi en stor andel av kvinnene i Sarpsborg jobber i helsesektoren som har mange arbeidsplasser i Sarpsborg.

Fortsatt dominerer kvinneandelen i offentlig sektor, 70 % på landsbasis og 72,5 % i Sarpsborg. Menn dominerer i privat sektor, 63,4 % i landet og 65,8 % i Sarpsborg. Kjønnsforskjellene i manns- og kvinneyrker er altså noe sterkere i Sarpsborg. Det gjelder også lederroller. Mens 62 % av lederne i landet er menn, er andelen menn i lederstillinger 67,5 % i Sarpsborg. [62]

Utdanning

Flere kvinner enn menn tar høyere utdanning. 31,3 % av kvinnene i Sarpsborg hadde høyere utdanning i 2022, mot 22,4% av mennene.

---

[61] 09293: Indikatorer for kjønnslikestilling. Grunnlagstall (K) 2008 - 2022. Statistikkbanken (ssb.no)
[62] 09293: Indikatorer for kjønnslikestilling. Grunnlagstall, etter region, statistikkvariabel og år. Statistikkbanken (ssb.no)

Forekomst av utrygghet og voldshendelser

Vold i nære relasjoner er kriminalitet, en samfunnsutfordring og et folkehelseproblem, som har konsekvenser i et livsløps- og generasjonsperspektiv. Forskning har funnet at 2-4% av Norges befolkning er utsatt for vold i nære relasjoner. Vold rammer personer i alle samfunnslag, og oftere der det er levekårsutfordringer. For året 2021 ble kostnader for vold i nære relasjoner nasjonalt estimert til 92,7 milliarder kroner. [63]

Krisesenteret i Sarpsborg mottar årlig ca. 900 – 1000 brukerrettede telefonsamtaler inn, hvorav ca. 15% er fra, eller om personer som var i en akutt situasjon med vold. De siste 5 årene har det bodd mellom 53 og 92 voksne, med flest de siste to årene. Økningen kan også tilskrives åpning av mannsavdeling i november 2019, hvor det så langt har bodd 41 menn, med flest (15) i 2023. Det har bodd mellom 28 og 46 barn i det beskyttede botilbudet, med flest barn på slutten av korona-pandemien.

Gjennomsnittlig 63 % av de voksne beboerne har en eller begge foreldre født utenfor Norge. Det er også de som har med flest barn til krisesenteret, og de som hadde lengst botid. Botiden for barn i 2021 var nær dobbelt så lang (41 døgn) som gjennomsnittet (23 døgn). Krisesenteret opplever at det er flere personer med utfordringer med psykisk uhelse, bruk av rus og adferd som utfordrer i tilbudet, og som ikke har andre tilbud.[64]

Vold blant unge

Tall fra politiet viser en bekymringsfull utvikling av voldshendelser blant barn og unge. Av totalt 469 voldshendelsene meldt inn i 2023 var 108 hendelser knyttet til unge under 18 år. Dette er en økning på over 100 % fra 2022 hvor det var 49 hendelser med unge under 18 år. Det meste av volden forekommer i Sarpsborg sentrum og 17 registrerte forhold relateres til utelivet og nytt utested i byen. Det er også en økning av voldshendelser på Borgen-Klavestadhaugen og Varteig/Ise/Skjebergdalen.

Utviklingen i anmeldelser gir også grunn til bekymring. I 2023 har 161 Sarpsborg-ungdommer stått for 261 anmeldelser. Av disse er 43 jenter med høyest aldershyppighet på 13 år og 118 gutter med høyest aldershyppighet på 17 år. 84 av forholdene skyldes vold og narkotika.

I ungdataundersøkelsen fra 2022 rapporterte nærmere 4 % på ungdomstrinnet og 3 % på videregående at de har blitt slått med vilje av familie. Henholdsvis 27 % og 14 % har blitt utsatt for vold som slag, spark og lugging av andre ungdommer. På ungdomstrinnet har 11 % opplevd å bli befølt på en seksuell måte mot sin vilje, mens på videregående har 5 %

---

[63] Prop. 36 S (2023–2024). Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) Trygghet for alle

[64] Vista Analyse 2012:41 Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner
Menon-publikasjon 2023:15. Samfunnskostnader av vold i nære relasjoner

opplevd å bli tvunget til samleie eller seksuelle handlinger en gang, 3 % har opplevd dette 2 ganger eller mer. [65]

Utrygghet

Stadig flere yngre personer skaper en utrygg tilværelse for barn og ungdom ved å true, skremme og utøve til dels grov vold. Skolene melder om utfordringer i skolemiljøene, blant annet om grenseløse elever, språkbruk, trusler, psykisk uhelse, skolevegring, mobbing og utenforskap.

I 2023 har det vært en økning i antall meldte avvik både i kategorien HMS (fysisk angrep, trakassering, trusler, annet) og Tjenestekvalitet (fysisk angrep, trakassering, trusler, holding, bemanning, annet). Noen avvik registreres flere ganger av flere personer, og noen avvik meldes både som HMS- og tjenestekvalitetsavvik. Det gjør tallene litt upålitelige, men man kan likevel se en tydelig negativ utvikling.

Antallet meldte avvik varierer fra skole til skole. Det kan komme av at det er få hendelser, eller at de ikke blir meldt. Det meldes om langt flere volds- og trusselhendelser på barneskoler enn på ungdomsskoler. Blant avvikene som meldes beskrives grove volds- og trusselhendelser, både drapstrusler og kvelertak forekommer. Det er enkelte elever som står for mange av avvikene og de absolutt fleste avvikene kommer fra elever som har store utfordringer. Flere av disse har en voksen på seg til enhver tid, men kan likevel slå, sparke eller bite en medelev eller en voksen, ofte uten noen spesiell foranledning.

Utryggheten og uro på skolene fører til økt belastning på de ansatte. Det gjennomsnittlige sykefraværet i skolene i Sarpsborg var på 9,7 % i 2023. November var den måneden hvor det var registrert høyest fravær med 13,6 %. I 2023 var andel lærertimer som ble gitt til spesialundervisning på 18,9 % i Sarpsborg, mot 18,6 % i Norge[66].

Fred og rettferdighet

Fremme fredelige og inkluderende samfunn. Bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner. Fred, trygghet og velfungerende samfunnsinstitusjoner er forutsetninger for å skape bærekraftige samfunn. Målet innebærer å utvikle åpne, ansvarlige institusjoner, sikre lydhøre, inkluderende, medbestemmende og representative beslutningsprosesser, allmenn tilgang til informasjon. Grunnleggende friheter beskyttes og alle skal sikres tilgang til rettsvern, overgrep og vold stanses.

[65] PowerPoint-presentasjon (ungdata.no)
[66] Kvalitetsmelding - 2023.pdf

Tillit er en suksessfaktor

Tillit er en viktig ingrediens i et bærekraftig samfunn. Tillit skapes i nære relasjoner, i nærmiljøet og lokalsamfunnet, i nettverkene. En generelt tillitsfull holdning gjør det lettere å få kontakt med andre og assosieres med en samfunnskultur preget av åpenhet, tilhørighet, trygghet, demokratisk medvirkning og fred. Tillit er dessuten en suksessfaktor for samarbeid og innovasjon i næringslivet. Nyere analyser av SSB data argumenterer for en sammenheng mellom frivillig aktivitet og grad av tillit. Deltakelse i organisasjoner som samler personer på tvers av landbakgrunn, har for eksempel betydning for tillit i lokalsamfunnet.

Tillit blant sarpingene

Befolkningsundersøkelsen fra 2019 viste at 48 prosent av innbyggerne i Sarpsborg hadde tiltro til andre. Tilliten til andre var høyere blant de med høyere utdanning og blant de over 65 år. Kvinner over 65 år hadde aller høyest tillit til andre.

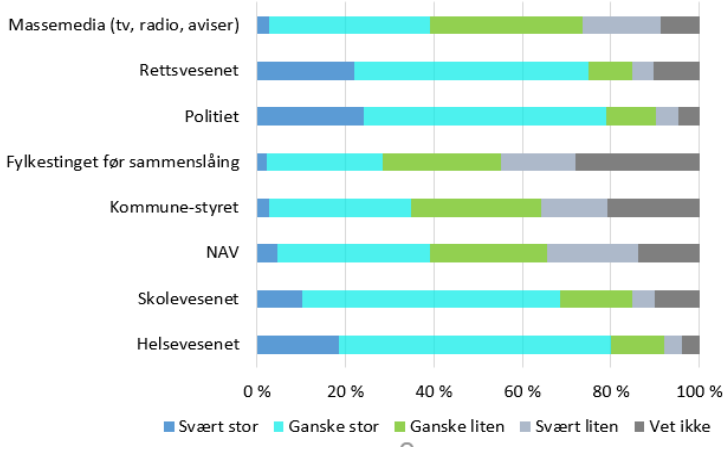

I befolkningsundersøkelsen ble innbyggerne også spurt om de hadde tiltro til ulike institusjoner. Diagrammet til venstre viser at sarpingene hadde spesielt stor tiltro til politi og helsevesen. Skolevesenet og rettsvesenet hadde også stor tillit i befolkningen.

Figur 9: Tiltro til institusjoner blant innbyggerne i Sarpsborg. Kilde: Befolkningsundersøkelsen 2019

Valgdeltakelse

Personer med innvandrerbakgrunn og personer med lav utdannelse deltar i svært liten grad i demokratiet i Sarpsborg. Disse to velgergruppene er hovedårsaken til at valgoppslutningen i Sarpsborg endte på kun 54,4 prosent ved lokalvalget i 2023[67].

Personer med høy utdanning er stabilt blant dem som oftest stemmer. Blant disse avga 68,2 prosent av de berettigede en stemme ved Sarpsborg-valget i fjor. I gruppa mellom 67 og 79 år er oppslutningen oppe på 72,8 prosent. De med høy utdannelse i denne aldersgruppa

[67] 12814: Kommunestyre- og fylkestingsvalget. Valgdeltakelse, etter kjønn, innvandringskategori og landbakgrunn blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre (prosent) (K) 2019 - 2023. Statistikkbanken (ssb.no)

hadde i fjor en oppslutning på hele 87,2 prosent. Kvinner bruker stemmeretten mer enn menn.

Valgdeltakelse ved kommune og fylkestingsvalg 2023:

	Hele landet		Sarpsborg	
Bakgrunn	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Etnisk norske	67,6	70,9	61,9	64,1
Innvandrere	35,6	39,5	24,1	27,8
Norskfødte med innvandrerforeldre	32,6	39,1	20,8	28,8
Utenlandske statsborgere	21,1	29,4	16,0	20,3

Deltakelse i frivillig arbeid og organisert aktivitet

Innbyggerundersøkelsen i 2019 hadde et spørsmål om deltakelse i foreningsliv, møter, styrer, eller lignende på fritiden. 46 prosent svarte at de aldri deltok. På spørsmål om hvorfor var det 11 prosent som oppga at de ikke kjente noen andre som var med. 9 prosent begrunnet med at de ikke hadde blitt spurt. 7 prosent oppga at de manglet informasjon om hva som foregikk, mens 6 prosent mente det var for dyrt å delta. Samtidig vet vi at idrettsforeningene er mange og foretaksomme, musikk-, teater- og annet kulturliv blomstrer, frivilligsentralene rekrutterer. Det samme gjør religiøse organisasjoner. Det er likevel et potensial for å rekruttere og inkludere flere i frivillig aktivitet.

Oppsummering del 1. Sosial bærekraft.

Sentrale utviklingstrekk

I et sosialt bærekraftperspektiv har Sarpsborg store og komplekse utfordringer som skal løses. Sarpsborg scorer dårligere enn landsgjennomsnittet på de fleste levekårsindikatorene og har høy andel barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. I tillegg får befolkningsstrukturen, med en stor andel eldre, og liten andel unge, konsekvenser for den sosiale og økonomiske bærekraften.

I Sarpsborg er det også forskjeller innad i kommunen og vi ser at områder som Fram-Grina har betydelig høyere andel i lavinntekt enn områder som f.eks. Hevingen. Når det gjelder levekårsindikatorer ser vi at det har vært en økning av behov for sosiale ytelser, vi har en stor andel unge uføre, og statistikk viser at en av fire står utenfor arbeid og utdanning. Blant flyktninger er 51,9 prosent uten arbeid.

Den forventede levealderen for Sarpsborgs befolkning varierer med utdanningsnivå. I Sarpsborg har 31,9 prosent høyere utdanning. Andelen øker litt og litt for hvert år, men Sarpsborg ligger fortsatt under landsgjennomsnittet.

Helsetilstanden i Sarpsborg gir grunn til bekymring. Sarpsborg scorer over landsgjennomsnittet på flere livsstilssykdommer som hjerte- og karsykdommer, kreft, kols og diabetes type 2. Andelen av befolkningen med overvekt og fedme øker også, og er betydelig høyere enn landsgjennomsnittet.

Det er høyere forekomst av muskel- og skjelettrelaterte plager hos innbyggerne i Sarpsborg enn for landet som helhet. Muskel- og skjelettskader, sykdommer og plager er blant de viktigste årsakene til redusert helse og nedsatt livskvalitet, og er en dominerende årsak til sykefravær og nedsatt arbeidsevne/uførhet.

Blant gravide ser vi en økning av andel med svangerskapsdiabetes. Tilstanden er skadelig for både mor og barn, både med hensyn på fødselskomplikasjoner og risiko for metabolske sykdommer senere i livet for begge parter.

Sarpsborg kommune opplever en kraftig økning i antall unge brukere i helse- og omsorgstjenestene. Høykostnadsbrukerne står for 39 prosent av de samlede kostnadene for kommunale pleie- og omsorgstjenester og statistikk fra Helse Sør-Øst viser en betydelig økning i pasientaktiviteten i habiliteringstjenestene for barn og unge.

Ungdata-undersøkelsen (2022) og elevundersøkelsen (2023) gir et bilde av trivsel og motivasjon blant Sarpsborgelever. Flere elever rapporterer at de trives på skolen og elevundersøkelsen viser at skolemotivasjonen har hatt en svak oppgang det siste året. Trivselen og motivasjonen synker derimot gradvis oppover i trinnene og elevundersøkelsen i 2023 viser en tredobling av de som ikke trives på skolen i det hele tatt, sett opp mot samme måling året før.

Stadig flere yngre personer skaper en utrygg tilværelse for barn og ungdom ved å true, skremme og utøve til dels grov vold. Skolene melder om utfordringer i skolemiljøene, blant

annet om grenseløse elever, språkbruk, trusler, psykisk uhelse, skolevegring, mobbing og utenforskap. Antallet elever som opplever mobbing har økt siden 2020 og det er flest elever som opplever mobbing på barneskolen.

Vold og utrygghet blant barn og unge har økt det siste året. Voldshendelser knyttet til unge under 18 år har hatt en fordobling det siste året og skolene melder fra om utfordringer i skolemiljøene som skaper en utrygg tilværelse.

Skolemiljø og trivsel kan videre ha betydning for skoleresultater. Nasjonale prøver for 5. og 8.trinn i 2023 viser at Sarpsborg har flere elever på det laveste mestringsnivået og færre elever på det høyeste mestringsnivået i lesing, regning og engelsk, sammenliknet med landets resultater. Andelen som gjennomfører videregående opplæring har økt de siste årene, men ligger fortsatt under landsgjennomsnittet. Blant innvandrere har en større andel grunnskole som høyeste utdanning.

Barnehagene i Sarpsborg opplever en gradvis nedgang i andel barn som går i barnehage, spesielt blant de helt yngste, 1-2 åringene. Andelen barn som er minoritetsspråklig har derimot hatt en sterk økning de siste fire årene.

Valgoppslutningen i Sarpsborg endte på kun 54,4 prosent ved lokalvalget i 2023. Det er en spesielt lav deltakelse blant innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn.

Utfordringsbilde

Følgende utfordringer bør vektlegges i videre strategisk arbeid:

- Barnefattigdom: En stor andel barn lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt.
- Sammensatte levekårsutfordringer: Det er sammensatte levekårsutfordringer i befolkningen der årsak og konsekvenser er komplekse og vanskelig å forstå. For å møte disse utfordringene kreves det koordinert innsats mot flere livsfaser og arenaer. Utenforskap: En av fire står utenfor arbeid og utdanning i Sarpsborg. I overgangen fra grunnskole til videregående er det 2,9 % som ikke starter på videregående opplæring.
- Aldrende befolkning: Flere eldre gjør at forsørgerbyrden blir stor. Mot 2040 er det forventet en nær fordobling i antall personer med demens. Dette innebærer økt hjelpebehov fra familie og helse- og omsorgstjenester.
- «Yngrebølgen»: Kraftig økning i antall unge brukere i helse- og omsorgstjenestene.
- Livsstilsykdommer: Høyere andel med livsstilsykdommer enn landet for øvrig som legger mer press på helse- og omsorgstjenester og påvirker folkehelsen for øvrig.
- Sykefravær: Høy forekomst av psykiske lidelser og muskel- og skjelettrelaterte plager. Dette gir helseutfordringer og er en av hovedårsakene til sykefraværet.
- Vold blant unge: Den økende trenden av ungdomskriminalitet må tas på alvor. Det er også en økt uro på skolene i Sarpsborg som er bekymringsfull.
- Skolemotivasjon og mobbing: Skolemotivasjonen går ned og mobbing øker hos de yngre elevene, noe som er en utfordring opp mot frafall i videregående opplæring.
- Frafall i videregående opplæring: Andelen som gjennomfører videregående opplæring har økt de siste årene, men ligger fortsatt under landsgjennomsnittet.

Del 2. ØKONOMISK BÆREKRAFT

De neste avsnittene beskriver hvordan det står til med Sarpsborg opp mot disse bærekraftsmålene:

FN har utarbeidet 30 delmål til disse fem målene. Hovedinnholdet i delmålene formidles i innledningene til hvert mål. Det er utviklet en rekke indikatorer for å måle status internasjonalt og nasjonalt. I denne beskrivelsen anvendes i stor grad indikatorer som er utviklet av Telemarksforskning i modellen for attraktivitet og lokal kunnskap som kan bidra til å gi et bilde av situasjonen i Sarpsborg. Flere av målene er også innrettet mot sosial og miljømessig bærekraft og underbygger hvor nært de tre overordna bærekraftsmålene henger sammen.

Anstendig arbeid og økonomisk vekst

Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle. Jobb og inntekt utrydder fattigdom. For at det skal skje må økonomisk vekst være rettferdig, nye arbeidsplasser må skapes, likestilling og likeverd i arbeidsmarkedet. Fast og trygt arbeidsliv for alle fremmes, uformelt og svart arbeid hindres.

Støtte entreprenørskap, innovasjon og kreativitet, og stimulere vekst i antallet svært små, små og mellomstore bedrifter er en ambisjon. Målet handler også om å utnytte ressursene bedre og skape bærekraftig forbruk og produksjon.

Omstillinger og rekruttering

Ifølge NAVs omverdensanalyse 2023 preges dagens arbeidsmarked av teknologiske endringer, grønt skifte og en aldrende befolkning, med lavere befolkningsvekst. De siste årene har det politiske bildet endret seg raskt, med koronapandemi, krig i Ukraina og økt inflasjon. En usikker geopolitisk situasjon fører til at arbeidslivet må kunne tilpasse seg og omstille seg raskt. Arbeidsledigheten forventes å forbli lav, og det vil bli mangel på arbeidskraft, spesielt innenfor helsevesenet og yrker som krever fagbrev. Dette gir gode muligheter for inkludering av personer som står utenfor arbeidslivet. Det forventes at økt arbeidsinnvandring fra land utenfor EU/EØS kan bli aktuelt da aldrende befolkning og likere lønnsnivåer gjør europeisk innvandring mindre attraktivt. [68]

NHOs kompetansebarometer 2023 viser at 62 % av bedriftene i Norge har utfordringer med å få dekket kompetansebehov.[69] I Østfold ser vi at 76% av bedriftene svarer at det er kompetanse fra fagutdannelsene de ikke finner. Slik kompetanse i Sarpsborg er særlig fagbrev innen produksjonsteknikk, mekaniker og elektrikere.

Den rapporterte mangelen på helsearbeidere er like høy og stabil i Sarpsborg som resten av regionen. Innen helsesektoren er mangelen på helsefagarbeidere større enn sykepleiere.

Næringslivet er i omstilling til det grønne skiftet. For å oppnå denne omstillingen, må energi fra fossile kilder erstattes av energi fra fornybare kilder. Dette gir igjen et behov for økt tilgang på kraft. Ledningsnettet i Østfold er underdimensjonert, i tillegg til at kraftproduksjonen er lavere enn forbruket. Det betyr at ledningsnettet ikke kan levere den kraften næringslivet har behov for. I tillegg er det begrenset med mulighet for ny tilknytning. Dette kan bidra til at Østfold og Sarpsborg taper i konkurransen om nyetableringer, og dermed taper potensielle arbeidsplasser. [70]

Attraktivitetsmodellen

For å skape innbyggervekst er bostedsattraktivitet og arbeidsplassutvikling sentralt. Telemarksforskning utarbeider årlige analyser av Sarpsborgs og Nedre Glommas attraktivitet for bedrifter, innflyttere og besøkende. Dette gjøres med basis i «attraktivitetsmodellen» der Sarpsborg blir sammenlignet med alle kommuner i Norge, eller med kommuner som er noenlunde like geografisk og befolkningsmessig. Det gir oss en oversikt over hvilke områder vi har hatt størst vekst, og hva vi bør rette søkelys på fremover for videre utvikling.

Befolkningsvekst og bostedattraktivitet

Befolkningsvekst påvirkes av ulike drivkrefter som arbeidsplassutvikling, innvandring, fødselsoverskudd og sentralitet. Hvor attraktivt et sted er måles ut fra forventet nettoflytting

---

[68] NAVs omverdensanalyse 2023-2035 (3) (1).pdf s. 8-12
[69] nhos-kompetansebarometer-2023.pdf
[70] kraftloftet-ostfold---regionalt-kunnskapsgrunnlag.pdf

sett opp mot faktisk tilflytting. I løpet av de siste ti årene har Sarpsborgs bostedattraktivitet variert noe, men de siste 5 årene har vi hatt flere tilflyttede enn forventet, altså en positiv bostedattraktivitet.[71]

Arbeidsplassutvikling

I Sarpsborg har vi et diversifisert næringsliv. Få store bedrifter, men et bredt næringsfelt. Dette gjør oss mindre sårbare for konjunkturer, men kan være en ulempe med tanke på næringsutvikling. En stor andel arbeidsplasser finnes innenfor prosessindustri, bygg og anlegg, butikkhandel, næringsmiddelindustri, undervisning og offentlig sektor. Siden 2015 har det vært vekst i antall arbeidsplasser i Sarpsborg. I 2020 var det en nedgang i likhet med resten av Norge, men i årene etter har det igjen vært vekst i arbeidsplasser. Det har vært høyere vekst i antall offentlige arbeidsplasser enn landsgjennomsnittet de siste årene. I privat sektor har arbeidsplassene utviklet seg svakere enn i resten av landet.[72]

Figuren nedenfor viser drivkrefter for arbeidsplassvekst i næringslivet over tid. Næringsattraktiviteten er differansen mellom faktisk og forventet vekst. I Sarpsborg har vi de siste 10 årene hatt både positiv og negativ næringsattraktivitet. De siste fem årene har næringsattraktiviteten vært negativ, som i hovedsak skyldes at noen større bedrifter har flyttet ut av kommunen. Imidlertid har det vært sterk vekst i offentlig sektor, slik at det samlet sett har gitt en arbeidsplassvekst nær landsgjennomsnittet.[73]

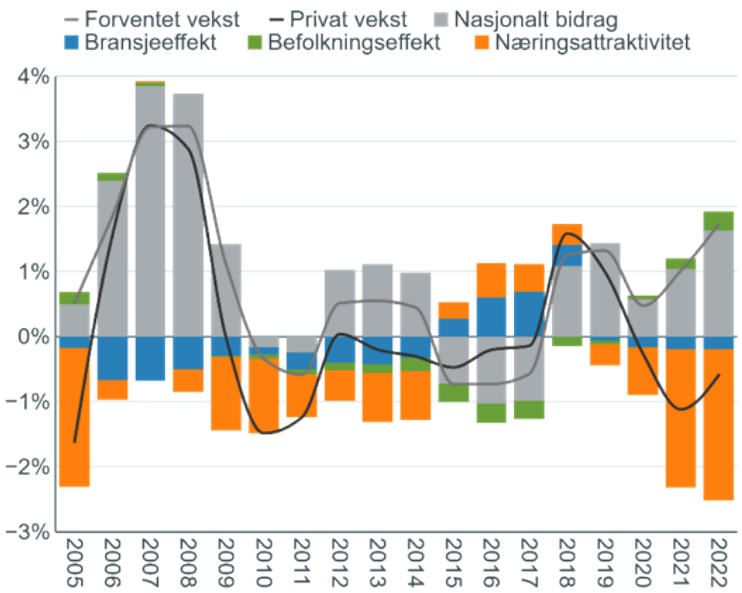

Figur 10: Drivkrefter for arbeidsplassvekst i næringslivet og næringsattraktiviteten til Sarpsborg. Kilde: Telemarksforskning.

[71] Regional analyse kap. 3.1 & 3.2
[72] Regional analyse kap. 1.2.4, 1.1.4, 1.16
[73] Regional analyse kap. 1.3.5

Ved flytting av ansatte skiller man mellom flytting til nabokommuner og ut av regionen. Flytting mellom nabokommuner regnes som et nullsumspill, hvor det ikke vil utgjøre store forskjeller i lengden. Arbeidsplassvekst i hele Søndre Østfold, men også Mosseregionen vil kunne gi arbeidsplasser for vår kommunes innbyggere. Ved utflytting av arbeidsplasser ut av regionen mister Sarpsborg flest ansatte til mer sentrale regioner, Moss, Larvik, Råde og Oslo.[74]

Sysselsetting

Sarpsborg har siden 2004 hatt lavere sysselsettingsgrad enn landsgjennomsnittet. Nesten ¼ av befolkning i yrkesaktiv alder står utenfor arbeid og utdanning i 2022. Et viktig funn er at til tross for lavere sysselsettingsgrad, har Sarpsborg klart å tette gapet mellom landsmedianen fra 6,8 prosentpoeng differanse i 2012 til 4,6 prosentpoeng differanse i 2023.[75] Utdanningsnivået blant sysselsatte i Sarpsborg er høyere enn medianen for alle kommuner, men er lavest blant sammenligningsbyene. Arbeidsmarkedet tilsier et høyere utdanningsnivå, og vi har det største avviket i forventet og faktisk utdanningsnivå.[76]

I grafen under ser vi andel sysselsatte fordelt etter bakgrunn i perioden 2006 til 2022 i Sarpsborg. Grafen viser en svak økning i andel sysselsatte siden 2016 og er ved siste måling på 62,9%, mot landsgjennomsnittet på 68,7%. Grafen demonstrerer også at det er en lavere andel sysselsatte blant innvandrerbefolkningen.

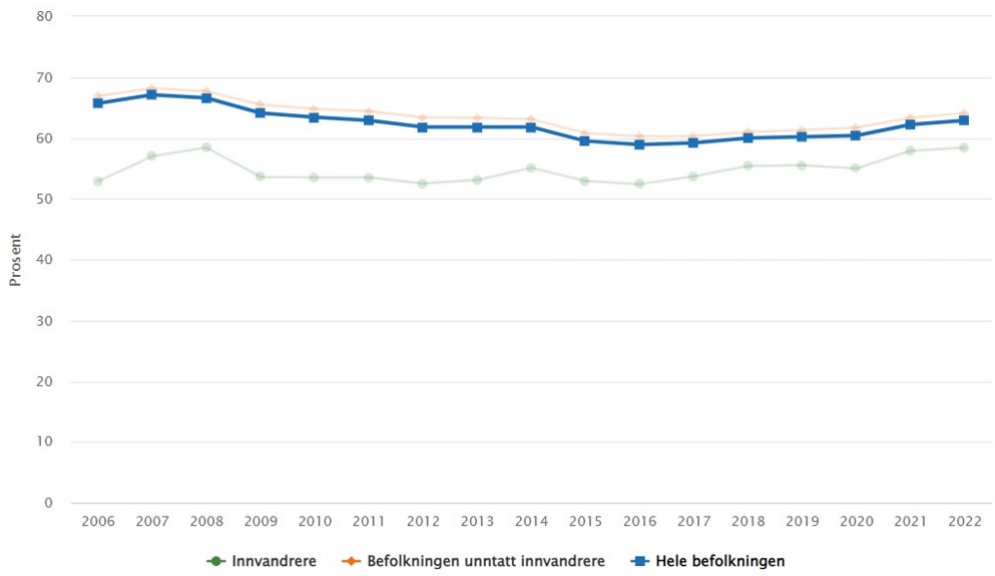

[74] Regional analyse kap. 6.4.4, 5.1.2
[75] Regional analyse kap. 1.5.1
[76] Regional analyse kap. 5.1.1, 5.1.3

Figur 11: andel sysselsatte fordelt etter bakgrunn i perioden 2006 til 2022 i Sarpsborg. Kilde: SSB. Sist oppdatert 31.12.2022.

Innovasjon og infrastruktur

Bygge solid infrastruktur, fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og bidra til innovasjon. Målet handler om å investere i transport, vanningssystemer, energi og informasjonsteknologi som er avgjørende for å skape en bærekraftig utvikling. Det er et mål at næringslivet øker andelen av sysselsetting og bruttonasjonalprodukt. Bedre bruk av ressurser og mer bruk av rene og miljøvennlige teknologiformer og industriprosesser vil gjøre næringslivet mer bærekraftig.

Omstilling til større tilgang til og bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi bidrar til å nå målet.

Utvikling og bruk av ny teknologi

Infrastruktur betyr mye for næringsliv, utdanning og læring, helse og hverdagsliv. Teknologi og innovasjon kan bidra til å løse miljømessige utfordringer som følger av utbygging for å bli et lavutslippsamfunn. Utvikling innen nanoteknologi og bioteknologi kan åpne for løsninger på utfordringer innen eksempelvis helse og matvareproduksjon.

Innovasjonskultur i Sarpsborg kommune

Sarpsborg har en ambisjon om at gode nye løsninger skal tas i bruk, og gi kommunen gevinster i form av bedre tjenester, spart tid, økte inntekter eller reduserte utgifter.

Innovasjonsprosesser er en av innsatsfaktorene kommunen har for å legge til rette for økt arbeidsplassvekst og verdiskapning i handlingsprogrammet for næringsutvikling. Sarpsborg kommune har blant annet styrket SPIN innovasjon Sarpsborg ved å inngå partnerskapsavtaler med aktørene knyttet til innovasjons-huben.

Kommunen har også signert en femårig intensjonsavtale (2023-2027) mellom kommunen og Kommunal- og distriktsdepartementet om områdesatsing i Østre bydel. Det er en satsing fra kommunen, med statlig støtte, om å bidra til en varig forbedring av tjenester og nærmiljøkvaliteter der behovene er størst. Felles for alle områdesatsinger er at de krever en vilje til å prøve ut nye arbeidsformer og samarbeidsmetoder, innad i kommuneorganisasjonen, men også på tvers av sektorer. Det som kommer ut av en områdesatsing kan ha overføringsverdi til hele kommunen.

Som en del av satsingen har kommunen blitt valgt ut som GNIST-kommune. Dette er et innovasjonsprogram i regi av Design og arkitektur Norge hvor hensikten er å jobbe på nye måter med bærekraftig steds- og næringsutvikling.

Kunstig intelligens

Kunstig intelligens og roboter kan erstatte mennesker. Tjenester og produkter kan bli bedre og mer tilgjengelige. Nye arbeidsplasser vil kunne skapes. Sarpsborg kommune har allerede tatt i bruk en kunstig intelligens (KI) løsning for å tolke, kategorisere og arkivere et etterslep av HR-dokumenter, med en beregnet kostnadsbesparelse på 600.000 kr, ettersom KI-løsningen var personellbesparende tilsvarende ett årsverk. For å ta i bruk KI på andre av kommunens områder er det viktig å gjøre en god gevinstrealiseringsberegning med kost-nytte-effekt. Fremtidige KI løsninger på kort sikt kan automatiserte saksbehandlingsprosesser, lese og skrive om dokumenter, og kommunisere effektivt med innbyggerne med henvisninger til kommunens hjemmesider. På lang sikt kan KI-løsninger kunne brukes som lederstøttefunksjoner, transkribering og oppsummering av møtevirksomhet, samt koples på kommunale datalagringssystemer for å hente ut trender og statistikk for faktabaserte beslutninger. En risiko med bruk av KI er at maskinvaren ikke er bedre enn de data som allerede er kategorisert og tilgjengelig, det vil si at det gjenstår en stor prosess med å klargjøre alle saker/dokumenter/filer i kommunen slik at ingen sensitive opplysninger kommer på avveie. Dagens KI teknologi er i tillegg dyr og krever mer strømenergi enn dagens kommunale systemer. Bruk av KI krever altså at kommunen er både sitt ansvar bevisst som en aktør med betydelig forvaltningsansvar for både penger og data. Sarpsborg kommune har per i dag ikke et lagringssystem som muliggjør felles lagring for statistikk og trender.

Mindre ulikhet

Redusere ulikheter mellom land og innad i land. Rettferdig fordeling av et lands ressurser er nødvendig for å redusere fattigdom og skape stabile samfunn. De fattigste 40 prosent av befolkningen skal oppleve utjevning av forskjeller og gradvis og varig inntektsøkning gjennom skatter og avgifter, lønn og sosialomsorg. Det skal legges til rette for migrasjon og mobilitet i ordnede, trygge, regelmessige og ansvarlige former, blant annet ved å gjennomføre en planmessig og godt forvaltet migrasjonspolitikk.

Sosial ulikhet er kostnadskrevende

Krisene de siste årene har kommet etter hverandre. Det er krig i Europa, energisituasjonen har blitt påvirket av dette. Samtidig har det vært et økende rentenivå og prisveksten har hatt fokus også i 2023. Selv om energiprisene ikke ble så høye som budsjettert, ligger de vesentlig høyere enn tidligere år. Styringsrenten i Norges Bank ble i løpet av 2023 satt opp fra 2,75%, og lå ved utgangen av året på 4,5%. Når økonomien er utsatt for store

svingninger påvirker dette kommunene. Svingningene er større enn tidligere år, og det er viktig at kommunen har buffere som disposisjonsfond for å håndtere dette.

Kommunene i Norge har ulik skatteinngang. Derfor et det et inntektsutjevningssystem mellom kommunene.

Sarpsborg har en skatteinngang på 76,6% av landssnittet (2022). Inntektssystemet gjør at Sarpsborg kompenseres opp til 94%. De resterende 6% utgjør ca. 130 millioner kr pr år i lavere økonomisk handlefrihet.

Det lave inntektsnivået i Sarpsborg medfører at våre innbyggere blir mer rammet av dyrtid enn andre. Sett sammen med innført bompenger i 2024 og kommunale avgifter knyttet til nytt renseanlegg i Sarpsborg er det en betydelig økonomisk belastning for mange familier.

Den 14.mai 2024 la regjeringen frem et forslag til nytt inntektssystem for kommunene gjeldende fra 2025. I det nye forslaget legges det opp til en større grad av skatteutjevning, og Sarpsborg vil bli kompensert opp til 96 prosent. Med det nye forslaget fra regjeringen vil Sarpsborg få 56 millioner kroner mer i 2025. Dette er en positiv endring, men gapet mellom Sarpsborg og andre skattesvake kommuner på den ene siden og skattesterke kommuner på den andre siden er fortsatt formidabelt. Systemet medfører at blant annet Sarpsborg ikke kan gi innbyggerne tjenester som er likeverdige med det innbyggere i andre kommuner får.

Tall fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (Imdi) viser at flyktningene som flytter til Sarpsborg fra andre kommuner (sekundærtilflyttede flyktninger) flytter som hovedregel ikke til arbeid og bedre bosted, men flytter fra arbeid og fra en god bosituasjon med barna integrering i barnehage og skole. Mange av familiene har behov for økonomisk støtte fra NAV og mange bor svært utilfredsstillende. De sekundærtilflyttede flyktningene som utgjør om lag 5% av innbyggerne, er også overrepresentert innenfor mange av tjenesteområdene våre:

- Utgjør 28% av antall sosialhjelpsmottakere
- Mottar 36% av utbetalt sosialhjelp
- Står for 14% av kommunens barneverntiltak
- Har om lag 17% flere konsultasjoner enn gjennomsnittet ved forebyggende tjenester

Da staten i liten grad kompenserer for kostnadene er dette en betydelig økonomisk utfordring.

Bærekraftige byer og samfunn

Gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige. Målet omfatter bærekraftige, lett tilgjengelige, trygge transportmidler og bosettinger. Negative konsekvenser for miljøet i byene skal reduseres, med vekt på luftkvalitet og avfallshåndtering. Verne kultur og naturarv, sikre trygge og inkluderende grøntområder og offentlige rom. Det er et mål å at byer vedtar og gjennomfører en integrert politikk og plan med medvirkning, inkludering, bedre ressursbruk, begrensning av og tilpasning til klimaendringer, motstår og håndterer katastrofer, samt utvikler og iverksetter en altomfattende risikostyring.

Helhetlig planlegging

FNs bærekraftmål 11 integrerer det sosiale, økonomiske og klima-/ miljømessige. Disse må virke sammen for å skape bærekraftige byer, tettsteder og lokalsamfunn. Kommunen har et særlig ansvar gjennom areal- og samferdselsplanlegging, lokalisering av institusjoner og tjenester, boligpolitikk, forvaltning og utvikling av offentlig eiendom og sosiale arenaer, samt i beredskapsarbeidet.

Levende byer, tettsteder og bygder

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (2023) legger vekt på at det i byer og tettsteder skal lokaliseres boliger, næringsvirksomhet, arbeidsplasser, handel og tjenestetilbud slik at de bidrar til å styrke stedenes attraktivitet og bygger opp under sentrumsfunksjonene. Sarpsborg har vedtatt mål om at 40 % av befolkningsveksten og arbeidsplassveksten skal komme innenfor sentrumsplanområdet (sentrumsplanen, 2019). Foreløpig har man ikke nådd dette målet. Boligbehovet for hele kommunen er anslått til ca. 4 440 boenheter innenfor perioden 2024 – 2036. Hvis 40 % av disse skal være i sentrum, som er et mål, er det behov for ca. 2600 boenheter i resten av kommunen innenfor denne perioden. Kommunen har ved siden av sentrum definert tre bydelssentre; Grålum, Greåker og Borgen hvor det tillates en utvikling som ikke skal gå på bekostning av sentrum. Det er også lagt til rette for vedlikeholdsutbygging i de definerte lokalsentrene Stasjonsbyen, Varteig, Ullerøy og Jelsnes. Dette skal sikre levende lokalsentra som ikke overskrider 10 % av den totale veksten i kommunen.

Nedre Glommas plass i storbyregionen

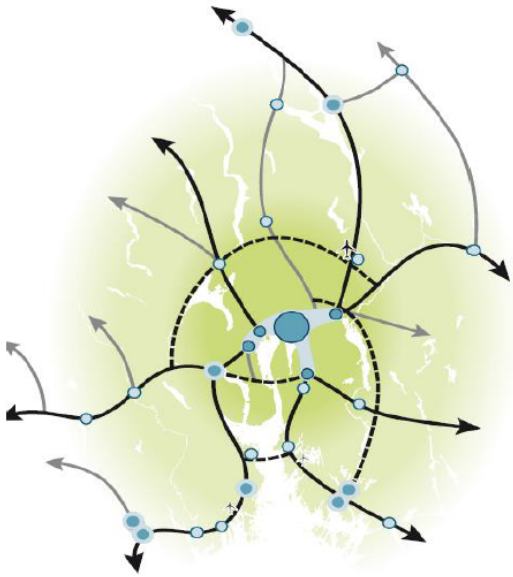

Regionbegrepet kan ha flere betydninger, enten regionene defineres som funksjonelle eller formelt organiserte regioner. En funksjonell region kan omtales som «identitetsregion», «bo- og arbeidsmarkedsregion», «flerbyregion» eller «næringsregion».[77] Gjennom regionreformen ble Sarpsborg en del av Viken fylke. Identitetsmessig og som bo- og arbeids-markedsregion er nedre Glommaregionen og «søndre Viken næringsregion», samt Osloregionen den vi forholder oss mest til i areal- og transportplanlegging, næringsutvikling og på andre samfunnsområder. Samarbeidsalliansen Osloregionen, som Nedre Glomma er med i, har vedtatt en samordnet areal- og transport-strategi for å møte utfordringene med sentralisering og stort press på Oslos arealer. En overordnet tanke er flerkjernet utvikling der Oslo er motoren, og byene rundt utvikles for å avlaste Oslo.

Figur 12: Strategisk kart for en flerkjernet utvikling av Østlandsområdet. Kilde: Osloregionen

For Osloregionen er målet å balansere veksten slik at det utvikles sterke og attraktive byområder utenfor Oslo.[78] Sarpsborg og Fredrikstad blir ofte omtalt som én sammenhengende byregion, noe som gir mulighet til å ta en tydelig rolle i en flerkjernet utvikling. Et viktig spørsmål er på hvilken måte Nedre Glommaregion kan forme denne rollen med å utvikle en funksjonell region for næringslivet og innbyggerne og påvirke attraktiviteten som bo- og arbeidssted.

Bypakke Nedre Glomma

Til grunn for samarbeidet i Bypakke Nedre Glomma ligger visjonen “Sammen skaper vi Norges beste byer”. Videre legges nullvekstmålet og nullvisjonen til grunn.

- Nullvekstmålet: “I byområdene skal klimagassutslipp, kø, luftforurensing og støy reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange.”
- Nullvisjonen: “Innen 2030 skal det maksimalt være 350 drepte og hardt skadde i veitrafikken, hvorav maksimalt 50 drepte. Ingen skal omkomme i veitrafikken i 2050.”

[77] Kilde: NIBR-rapport 2019:17 (s 30-39)
[78] Kilde: samordnet areal og transportstrategi for Osloregionen 2016

Utbygging og finansiering av Bypakke Nedre Glomma fase 2 ble vedtatt i Stortinget i 2023, Prop. 41 S (2022-2023)

Følgende prosjekter i Sarpsborg er inkludert i prosjektporteføljen:

- Rv. 22 Hafslund – Dondern
- Fv. 109 Rolvsøysund – Torsbekkdalen
- Fv. 118 Ny bru over Glomma i Sarpsborg
- Mindre tiltak på kommunal, fylkeskommunal og riksvei

Våren 2024 startet det opp bompengeinnkreving i en regional bomring.

Nedre Glomma forhandler også om en byvekstavtale. En byvekstavtale er et samarbeid mellom staten, fylkeskommunen og kommunene, der alle partene bidrar med virkemidler for å oppnå nullvekstmålet. Avtalen vil ha en varighet ut 2033.

Reisevaner i Nedre Glomma 2022

Følgende nøkkeltall kom fram av reisevaneundersøkelsen for Nedre Glomma fra 2022: 60 prosent av reisene var med bil, samtidig eier sarpingen flere biler (1,66) enn innbyggerne i sammenlignbare kommuner. 9 prosent eide el-bil. 96,5 prosent av bileierne hadde egen parkeringsplass og 83 prosent kunne benytte parkeringsplass hos arbeidsgiver.

Bare 3 prosent av reisene var med sykkel. Sykkelandelen har gått ned med 2 prosentpoeng siden 2014. 15 prosent av reisene var til fots og 6 prosent kollektivt. 19 prosent oppga at de hadde svært god tilgang til kollektivtransport, 24 prosent middels god, og 25 prosent mente de hadde svært dårlig tilgang.[79]

Boligbygging i Sarpsborg

Boligbyggingstakten i Norge blir påvirket av konjunkturene, særlig så vi en sterk nedgang i boligbyggingstakten i forbindelse med finanskrisen i 2009. Mye tyder på at boligbyggingen vil falle i 2024.

Sarpsborg har hatt lavere boligbyggingstakt enn landsgjennomsnittet i de fleste årene fra 2000 til 2017. I de siste årene har boligbyggingstakten vært høyere eller lik landsgjennomsnittet. I 2023 ble det bygget 4,9 nye boliger per 1000 innbyggere. Det var marginalt under landsgjennomsnittet 5,1.

I absolutte tall var det 290 nye boliger i 2023.[80]

I figuren under kan vi se boligbyggingstakten, det vil si antall fullførte boliger per 1000 innbyggere i Sarpsborg og Norge.

---

[79] reisevaner-i-de-7-storste-byregionene (vegvesen.no)
[80] Regional analyse

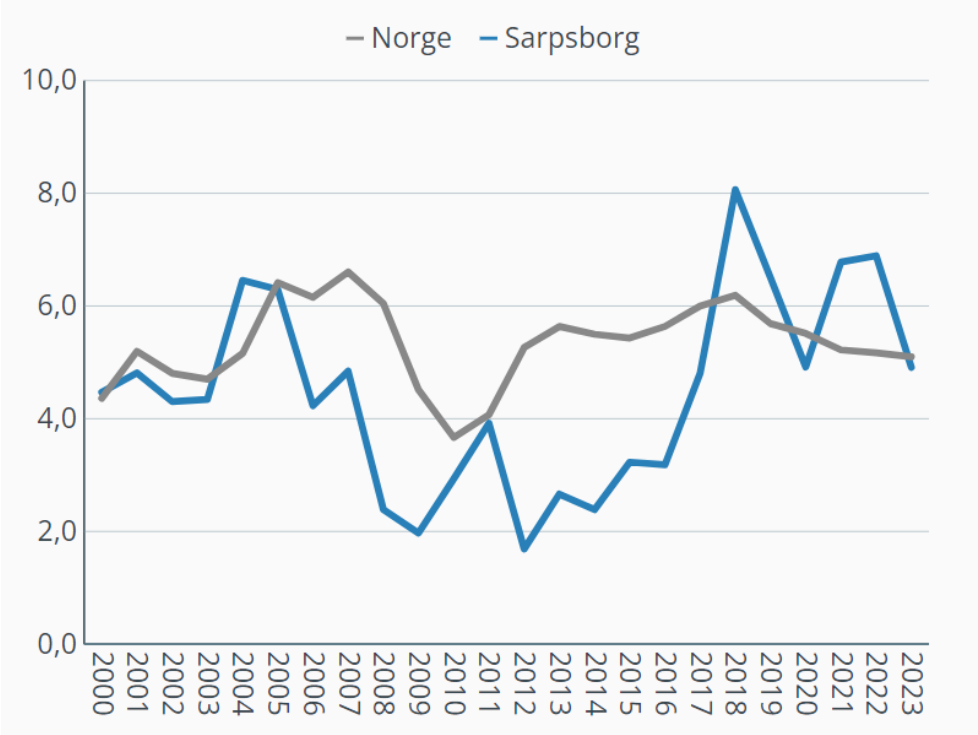

Figur 13: Antall fullførte boliger per 1000 innbyggere i Sarpsborg og Norge. Kilde: Telemarksforskning.

Hvor mange leier boligen?

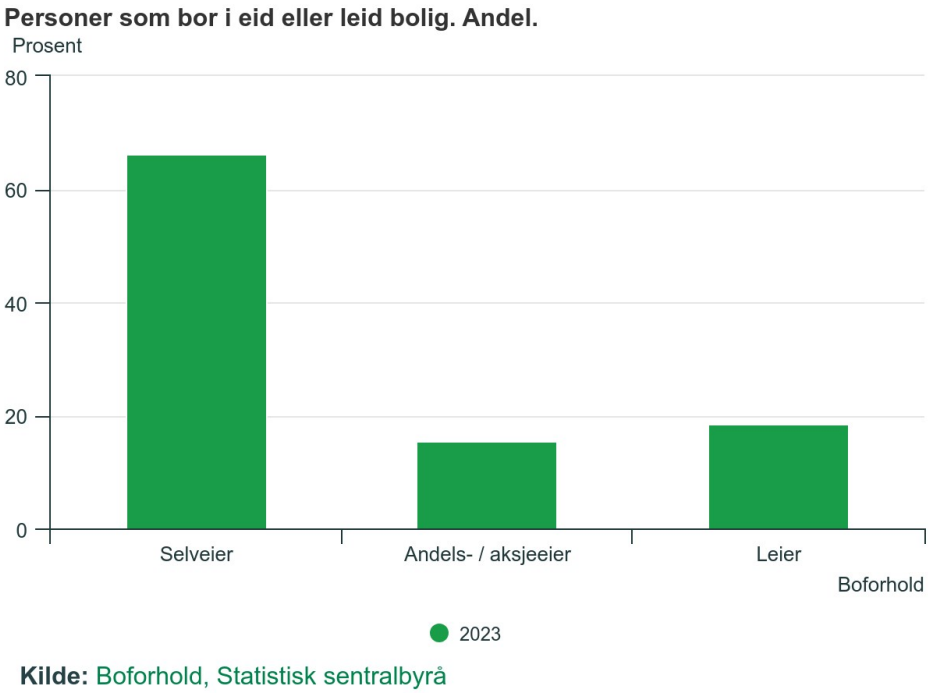

Figur 14: Personer som bor i eid eller leid bolig. Andel. Kilde: SSB

På landsbasis eier 81,6 % sin egen bolig, mens 18,4 % leier. Sarpsborg ligger likt med landsgjennomsnittet, men noen flere er andels-/aksjeeier fremfor selveiere.[81]

Kommunens boligsosiale virkemidler

Sarpsborg kommune har jobbet målrettet over tid for å redusere antall bostedsløse i kommunen, noe som har gitt resultater. Samtidig er det fortsatt en del mennesker som trenger hjelp til å skaffe en trygg og god bolig for seg og sine. Husholdninger med lav inntekt generelt og lavinntektshusholdninger med barn spesielt er overrepresentert når det gjelder å bo trangt. Dette bidrar til at mange flytter ofte, noe som går utover barna som må bytte skole og skifte omgangskrets.

Høsten 2021 lanserte Regjeringen en boligsosial strategi «Alle trenger et trygt hjem» Nasjonal strategi for den sosiale boligpolitikken (2021 – 2024)». Hensikten er å forebygge at folk får boligproblemer, og gi hjelp til dem som ikke selv klarer å skaffe og beholde en egnet bolig. Regjeringens strategi har fire prioriterte mål: 1. Flere skal kunne eie sin egen bolig 2. Leie skal være et trygt alternativ 3. Sosial bærekraft i boligpolitikken 4. Tydelige roller, nødvendig kunnskap og kompetanse.

Våren 2023 ble det fremmet en politisk sak som beskriver forslag til strategier og tiltak for at Sarpsborg kommune skal nå målene i den nasjonale strategien. Det er likevel behov for å ta en gjennomgang av de virkemidlene som kommunen har til rådighet, hvordan disse best bør benyttes, samt eventuelle prioriteringer av målgrupper, basert på det utfordringsbildet som er i kommunen.

Kommunen har flere boligsosiale virkemidler til rådighet. Nedenfor er det beskrevet i hvilket omfang virkemidlene benyttes:

<u>Råd og veiledning</u>

Boligkontoret kan gi informasjon, råd og veiledning om å skaffe eller beholde egen bolig. Boligkontoret har ansvar for saksbehandling av boligsosiale saker. Innbyggere har også rett på økonomi- og gjeldsrådgivning fra NAV. Opplysning, råd og veiledning herunder økonomisk rådgivning, er også en av kjerneoppgavene i NAV-kontoret. Tjenesten må tilpasses den enkeltes behov. NAV Sarpsborg tilbyr råd og veiledning for etablering på det private boligmarkedet. Det tilbys også bistand til dialog med huseiere i etableringsfase, utflytting og ved konflikter. Oppfølgingen rundt etablering av flyktninger er også et tilbud som skal sikre innpass og trygg etablering på boligmarkedet.

<u>Midlertidig botilbud</u>

Sarpsborg kommune har midlertidig botilbud ved Kulåssenteret og hotell Olav Digre. Botiltakene som er hjemlet i lov om sosiale tjenester i NAV (§ 27 om midlertidig husvære)

---

[81] Boforhold, registerbasert – SSB
Kommunefakta – SSB
Kommunehelsa (fhi.no)

tilbyr innlosjering av bostedsløse etter oppdrag fra NAV Sarpsborg for i utgangspunktet inntil 3 mnd.

Bostøtte

Bostøtte er en statlig støtteordning for personer som har lave inntekter og høye boutgifter. Retten til bostøtte forutsetter at inntektsgrunnlaget i husstanden ikke overstiger øvre grense for inntekter. Det gjelder uansett hvor høye boutgiftene er. Øvre grensen for inntekt er avhengig av husstandssammensetning. I desember 2022 mottok 2011 personer bostøtte i Sarpsborg. En økning på 326 personer fra 2021. Gjennomsnittlig ble det utbetalt totalt 4.190.663 kroner per måned i bostøtte.

Tilskudd til utredning og prosjektering, tilpasning av bolig, refinansiering og kjøp

Tilskudd til utredning kan benyttes til å kartlegge blant annet muligheter og begrensninger i eksisterende bolig, uteområder og atkomst, tilgjengelighet inne, arealbehov, innredning og brukbarhet, om bruker har økonomi til å finansiere tilpasningen selv, eller om det er behov for lån og/eller tilskudd fra kommunen. Tilskudd til prosjektering kan gis til dekning av kostnader til faglig bistand til prosjektering som honorar til arkitekt eller annen fagkyndig. I 2022 ble det innvilget 30 tilskudd til etablering og 6 tilskudd til tilpasning. I 2022 ble det utbetalt totalt 7.641.475 kr i tilskudd.

Startlån

Startlån skal bidra til at vanskeligstilte husstander med langvarige boligfinansieringsproblemer kan skaffe seg en egnet bolig og beholde den. Startlån og boligtilskudd er viktige boligsosiale virkemidler for personer som befinner seg i målgruppen for startlånsordningen og som er bosatt i kommunen. Startlån kan gis i kombinasjon med boligtilskudd. Det er en forutsetning for å få innvilget startlån at søker kan vise til en stabil, og/eller varig inntekt. Det vil si, arbeidsinntekt eller varige stønader fra NAV. Søkeren må ha evne til å betjene lånet over tid, og fortsatt ha midler igjen til livsopphold. Startlån kan gis til kjøp av bolig, refinansiering, utbedring og oppføring av bolig. I særskilte tilfeller kan kommunen innvilge en nedbetalingstid på inntil 50 år. Husbanken sin årsrapport for 2021 viser at 98 prosent av husstandene som får startlån har en inntekt på under 400 000 kr. For Sarpsborg var avslagsprosenten for søknader om startlån til kjøp av bolig i 2022 på 64 %, noe som er en nedgang på 9 prosentpoeng fra 2021. Avslag skyldes i hovedsak at det er for lav og usikker inntekt til å betjene et tilstrekkelig stort lån, men også at søkerne har for høy inntekt og dermed ikke er varig vanskeligstilte. Blant dem som får avslag er det mange som med god rådgivning og oppfølging fra kommunen kunne fått bedre og mer stabile boforhold og lavere boutgifter gjennom å kjøpe en bolig finansiert med startlån. I 2022 var det totalt 535 søknader om startlån og av disse ble 192 innvilget. I 2022 ble det utbetalt lån for 223.880.252 kr.

Bolig

Kommunen har ulike typer boliger som er tilpasset ulike behov, fra ordinære kommunale boliger til heldøgnsbemannede bofelleskap, barnebolig og sykehjem.

Støy og støv

Gode støyforhold og god luftkvalitet er viktig for å sikre god bokvalitet. Luftkvalitet og støy har negative samvirkende effekter, og disse to parameterne må derfor sees i sammenheng.

Ifølge den strategiske støykartleggingen for veistøy i Sarpsborg og Fredrikstad for 2022, er det 35 % av befolkningen som bor i områder med støyverdier over anbefalte grenseverdi. Videre er ca. 10 % av befolkningen utsatt for trafikkstøy på et så høyt nivå at dagens statlige retningslinjer fraråder bygging av nye boliger i disse områdene. [82]

86 prosent av befolkningen i Sarpsborg var i 2022 eksponert for finkornet svevestøv over luftkvalitetskriteriene på 5 mikrogram per kubikkmeter. På landsbasis var tallet 46%.[83] Av Miljødirektoratets luftsonekart ser vi også at en veldig stor andel av Sarpsborgs befolkning bor i områder med redusert luftkvalitet.[84] Det er spesielt sentrumsområdene og bosetninger langs de større veiene som ligger i det Miljødirektoratet omtaler som gul sone.

Luftkvaliteten har blitt bedre i byområdet de senere årene, både som følge av tiltak i industrien og en elektrifisering av bilparken. Likevel er det en stor andel av befolkningen som bor i et område utsatt for enten dårlig luftkvalitet og/eller ugunstige støyforhold.

Støy fra jernbane

1,7 % av befolkningen i Sarpsborg er utsatt for jernbanestøy over L_{den} = 55 dB ved sin bolig. Anbefalt grenseverdi ved planlegging av nye boliger ved jernbaner er L_{den} = 58 dB. 0,3 % av befolkningen er utsatt for jernbanestøy over L_{den} = 65 dB ved sin bolig.

Havnevirksomhet

Ingen personer i Sarpsborg utsettes for støy fra havnevirksomhet som overstiger anbefalte grenseverdier.

---

[82] Oppdragstittel (fredrikstad.kommune.no)
[83] Folkehelseprofil-2024-nb-3105-Sarpsborg (7).pdf
[84] Fagbrukertjeneste for luftkvalitet - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no)]

Ansvarlig forbruk og produksjon

Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre. Med det menes mindre ressursbruk, miljøødeleggelse og klimagassutslipp når en vare lages. Det handler også om forvaltning og bruk av naturressurser, halvere andelen matsvinn per innbygger, i detaljhandelen og blant forbrukere samt redusere svinn i produksjons- og forsyningskjeden, herunder innhøsting. Offentlige anskaffelser i samsvar med det enkelte lands politikk og prioriteringer. Dessuten sikre at alle i hele verden har relevant informasjon og bevissthet om en bærekraftig utvikling og livsstil som er i harmoni med naturen.

Matsvinn

Årlig kastes nesten 400 000 tonn spiselig mat i Norge. I verden står dette for over 8% av klimagassutslippene.[85] Overskudd av mat og dårlig matvarekvalitet er hovedårsakene til matsvinn. Lengre holdbarhet, lavere priser på kort holdbarhet og merking av varer med også god etter har bidratt til å redusere matsvinn med 14% i perioden 2010-2016. 2030 agendaen ser på å halvere matsvinn.[86]

Innsamling av matavfall i separat beholder i Sarpsborg kommune ble satt i gang fra høsten 2023. Kildesortering av matavfall vil fremme utsortering og materialgjenvinning også av andre avfallsfraksjoner. Gjennom biologisk behandling bidrar man til redusert klimagassutslipp. Næringsstoffer, organisk materiale og energi gjenvinnes. Avfall kan være en ressurs hvis det kan gjenvinnes uten for store kostnader. Når produktene ikke kan brukes om igjen i sin opprinnelige form, kan avfallet materialgjenvinnes og brukes som råvarer inn i ny produksjon. Ved å bruke produkter og avfall om igjen, utnyttes de samme ressursene flere ganger og minst mulig går tapt.

Dersom avfallet ikke blir materialgjenvunnet eller energiutnyttet, går ressursene i avfallet tapt – og jomfruelige råvarer brukes for å lage nye produkter.

Ressursgjenvinning

EUs handlingsplan for sirkulær økonomi har mål om at 65 % av forbruksavfallet skal gjenvinnes. I 2023 ble 29 % av husholdningsavfallet i Sarpsborg levert til materialgjenvinning. Sammen med flere kommuner i Østfold har Sarpsborg vedtatt å samarbeide om å bygge et ettersorteringsanlegg for husholdningsavfall. Dette innebærer

[85] https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/barekraftig-forvaltning-av-jord-og-skog/id2669152/
[86] https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/sammen-om-matsvinn/id2669999/

også kildesortering av matavfall. Beregninger viser at et slikt system vil kunne øke graden av materialgjenvinning til 50 prosent. (Kilde Avfallsplan 2020-2030).

Gjennom større fokus på sirkulærøkonomi, kan vi utnytte råvarene våre på en bedre måte. Dette handler om å utnytte ressursene best mulig ved å bruke, og gjenbruke produkter og materialer i et kretsløp, slik at vi skaper minst mulig avfall.

Gjenvinningstall for Sarpsborg i 2023 viser at materialgjenvinning av husholdningsavfall økte med 4 % fra 2022 til 2023. Mengder til energigjenvinning forventes å gå videre ned i 2024 på grunn av utsortering av matavfall som ble innført i oktober 2023. Dette er også hovedårsaken til at mengden materialgjenvinning gikk opp med 4 % og mengde til energigjenvinning tilsvarende fra 2022 til 2023.

År	2023	2022	2021	2020	2019	2018
Ombruk (%9	1	1	0	0,85	0	0
Materialgjenvinning (%)	29	24	29	30,75	29,93	32,11
Energigjenvinning (%)	65	69	68	65,8	68,4	65,89
Deponi (%)	5	5	3	2,6	1,67	2
Avfall pr innbygger (kg)	380	380	412	390	438	375

Figur 15: Innrapporterte Kostra-tall for Sarpsborg kommune.

Innen 2025 skal tekstiler sorteres ut av restavfallet (nytt EU-direktiv). Beregninger fra Østfoldforskning viser en betydelig utslippsbesparelse dersom tekstiler sendes til materialgjenvinning istedenfor energigjenvinning i restavfallet, (11 C02- ekvivalenter per kilo tekstiler).

Grønne og innovative innkjøp

Ved å stille krav om å vekte miljø høyt i innkjøpsprosesser, bidrar dette til at leverandørene utvikler og tilbyr nye produkter og tjenester. Bruk av elektriske varebiler framfor diesel-varebiler i Sarpsborg kommune, bidro også til redusert klimagassutslipp med 80 prosent. Kommunedelplan for klima og energi har flere målsetninger som setter krav til klima og miljøvennlige innkjøp, og for å stimulere til ny teknologi og klimavennlige løsninger.

Oppsummering del 2. Økonomisk bærekraft.

Sentrale utviklingstrekk

Sarpsborg sammen med resten av landet er i en omstilling. Dagens arbeidsmarked med teknologiske endringer, grønt skifte og en aldrende befolkning fører til at arbeidslivet må tilpasse seg og omstille seg raskt. Det blir mangel på arbeidskraft, spesielt innenfor helsevesenet og vi ser at Sarpsborg trenger flere med fagbrev innen produksjonsteknikk, mekaniker og elektrikere.

Næringslivet i Sarpsborg er også i omstilling. Det er behov for at energi fra fossile kilder erstattes av energi fra fornybare kilder og dette innebærer økt tilgang til energi. I Sarpsborg er kraftproduksjonen for lav i forhold til forbruket. I tillegg er ledningsnettet i Østfold underdimensjonert. Dette innebærer at vi taper i konkurransen om nyetableringer, og dermed taper potensielle arbeidsplasser.

Sarpsborg har hatt en positiv bostedattraktivitet de siste fem årene. Kommunen har hatt flere tilflyttede enn forventet samtidig som boligbyggingstakten har vært høyere eller på lik linje med landet.

Arbeidsplassveksten og verdiskapingen i næringslivet har vært svakere i Sarpsborg enn ellers i landet. Større bedrifter har flyttet ut av kommunen og arbeidsplassene i privat sektor har utviklet seg svakere enn landet for øvrig. Sarpsborg har en lav næringsattraktivitet, men har en sterk vekst i antall arbeidsplasser i offentlig sektor herav fylket, stat og kommune.

Sarpsborg har siden 2004 hatt lavere sysselsettingsgrad enn landsgjennomsnittet. Nesten ¼ av befolkning i yrkesaktiv alder står utenfor arbeid og utdanning i 2022. Et viktig funn er at til tross for lavere sysselsettingsgrad, har Sarpsborg klart å tette gapet mellom landsmedianen fra 6,8 % differanse i 2012 til 4,6 % differanse i 2023.

Ny teknologi og innovasjon er også en del av en omstillingsprosess. Teknologien er stadig i utvikling og kunstig intelligens (KI) er noe som gjør at tjenester og produkter kan bli bedre og mer tilgjengelig. Sarpsborg kommune har satt i gang et forarbeid i kommunens IKT-avdeling for å se på hva som må være på plass før man tar i bruk KI-teknologien.

Innovasjonsprosesser er også viktig for å finne nye og gode løsninger i kommunen. Sarpsborg kommune har blant annet styrket SPIN innovasjon Sarpsborg ved å inngå partnerskapsavtaler med aktørene knyttet til innovasjons-huben. Kommunen har også igangsatt en områdesatsing i Østre bydel som blant annet skal se på nye måter å jobbe med bærekraftig steds- og næringsutvikling.

Sammenlignet med flere kommuner i Norge har Sarpsborg en lav skatteinngang. Med lav deltakelse i arbeidslivet og mange med behov for tjenester og sosiale ytelser er dette en utfordring for kommunen. Med dårlig økonomisk handlingsrom kan ikke kommunen tilby like gode tjenester som i andre kommuner, eller integrere flyktninger og utvikle gode, forebyggende tjenester som kan gi bedre folkehelse på sikt.

Sarpsborg har stor sekundærtilflytting av personer med flyktningbakgrunn, som opprinnelig er bosatt i andre kommuner. De sekundærtilflyttede familiene har generelt et større behov enn befolkningen for øvrig for tjenester som barnevern, forebyggende tjenester, boveiledning

og tilpasning i skole og barnehage. Da staten i liten grad kompenserer for kostnadene er dette en betydelig økonomisk utfordring.

Som en del av Bypakke Nedre Glomma har Sarpsborg en visjon om at klimagassutslipp, kø, luftforurensing og støy reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange. Reisevaneundersøkelsen i Nedre Glomma 2022 viser derimot at vi fortsatt har en vei å gå for å redusere personbiltrafikk og bruke mer kollektivt og sykle.

Av Miljødirektoratets luftsonekart ser vi også at en veldig stor andel av Sarpsborgs befolkning bor i områder med dårlig luftkvalitet. Det er spesielt sentrumsområdene og bosetninger langs de større veiene som ligger i det Miljødirektoratet omtaler som gul sone. Andelen har derimot gått noe ned de siste årene, som følge av tiltak i industrien og en elektrifisering av bilparken.

Det er gjort gode grep for å redusere matsvinn i Sarpsborg. Innsamling av matavfall i separat beholder i Sarpsborg kommune ble satt i gang fra høsten 2023. Kildesortering av matavfall vil fremme utsortering og materialgjenvinning også av andre avfallsfraksjoner. I 2023 ble 29 % av husholdningsavfallet i Sarpsborg levert til materialgjenvinning. Sammen med flere kommuner i Østfold har Sarpsborg vedtatt å samarbeide om å bygge et ettersorteringsanlegg for husholdningsavfall. Gjenvinningstall for Sarpsborg i 2023 viser at materialgjenvinning av husholdningsavfall økte med 4 % fra 2022 til 2023.

Utfordringsbilde

Følgende utfordringer bør vektlegges i videre strategisk arbeid:

- Arbeidskraft: Sarpsborg vil ha mangel på arbeidskraft innenfor helsevesenet og innenfor bransjer som har behov for fagbrev innen produksjonsteknikk, mekaniker og elektriker.
- Næringsattraktivitet: Det er behov for flere arbeidsplasser i Sarpsborg og spesielt i privat sektor.
- Sysselsettingsgrad: Sarpsborg har lavere sysselsettingsgrad enn landsgjennomsnittet. Nesten ¼ av befolkning i yrkesaktiv alder står utenfor arbeid og utdanning i 2022.
- Energitilgang: Det behov for økt tilgang til energi for å omstille kommunen til det grønne skiftet og sikre arbeidsplasser.
- Skatteinngang/omlegging av inntektssystemet: Sarpsborg har lav skatteinngang og lite økonomisk handlingsrom. Kommunenes inntektssystem sikrer ikke kommunene likeverdige økonomiske forutsetninger. Konsekvensen er at kommunen ikke kan tilby tjenester på samme nivå som i andre kommuner.
- Sekundærtilflyttede flyktninger: Sarpsborg har mange flyktninger som opprinnelig er bosatt i annen kommune, men så har flyttet til Sarpsborg. En stor del av disse står utenfor arbeidslivet, og har generelt større behov for tjenester enn den øvrige befolkningen.
- Reisevaner: Kommunen har for høy andel bilreiser og for lav andel sykkel- og kollektivreiser.

- Luftforurensing: En stor andel av befolkningen utsettes for dårlig luftkvalitet.

Del 3. MILJØMESSIG BÆREKRAFT

De neste avsnittene beskriver hvordan det står til med Sarpsborg opp mot disse bærekraftsmålene:

Miljømessig bærekraft handler om hvordan vi best mulig tar vare på naturressursene vi har. Dette gjør vi ved å tilpasse oss fremtidige klimaendringer samtidig som vi bevarer naturen. De fem målene ovenfor omfatter 28 delmål. Relevante delmål for Sarpsborg-samfunnet er sammenstilt innledningsvis for hvert mål.

Samfunnet er avhengig av rent vann, mat og varme, i tillegg til en lang rekke andre produkter og tjenester fra økosystemene i naturen. Menneskelig forbruk av natur har økt drastisk de siste tiårene. Både naturens økosystemer og menneskelige samfunn er tilpasset et klima der endringene skjer langsomt. Bruk av fossil energi har medvirket til at klimaet endrer seg mer og raskere enn det både naturen og menneskene er i stand til å håndtere. Dette forventes å gi så dramatiske utfall at forskere omtaler det som en pågående klima- og naturkrise [87].

Klimaendringer, kombinert med tapet av natur, vil gi svært store utfordringer for samfunnet framover. Dette vil påvirke på både økonomi, levekår og velferd. [88]Det blir stadig tydeligere at klimakrisen og naturkrisen henger nært sammen, og at man ikke kan løse én av dem uten å sørge for at den andre også løses. [89]Lokalt ser vi at Oslofjorden er i en krise, der miljøet i fjorden er trua på grunn av menneskelig påvirkning, og at dette forsterkes av klimaendringer.

[87] AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023 (ipcc.ch) og https://www.ipbes.net/global-assessment
[88] NOU 2018: 17 (regjeringen.no), NOU 2024: 2 (regjeringen.no) og Meld. St. 33 (2012–2013) (regjeringen.no)
[89] Klimautvalget-2050.pdf (regjeringen.no)

Rent vann og gode sanitærforhold

Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle. Målet handler om tilgang til trygt drikkevann til en overkommelig pris for alle. sørge for bedre vannkvalitet ved å redusere forurensning, avskaffe avfallsdumping og mest mulig begrense utslipp av farlige kjemikalier og materialer, verne og gjenopprette vannrelaterte økosystemer, herunder fjell, skoger, våtmarker, elver, vannførende bergarter og innsjøer.

Rent drikkevann

Sarpsborg har tilgang til mye ferskvann. Glommas østre løp forsyner mesteparten av byens befolkning med rent drikkevann. I tillegg har vi Isesjø som forsyner deler av Skjeberg som drikkevannskilde. Kommunen har forpliktelser til å beskytte råvannskildene våre etter vanndirektivet og vannforskriften. Folkehelseprofilene viser at Sarpsborg ligger bedre an enn gjennomsnitt for landet når det gjelder drikkevannskvalitet og har gjort det over en lang periode. Norsk vanns tilstandsvurdering av kommunale vann- og avløpstjenester for 2012 rapporterer at innbyggerne har trygt drikkevann, både med tanke på kvalitet, leveringssikkerhet og alternativ vannforsyning. Råvannskildene må beskyttes for å kunne fortsette å produsere trygt drikkevann.

Forurensningsrisiko

Avløp og jordbruk er de største kildene til overgjødsling av kommunens vannforekomster, og graden av forurensning fra disse sektorene har ofte avgjørende betydning for den økologiske tilstanden i en vannforekomst. På grunn av klimaendringer vil det være en fare for mer forurensning og utfordringer med rensing av råvann.

Miljøgifter

Miljøgifter er helseskadelige stoffer som oppkonsentreres i kroppen over tid og kan føre til sykdom. Foster og spedbarn er mest sårbare for miljøgifter. Utslipp av miljøgifter kommer blant annet fra industri, produkter, transport, oppvarming, landbruk, forbrenningsanlegg, søppelfyllinger og andre avfallsanlegg, og miljøgiftene er vidt spredt i miljøet, både i vann, jord, luft, planter, dyr og mennesker. Mennesker får i seg miljøgifter gjennom mat og drikke/drikkevann, luften vi puster inn og gjennom huden. FHI advarer mot de skadelige helseeffektene av forurensninger og miljøgifter, og at de er sterkt undervurdert. I en undersøkelse gjort på 669 barn i 2017 hadde i underkant av 30% av barna PFAS og nesten alle barna (99,6%) hadde BPA i blodet som overskred tålegrensen fra Europeiske matsikkerhetsmyndighet. Vi har ikke tall fra Sarpsborg, men regner med at tallene er representative. Sarpsborg kan teste for PFAS og BPA i drikkevannet, men per i dag er det ikke stilt noen krav til grenseverdier gjennom drikkevannsforskriften slik at det ikke blir testet systematisk.

Ledningsnettet

Norsk vann har rapportert at tilstanden til ledningsnettet i Sarpsborg er mangelfull, først og fremst på grunn av lekkasjer. I 2023 var det et lekkasjetap på 28 %, men likevel har kommunens lekkasjeprosent på distribusjonssystemet for drikkevann blitt betydelig redusert de siste årene. Dette har ført til en nedgang i produsert vannmengde, fra cirka 25 000 m^3/døgn i 2016 til cirka 18 000 m^3/døgn i 2022. På nasjonalt nivå er det satt som mål at vannledningsnettet skal ha en gjennomsnittlig årlig fornyelsestakt på 1,2 % fram til 2040 for å hindre ytterligere forringelse av nettet. I 2023 skiftet Sarpsborg ut ca. 1,3% av vannledningsnettet, hvilket er over det nasjonale målet.

Det er nødvendig å øke kapasiteten på drikkevannsforsyningen for å sikre nok vann til framtidig befolkningsvekst og for å kunne innfri forpliktelsene kommunen har til å levere vann til reservevannsystemet Sarpsborg har sammen med FREVAR (Fredrikstad) og MOVAR (Mosseregionen). Regulering av nytt vannverk på Baterød ble vedtatt i 2020, men foreløpig har systematisk arbeid med å tette lekkasjer i ledningsnettet gjort det mulig å utsette byggingen.

Avløp

En stor andel innbyggere i Sarpsborg er tilknyttet godkjent renseanlegg. Ifølge Norsk Vann er det dårlig kvalitet på avløpstjenesten, noe som særlig gjelder rensekrav og ledningsnettets funksjon. For at Alvim renseanlegg skal nå dagens og fremtidige rensekrav, må renseanlegget bygges om. I tillegg til det eksisterende anlegg skal det bygges et biologisk rensetrinn som skal bidra til at vi renser enda bedre for BOF, KOF og fosfor, samt at det skal fjerne nitrogen. Fra 2021 var det satt krav til skjerpet rensekrav, men Statsforvalteren har gitt kommunens utsatt frist ut 2026 for å ferdigstille anlegget. Statsforvalteren anser uavhengig av dette enhver ny påkobling til avløpsnettet som et brudd på utslippstillatelsen.

Det er også behov for forbedringer på ledningsnettet. Med dagens takt tar det mer enn 100 år å fornye nettet. Statsforvalteren har i flere år vært kritisk til steder hvor det foregår overløpsutslipp, og til mengdene som slippes ut. Etter 2028 er det ikke tillatt med driftsoverløp til andre resipienter enn Glomma og åpent kyst.

Overvann

Overvann er vann som renner på overflaten av tak, gårdsplasser, veier og andre tette flater ved nedbør eller is- og snøsmelting. Mengden av overvann gir en stor belastning på avløpsnettet, særlig når nedbøren er kraftig og hyppig. En kan forvente 10 % økning i årsnedbør, 25 % økning vinter- og vår, og oftere kortvarige, kraftige nedbør de neste årene.[90]

---

[90] Klimaprofil Østfold - Norsk klimaservicesenter

Badevann

Kommunen har oversikt over vannkvaliteten ved badeplassene i Sarpsborg. Vannkvaliteten sjekkes ved åtte friluftsbad en gang i måneden fra mai til september. Det tas prøver fra tre ferskvann (Tunevannet, Isesjø og Børtevann) i tillegg til badeplassene ved Høysand, Feriehjemmet, Kålvika, Revebukta og Ullerøy v/leirskolen. Her blir det målt termotolerante koliforme bakterier (TKB) som en indikasjon på kloakkforurensning, turbiditet og siktedybde. I tillegg måles pH i ferskvann.

Tunevannet og Isesjø følges hyppigere opp med ukentlig befaring og måling av sikt (Tunevannet) fra mai til september/oktober. Ved oppblomstring av cyanobakterier (blågrønnalger) fraråder kommunen bading. Grunnet klimaendringer og økte temperaturer forventes det mer oppblomstring av cyanobakterier i årene fremover.

Utrydde sult

Målet om å utrydde sult handler om bedre ernæring, men også å oppnå matsikkerhet og fremme bærekraftig landbruk.

Det handler om å sikre bærekraftige systemer for matproduksjon, innføre robuste landbruksmetoder som gir økt produktivitet og produksjon, som bidrar til å opprettholde økosystemene, som styrker evnen til å tilpasse seg til klimaendringer, ekstremvær, tørke, oversvømmelser og andre katastrofer, og som gradvis fører til bedre jordkvalitet.

Matvareproduksjon

Norsk matproduksjon må øke med 20 prosent innen 2030 for å beholde dagens selvforsyningsgrad på rundt 50 prosent.

Kun tre prosent av landarealet i Norge er dyrkbart og én prosent av landarealet er egnet for matkorn.[91] I Sarpsborg kommune er nesten 20 prosent av arealet dyrka mark og cirka 4,3 prosent dyrkbar jord.[92] Jorda er av beste kvalitet for matkornproduksjon.

Matvaresikkerhet

Internasjonal uro og krig, i kombinasjon med klimaendringer som tørke og flom, vil periodevis kunne føre til usikkerhet og underdekning i det globale matvaremarkedet. For å opprettholde matsikkerheten i Norge, er det derfor enda viktigere enn før at vi har størst mulig grad av selvforsyning av de matvarene vi kan produsere innenlands.

---

[91] https://arealbarometer.nibio.no/nb/norge/
[92] https://arealbarometer.nibio.no/nb/fylker/oestfold/kommuner/sarpsborg/

Matvaresikkerhet er avhengig av arealer å produsere på, gode systemer for produksjon, og gode handelssystemer for å fordele maten. Med befolkningsvekst i regionen følger behov for økt produksjon av mat dersom målet om matvaresikkerhet skal nås. Hvordan Sarpsborg forvalter sin dyrka og dyrkbare jord har derfor relativt sett større innvirkning på Norges matsikkerhet enn mange andre norske kommuner.

Omdisponering av dyrka jord

Jordvern er viktig for å opprettholde muligheten for framtidig matproduksjon. Nasjonal politikk for jordvern er strammet inn, med føringer om at omdisponering av dyrket og dyrkbar mark skal begrenses til et absolutt minimum. Ved Stortingets behandling av nasjonal jordvernstrategi er det satt et mål om at årlig omdisponering av dyrka jord ikke skal overstige 2000 dekar. Dette målet skal nås innen 2030.

I Sarpsborg er det mye landbruk. Produktiv skog utgjør ca. 50 % av kommunes areal og fulldyrket jord utgjør ca. 18 %. Jorda er av svært god kvalitet for matproduksjon.

Statistikk fra kommunenes KOSTRA-rapportering viser omdisponering av dyrka og dyrkbar jord i Østfold de siste ti årene (2014-2023). Figur 16 viser at Sarpsborg er den kommunen i Østfold som har omdisponert mest dyrka og dyrkbar jord i denne perioden.

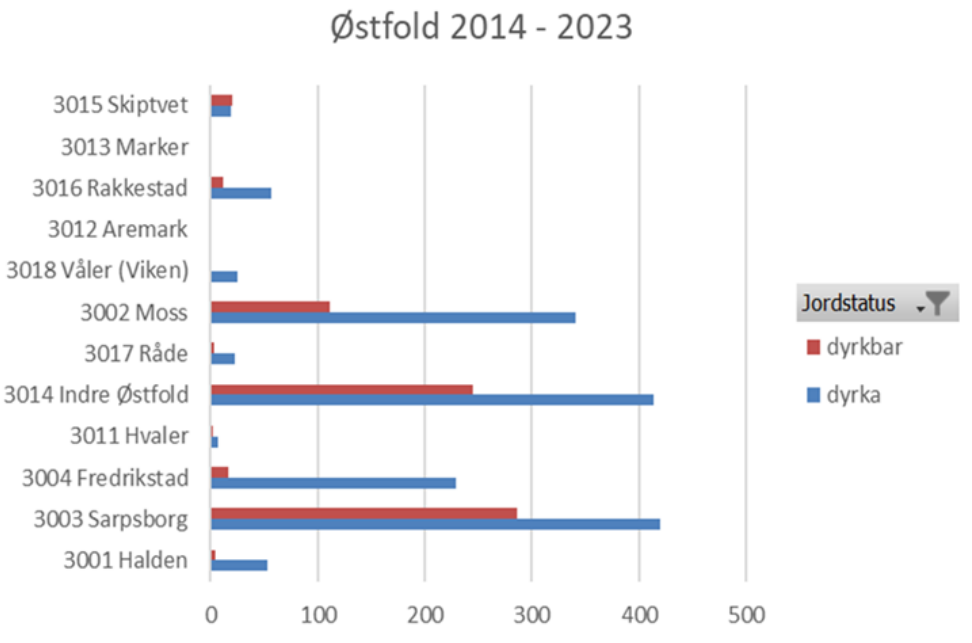

Figur 16: samlet omdisponering av dyrka og dyrkbar jord for Østfold de siste ti årene (2014-2023). Kilde: Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus.

De to årene med størst avgang av dyrket jord er 2015 og 2016. Avgangen er mindre i siste halvdel av perioden enn i første halvdel. Det kan dermed se ut til å være en utvikling i positiv retning, selv om det er variasjon fra år til år (se figur 17).

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Dyrka jord										
K-3105 Sarpsborg	9	90	96	16	57	46	1	62	13	46
Dyrkbar jord										
K-3105 Sarpsborg	0	42	69	0	60	49	2	15	2	49

Figur 17: omdisponering av dyrka og dyrkbar jord i Sarpsborg 2014-2023. Kilde: SSB

Kommuneplanens arealdel 2015-2026 åpner for utbygging på ca. 900 daa dyrket mark. I arbeidet med ny arealplan er det lagt større vekt på jordvern. Tredje høringsutkast til ny plan, som ble vedtatt av bystyret høsten 2023, åpner for utbygging på ca. 219 daa dyrket mark. De fleste av områdene med dyrket mark som etter planutkastet tillates bygd ut, er regulert og videreført fra gjeldende plan.

Bedre ernæring

30% av 17 åringer i Sarpsborg har en selvrapportert kroppsmasseindeks (KMI) på over 25, og ansees som overvektige i kategorien fedme. Andel kvinner med overvekt inkludert fedme er 47% av alle fødende kvinner med høyde- og vektopplysninger fra første svangerskapskontroll, sammenliknet med landssnittet på 39%.

Sarpsborg ligger godt over landssnittet på forbruk av legemidler for diabetes og hjerte-kar sykdom. Billig, kaloritett og tilgjengelig ultraprosesserte matvarer med høyt innhold av sukker, salt og mettede fettsyrer bør begrenses.

Ren energi for alle

Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris for alle. Målet vektlegger økt andel fornybar energi i verdens samlede energiforbruk og å doble energieffektivitetsraten på verdensbasis.

Tilgang på ren energi har de siste årene blitt en begrensende faktor for klimaomstillingen i vår region. For å kutte våre utslipp, må energibruken flyttes fra fossile kilder og over til fornybare kilder. Kraftnettet i Sarpsborgområdet er utdatert, og det mangler overføringskapasitet. Samtidig har vi et forbruk som øker mer enn ny produksjon. Dette gir en komplisert kraftsituasjon i vår region, spesielt når industrien har behov for ny kraft for å klare omstillingene som forventes i årene fremover. Sarpsborg kommune må øke

produksjonen av fornybar energi, redusere forbruket og bruke energien smartere i årene som kommer.

Energiproduksjon i Sarpsborg kommune

Figur 18 viser kildebidrag til total energiproduksjonen i Sarpsborg kommune per 2024.

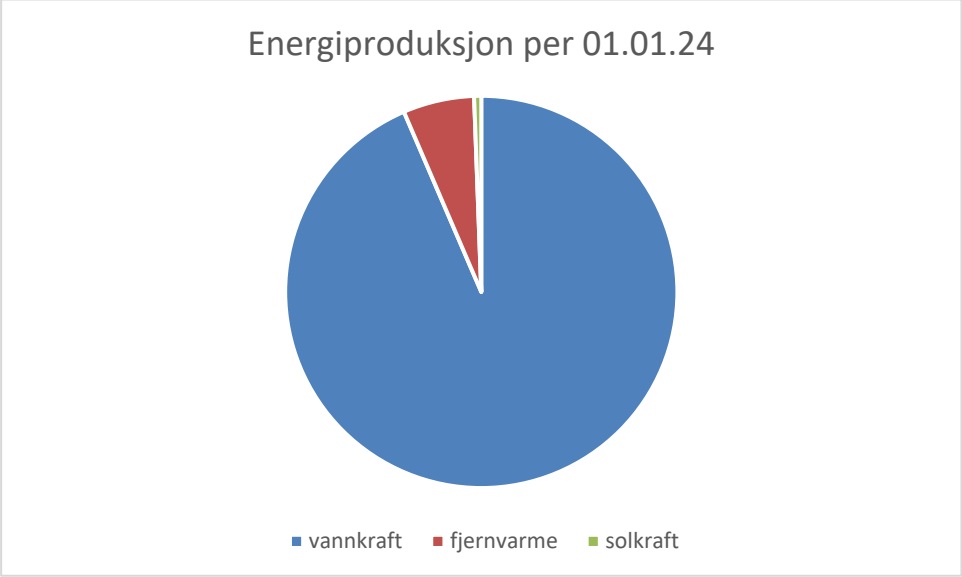

Vannkraft

Vannkraft er hovedkilden til elektrisk kraftproduksjon i Sarpsborg per 2024 med en årsproduksjon på ca. 1000 GWh. I Sarpsborg kommune er det per i dag tre kraftverk i Sarpsfossen, med et fjerde kraftverk under prosjektering. Dette vil gi en total installert effekt på 250 MW og en årsproduksjon på rundt 1100 GWh[93].

Fjernvarme

Fjernvarme er varme som transporteres som varmtvann ved at blant annet restvarme fra industriprosesser og avfallsforbrenning brukes til å varme opp vann, som videre transporteres gjennom fjernvarmenettet til oppvarming i tilkoblede bygninger.

Østfold Energi har konsesjon på fjernvarme i deler av Sarpsborg kommune. Totalt har de en årlig fjernvarmeproduksjon av 60 GWh. Arealplanen og sentrumsplanen gir tilknytningsplikt til fjernvarmeanlegget for større nybygg og ombygging av større bygg. Nye Alvim renseanlegg kan potensielt bidra med ytterligere 6 GWh til fjernvarmenettet.

[93] https://www.nve.no/energi/energisystem/vannkraft/vannkraftdatabase/ og https://hafslund.no/prosjekter/sarp-2-kraftverk

Vindkraft

Sarpsborg kommune har ingen operative vindkraftverk, men har mottatt planinitiativ og prosjekter på til sammen 115 MW med en forventet årsproduksjon på ca. 400 GWh. I Østfold er det per 2023 en installert effekt på 21 MW i vindkraft.

Solenergi

Produksjon av strøm fra solceller er blitt vanligere de senere årene. I Sarpsborg kommune er det en total installert effekt på 8,4 MW[94], hvilket tilsvarer en årlig produksjon på ca. 8 GWh. En stor andel av anleggene er montert på tak, men Sarpsborg kommune har også Norges første operative bakkemonterte solkraftverk Det forventes at det vil komme flere tilsvarende prosjekter de nærmeste årene. Sarpsborg kommune har installert solceller på flere kommunale tak, med en forventet årlig strømproduksjon på til sammen ca. 1 GWh.

Energiforbruket

Energimiksen i Sarpsborg kommune består av bioenergi, elektrisitet, fjernvarme og fossile kilder. Som vist i figur 19 er det industrien som forbruker mest energi i kommunen med en andel på hele 63,4 %. Totalt ble det i 2022 forbrukt ca. 3340 GWh.[95]

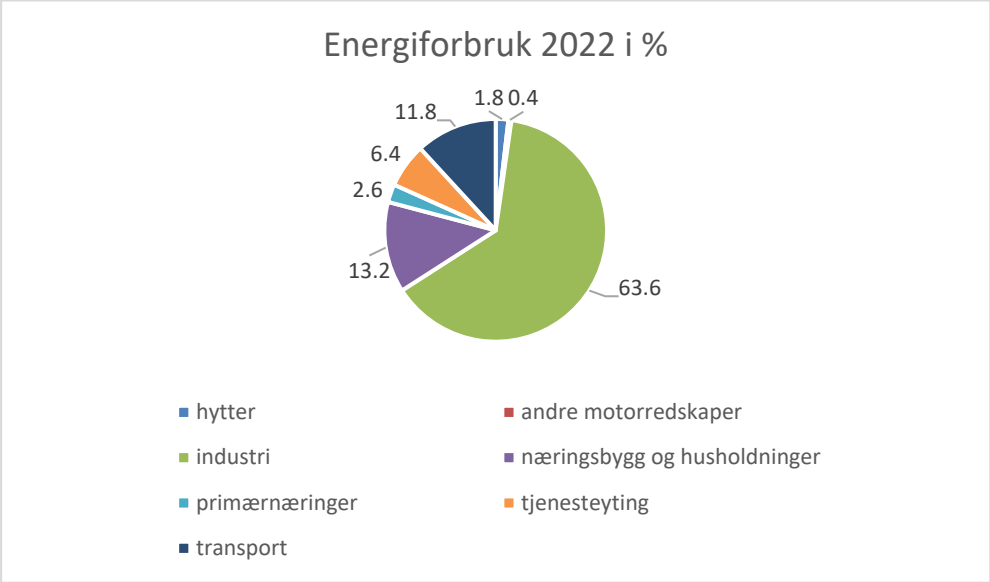

Figur 19: Diagrammet viser de ulike sektorenes prosentvise energiforbruk i 2022.

[94] Forbruk, produksjon og installert effekt - Elhub
[95] Microsoft Power BI

Elektrisitet

I 2021 utgjorde elektrisitet 45 % av energimiksen i Sarpsborg kommune med et forbruk på 1509 GWh. Industrien forbrukte mest av denne, med en andel på ca. 56 %. Næringsbygg og husholdninger hadde det nest største forbruket med ca. 26 %, mens tjenesteyting stod for rundt 16 % av forbruket. De siste 2 % fordeles på transport, primærnæringer og fritidsboliger. Samtidig ser vi i figuren under at netto forbruk av elektrisk energi har falt fra 1600 GWh i 2019 til 1400 GWh i 2022. Høyere strømpriser og økt fokus på å redusere forbruket er nok en av hovedårsakene her.

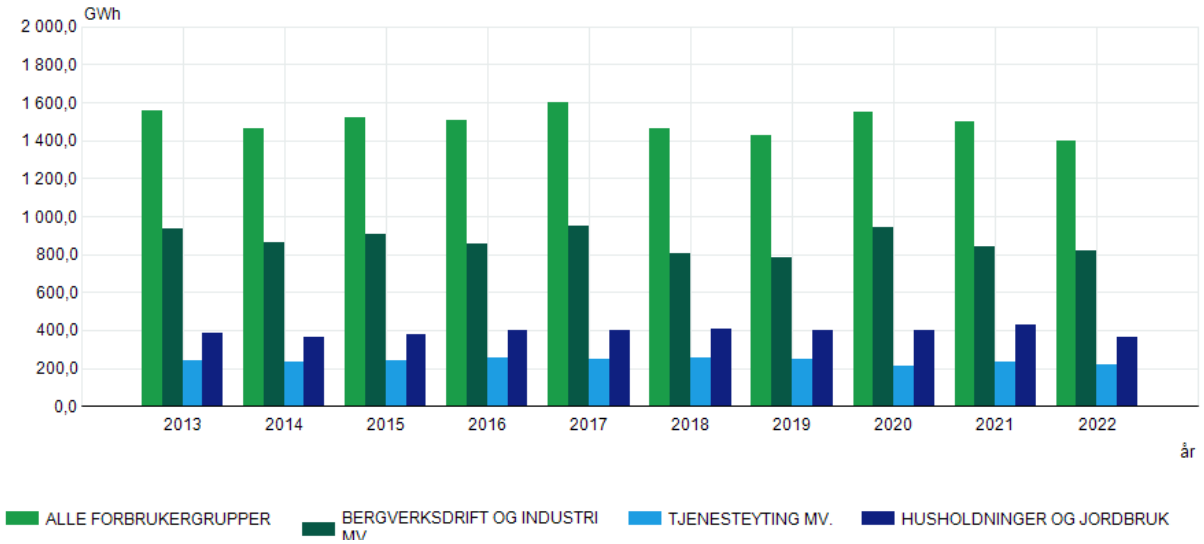

Figur 20: Nettoforbruk av elektrisk kraft (GWh), Sarpsborg kommune. Kilde: SSB, tabell 10314

Fossile kilder

I 2022 utgjorde fossil energi 37 % av energimiksen i Sarpsborg. Forbruket er hovedsakelig knyttet til industri og transport. Industrien er i gang med en omstillingsprosess der de ønsker å fase ut fossil energi og gå over på andre kilder. Dette vil redusere Sarpsborg sitt forbruk ytterligere. Samtidig elektrifiseres bilparken, hvilket vil redusere det fossile forbruket i transportsektoren.

Bioenergi

Bioenergi er energi, gjerne i form av varme, fra biomasse. Dette inkluderer blant annet biogass, flis og ved. Industrien stod for 87 % av forbruket av bioenergi, næringsbygg og husholdninger stod for ca. 12 %. Bioenergi brukes hovedsakelig til oppvarming, men ren

biogass kan i mange tilfeller erstatte naturgass uten større systemomgjøringer. Vedfyring utgjør en betydelig andel av husholdningene forbruk av bioenergi.[96]

Liv under vann

Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling. Målet innebærer å redusere alle former for havforurensning, særlig fra landbasert virksomhet, flytende vrakrester og næringsstoffer. Verne og gjenopprette vannrelaterte økosystemer i havet, men også i og rundt våtmarker, innsjøer og elver.

Kystområdene

Kystområdene utenfor Sarpsborg strekker seg fra innerst i Skjebergkilen til Singlefjorden, og er del av et større geografisk område som kalles for Ytre Oslofjord. Store variasjoner i bunntopografi skaper et rikt mangfold av leveområder for dyr og planter. Sarpsborg er del av en region med områder som har særlig verdifullt biologisk mangfold, med arter som har en nedadgående trend eller som er et viktig levested for andre arter.

Nedbørfeltet til Ytre Oslofjord er stort, og fjorden er resipient for avrenning fra en rekke arealtyper. Flere store elver drenerer både høyfjellsområder, store skogarealer og produktive jordbruksarealer under marin grense. Fjorden er også omgitt av landets største befolkningskonsentrasjoner og flere viktige industrianlegg. Påvirkningen fra land er derfor stor.

Utfordringer med forurensning og marin forsøpling

De største utfordringene for Ytre Oslofjord og strandsonen opp til 100 meter, er befolkningsvekst med press på arealbruk i strandsonen, forurensning fra jordbruk og avløp, økt båttrafikk og fiske. I tillegg kommer endringer i klima som påvirker økosystemet. Ålegrasenger og bløtbunnsområder er spesielt utsatt for utbyggingspress. Flere steder er tareskogen og ålegrasengene på tilbakegang. Flere av bunnområdene både i Indre og Ytre Oslofjord sliter med oksygenmangel. Da forsvinner også livet. Torskebestanden er under sterkt press. Overvåkningsdata viser at tilførslene av næringsstoffer fra de store elvene til Ytre Oslofjord øker. Resultatet er algeoppblomstringer og redusert sikt i vannet.

---

[96] Varme – NVE]

En annen utfordring er marin forsøpling. Plastavfall utgjør den største delen av marin forsøpling og brytes svært langsomt ned. Mikroplast kan inneholde vedvarende organiske miljøgifter som enten er tilsatt eller som har festet seg til plasten.

Liv på land

Beskytte, gjenopprette og fremme bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, stanse og reversere landforringelse, samt stanse tap av artsmangfold. Ta vare på økosystemer i vann og på land og tjenester som benytter seg av disse økosystemene, særlig skoger, våtmarker og tørre områder. I desember 2022 ble verdens land enige om et globalt rammeverk for å bevare naturen (naturavtalen). Naturavtalen er en tiårig avtale som består av 23 mål. Disse målene beskriver hvordan vi skal komme oss ut av naturkrisen og få mer natur innen 2030.

Sarpsborgs natur

Sarpsborg kommune strekker seg i nord med bølgende skogområder som veksler mellom skrinne furukoller og frodige dråg, via et rikt kulturlandskap og ned til renvaskede og forblåste skjær i havet helt i sør. Klimaet i Sarpsborg skifter gradvis fra kystklima i sør til innlandsklima i nord og øst. Dette gir grunnlag for et rikt naturmangfold. Sarpsborgs små og store økosystemer leverer tjenester som vi er helt avhengig av, men som vi ikke alltid er bevisst på. Økosystemene er grunnlaget for produksjon av blant annet mat og medisiner, de renser luft og vann, binder karbon, beskytter mot flom, ras, storm og erosjon, og de gir muligheter for både åndelige og fysiske opplevelser som er bra for folkehelsa. Ved en bærekraftig utnyttelse og forvaltning kan de fortsette å levere disse livsviktige tjenestene i overskuelig fremtid.

Påvirkningsfaktorer på naturmangfoldet

Arealendringer, forurensning, klimaendringer, fremmede arter og overhøsting trekkes ofte frem som de største driverne bak tap av biomangfold. Arealendringer som følge av menneskelig aktivitet er den påvirkningsfaktoren som berører klart flest arter. Nesten 90 % av truede arter på Norsk rødliste for arter er truet på grunn av arealendringer. Spesielt de siste 50 årene har det skjedd store endringer både når det gjelder omfanget av fysiske inngrep generelt og arealendringer knyttet til jordbruks- og skogbruksaktiviteter.

Når klimaet endrer seg, endres også livsmiljøet til artene. Den tilpasningen som før var en fordel, kan bli en ulempe ved endra klima. Desto raskere endringene kommer, desto mer krevende blir det å tilpasse seg. Klimaendringene påvirker plantelivet, nedbøren og

årstidenes vekslinger. Det blir varmere vann, mindre is og snø, mer tørke og ekstremvær, surt hav og introduksjon av nye sykdommer.

Sarpsborg har også mange fremmede arter som kan utgjøre en svært stor økologisk risiko. De siste årene er slike arter blitt registrert i hele kommunen, spesielt i tettbygde strøk. I tillegg til å fortrenge stedegne arter og endre artssammensetningen i viktige naturområder, kan fremmede arter påføre samfunnet store økonomiske tap.

Arealregnskap

Arealregnskap er et redskap som kan gi et bilde av endringer i arealbruk over tid. Per i dag finnes ingen omforent metodikk for utarbeidelse av arealregnskap, men Sarpsborg kommune deltar i et pilotprosjekt om arealregnskap drevet av tidligere Viken fylkeskommune.

Stoppe klimaendringene

Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem. Målet innebærer å stå imot og tilpasse seg klimarelaterte farer og redusere konsekvensene av klimaendringer, nasjonalt, institusjonelt, lokalt og individuelt, innarbeide tiltak og strategier. I tillegg til å kutte i utslipp og fange og lagre CO2, må det satses mer på fornybar energi, nye industrielle systemer og endring i infrastruktur. I tillegg må vi investere i å verne, tilpasse oss og begrense skadeomfanget.

Klimaendringene er en av de største utfordringene verden står ovenfor. Kommunene i Norge kan bidra til å betydelig redusere Norges utslipp av klimagasser og til å legge om energibruken. Sarpsborg kommune har en sammensetning som gir utfordringer i utslippsbildet, samtidig som det er flere ulike innsatsområder med muligheter for store kutt i klimagassutslipp. Sarpsborg er en kommune med både by, skog, elv, sjø og land. Kommunen har et etablert sentrumsområde, samtidig som det er store jord- og skogbruksarealer i kommunen. Kommunen utgjør et kommunikasjonsmessig tyngdepunkt ved at fylkets viktigste vei, E6, og riksveier som binder indre og ytre Østfold-området sammen, går gjennom kommunen. I tillegg er det flere industribedrifter i kommunen. Norges lengste elv, Glomma, renner gjennom byen, og Sarpsfossen, som er Europas største foss i vannvolum, sørger for vannkraft-produksjon.

Konsekvenser av klimaendringene

Konsekvensene av klimaendringene varierer mellom land og verdensdeler. Kjente konsekvenser er påvirkning på naturmangfold, matproduksjon, helse og infrastruktur. I Norge vil temperaturen øke mer enn gjennomsnittet, og mest om vinteren. I Norge ventes også mer nedbør, mens det på lavere breddegrader vil bli mer tørke. Klimaprofil for Østfold viser med økt sannsynlighet at episoder med kraftig nedbør vil øke vesentlig både i intensitet og

hyppighet, noe som vil føre til mer overvann. Det forventes også flere og større regnflommer, økt fare for jord- og flomskred og at stormflonivået vil øke. Sannsynligvis blir større for tørke om sommeren på grunn av økte temperaturer og fordamping. Flere kvikkleireskred kan forekomme med økt sannsynlighet. [97]

I Sarpsborg har ekstremvær de siste årene fått større plass i kommunens ROS-analyser, beredskapsplaner og samfunnsplaner. Kraftig og hyppig nedbør samt raske temperaturendringer har ført til flere utfordrende hendelser i de siste årene. Flommen Hans rammet blant annet Sarpsborg kommune høsten 2023. Kraftig regn samt snøsmelting på fjellet førte til at Glomma steg over sine bredder, med utsikter til opp mot hundreårsflom. I januar 2024 opplevde kommunen utfordrende kjøreforhold hvor raske temperaturendringer fra -20 til +4 førte til speilblanke veier som ikke var kjørbare. I etterfølgelse av ekstremværet fikk Nobina, busselskapet til fylkeskommunen, en stor brann i sitt gassanlegg i Sarpsborg hvor 8 busser ble totalskadet og flere ble satt ut av drift.

Disse hendelsene skapte krevende situasjoner for kommunen med behov for ekstra beredskap og kapasitet. Kommunen satt kriseledelse for å håndtere hendelsene. Kriseledelse skal sikre en best mulig samordnet håndtering av situasjonen, og kunnskapsdeling og koordinering mellom kommuneområder og fagmiljøer.

Forpliktelser og føringer

Norge har forpliktet seg til å redusere klimagassutslippene med minst 40 prosent innen 2030, sammenlignet med 1990. Fra 1990 til 2022 er utslippet redusert med 4,6%. Det innebærer reduksjon på 4-5 prosent per år. Statlige planretningslinjer for klima og energiplanlegging og klimatilpasning gir viktige føringer for hva kommunale planer som omhandler klima- og energispørsmål bør omfatte.

Klimatilpasninger

Det er viktig at kommunen planlegger langt frem i tid og tar klimahensyn i planleggingen. I kommunedelplan klima og energi 2021-2030 er det satt som mål at Sarpsborg skal sikres mot skadevirkninger som følge av endringer i klima. Videre er det et mål at Sarpsborgsamfunnet skal bli bedre rustet til å møte klimaendringene gjennom å unngå eller begrense risiko, sårbarhet og ulemper, og dra nytte av eventuelle fordeler som følge av endringer i klimaet.

I kommunens reguleringsarbeid og interne høringer blir flere samvirkende effekter mellom naturmangfold og klima tatt hensyn til og vurdert:

- Kartlegge lukkede bekker/bekkestrekninger med potensial for gjenåpning
- Ivareta store, sammenhengende områder, forbindelseslinjer mellom områder, samt sikre natur som demper av klimavirkninger

[97] https://klimaservicesenter.no/faces/desktop/article.xhtml?uri=klimaservicesenteret/klimaprofiler/klimaprofil-ostfold

- Vurdere hvordan gjenværende myrområder bedre kan sikres i overordnet arealplan
- Ivareta store, gamle trær i kommunen
- Åpning og restaurering av lukkende vannveier vurderes i reguleringsplaner og byggesaker der det er relevant

Som svar på store mengder nedbør er det satt inn grep for å sikre at ledningsnettet har tilstrekkelig kapasitet til å lede alt avløpsvann/spillvann frem til renseanlegget og ikke i overløp. Ved å separere gamle fellesledninger for avløp og skille overvann og spillvann i to separerte rør vil ledningsnettet ha kapasitet til å håndtere all spillvannsmengde som tilføres ledningsnettet, samtidig som overløpsmengden reduseres. Utvidelse av Alvim renseanlegg kan også sees på som et klimatilpasningstiltak, da det nye renseanlegget vil ha kapasitet til å rense en vesentlig større avløpsmengde enn tidligere. Dette vil også resultere i at mindre avløpsvann ledes i overløp ved regnværshendelser.

Utslipp av klimagasser

Miljødirektoratet publiserer årlige beregninger for klimagassutslipp i norske kommuner. Figur 21 viser utviklingen i utslippene i Sarpsborg kommune fordelt på ni sektorer i perioden 2016 til 2022. I Sarpsborg er det industri, energiproduksjon til industri og veitrafikk som står for den største delen av utslippene.

Vi ser av figuren at utslippene i både 2020 og 2021 var noe lavere, og dette er trolig en effekt av Covid-19. Sarpsborg slipper ut 6,38 tonn CO2e per innbygger i 2022, en økning på 2,8% fra 2021.

Ser man på enkeltsektorene ser man at industri er en av de som har økt fra 2021 til 2022, sammen med oppvarming, veitrafikk og sjøfart (som i Sarpsborg i stor grad er industrirelatert). De økte industriutslippene kan ha sammenheng med økt vekst i eksisterende bedrifter, at produksjonen var tilbake til «normalen» etter pandemien eller tilkomne nye bedrifter. Samtidig ser vi at den kategorien er en av de som har svingt mest siden 2019. Ser vi på veitrafikk kategorien, ser vi at det er en økning fra 2021 til 2022.

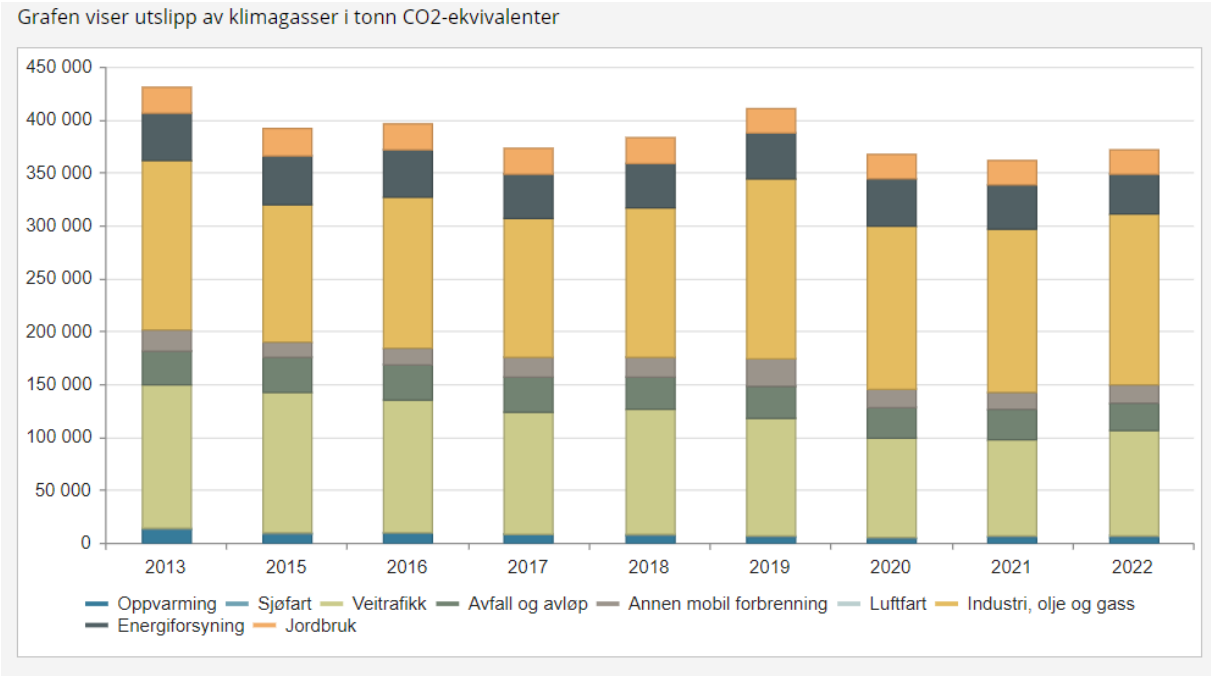

Figur 21: Utslippskilder i Sarpsborg fra ulike sektorer. Kilde: Miljødirektoratet - utslipp av klimagasser i kommuner og fylker

Indirekte utslipp er ikke med i dette regnskapet, det vil si utslipp som for eksempel er forbundet med kjøp av varer, hvor utslippene med å produsere varene skjer andre steder enn i Sarpsborg, og f.eks. reiser med fly.

Skog og myr

Produktiv skog utgjør 50 prosent av Sarpsborg kommunes areal, oppunder 200 000 dekar. Skogen i Sarpsborg står for mye av opptak av karbon.

I forslag til revidert arealplan omdisponeres cirka 3900 dekar med skog til bebyggelse og anlegg.

Sarpsborg har mange myrer, blant annet Jørstadmyra, som er naturreservat siden 1978. Myrene har både direkte og indirekte betydning for det biologiske mangfoldet. Myrene har også viktig funksjon som vannmagasin spesielt ved store nedbørsmengder og flom. Myrenes svampeffekt bidrar også til at bekker og elver i skog og kulturlandskapet ikke blir tørrlagt i perioder med lite nedbør. Myrene har også en vesentlig renseeffekt på vannet.

Myr inneholder og lagrer store mengder karbon, rundt tre ganger mer enn skog- og jordbruksareal. Påvirkninger som fører til at myrer ødelegges, kan derfor forverre klimaendringene.

I følge Sabima og NINA rapport 2310 (2023) har Sarpsborg satt av 123 dekar til utbygging på myrareal.[98] I forslag til revidert arealplan har tallet økt til 180 dekar.

Staten bevilger beløp til restaurering av myr. Sarpsborg kommune vil vurdere om det finnes myrlokaliteter i kommunen, med potensiale for restaurering.

Veitrafikk

Den andre største utslippskilden av direkte utslipp innenfor kommunegrensene er veitrafikk, som står for omtrent 30 prosent av de direkte utslippene i Sarpsborg. Den største andelen av utslippet fra denne sektoren kommer fra personbiler. E6 går gjennom kommunen, og bidrar til mye gjennomgangstrafikk. Figur 22 viser de ulike utslippskildene knyttet til veitrafikk i Sarpsborg. Tungtransporten står for 26%, varebiler 17% og personbiler 53% av veitrafikkutslippene 2022.

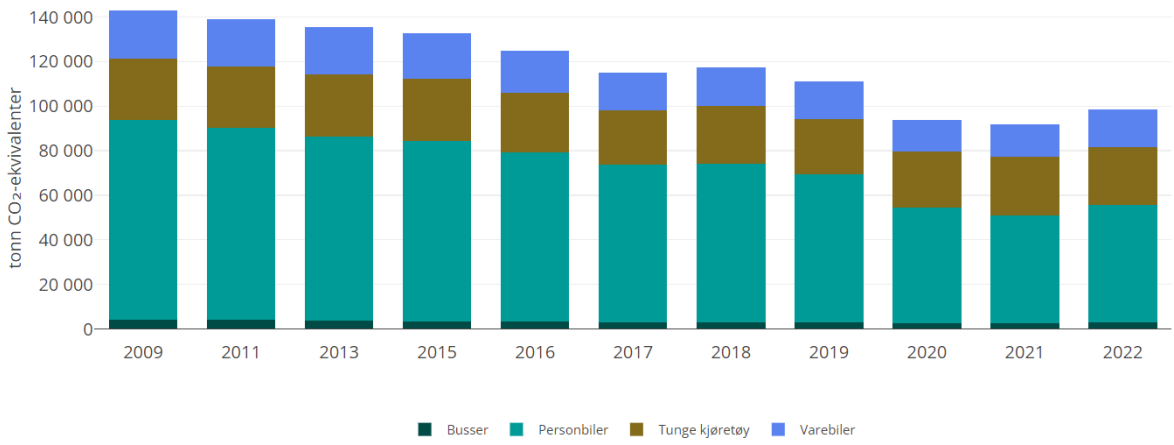

Kilde: Miljødirektoratet

Figur 22: Utslippskilder i Sarpsborg fra veitrafikk. Kilde: Miljødirektoratet

Transport

I Sarpsborg (Nedre Glomma) kjører bussene til Østfold kollektivtrafikk på elektrisitet og fra 1.juli 2023 har elbusser betjent byområdene, mens de lengre regionrutene kjøres av busser som drives av biogass.

Privateide registrerte personbiler i Sarpsborg i perioden 2020-2023 viser en liten nedgang i antall dieselbiler og bensinbiler. Vi ser også en dobling i antall elbiler (fra 2.100 til 5.800

[98] https://naturkampen.sabima.no/kommune/3003

biler), men elbiler utgjør fortsatt kun 18% av privateide registrerte personbiler i 2023 i Sarpsborg.[99]

[99] 13370: Registrerte kjøretøy, etter region, eierform, drivstofftype, statistikkvariabel og år. Statistikkbanken (ssb.no)

Oppsummering del 3. Miljømessig bærekraft

Sentrale utviklingstrekk

Innbyggerne i Sarpsborg har trygt drikkevann med god kvalitet, leveringssikkerhet og alternativ vannforsyning, men det er for mye lekkasje i ledningsnettet. Klimaendringene gjør at en kan forvente en 10 % økning i årsnedbør, 25 % økning vinter- og vår, gjerne med oftere kortvarige, kraftige nedbør. Mengden av overvann gir en stor belastning på avløpsnettet, særlig når nedbøren er kraftig og hyppig. Kravene til rensing er skjerpet og det er behov for utbedringer. Sarpsborg kommune har ikke utslippstillatelse for flere abonnementer før nytt renseanlegg er i drift fra 1/1 2027.

Sarpsborg kommune vokser, og med utbygging kan verdifulle naturarealer som har betydning for naturmangfold og klima gå tapt. Sarpsborg har mange fremmede arter som kan utgjøre en svært stor økologisk risiko. De siste årene er slike arter blitt registrert i hele kommunen, spesielt i tettbygde strøk. I tillegg til å fortrenge stedegne arter og endre artssammensetningen i viktige naturområder, kan fremmede arter påføre samfunnet store økonomiske tap.

Det er kritisk dårlig økologisk vanntilstand i Ytre Oslofjord og strandsonen. Befolkningsvekst med press på arealbruk i strandsonen, forurensning fra jordbruk og avløp, økt båttrafikk og fiske er bare noen av utfordringene. Klimaendringene påvirker økosystemet og Ålegrasenger og bløtbunnsområder er spesielt utsatt for utbyggingspress. Bunnområdene sliter med oksygenmangel og da forsvinner det som vanligvis lever i fjorden. Marin forsøpling er også en utfordring. Plastavfall utgjør den største delen av marin forsøpling og brytes svært langsomt ned. Mikroplast kan inneholde vedvarende organiske miljøgifter som enten er tilsatt eller som har festet seg til plasten.

Ønsket vekst i næringsutvikling og befolkning gir press på dyrket og dyrkbar jord. I Sarpsborg kommune er nesten 20 prosent av arealet dyrka jord. Jorda er av beste kvalitet for matkornproduksjon. Jordvern er derfor viktig for å opprettholde muligheten for framtidig matproduksjon. Sarpsborg er den kommunen som har omdisponert mest dyrka og dyrkbar jord i Østfold de siste ti årene, men avgangen er mindre i siste halvdel av perioden enn i første halvdel. Det kan dermed se ut til å være en utvikling i positiv retning, selv om det er variasjon fra år til år.

De største klimagassutslippene i Sarpsborg kommer fra industri og veitrafikk. I Nedre Glomma har det vært noe vekst i utslipp fra jordbruk og sjøfart, og reduksjon i utslipp til oppvarming, veitrafikk, luftfart og industri.

Utfordringsbilde

Følgende utfordringer bør vektlegges i videre strategisk arbeid:

- Klimagassutslipp: Det er for store klimagassutslipp, spesielt fra industri og veitrafikk.
- Fornybar energi: Det er behov for mer grønn energi. Samtidig som ledningsnettet har for dårlig kapasitet.
- Avløpsnettet: Nye påkoblinger til avløpsnettet anses som brudd på utslippstillatelse (Forurensningsloven) inntil nytt oppgradert renseanlegg er i drift.

- Økologisk tilstand i vann: Sarpsborg har dårlig økologisk tilstand i flere vann, bekker og kyst. Dette skyldes utslipp, forsøpling, nedbygging og klimaendringer.
- Naturmangfold: Det er behov for å redusere tap av viktige naturverdier og verne om naturmangfoldet.
- Matproduksjon: Det er behov for å redusere avgang dyrket og dyrkbar jord.

DEL 4: Samfunnssikkerhet og beredskap

Sarpsborg ligger geografisk sentralt på Østlandet med mange transportårer og omkjøringsmuligheter. Det er korte avstander internt i kommunen og mellom kommuner, og mellom områder med befolkningskonsentrasjon. Korte avstander er en styrke for samarbeid ved store hendelser, men også en sårbarhet med mye infrastruktur og hovedvei fra svenskegrensen. Grenserelaterte utfordringer er transport av farlig gods, smittekilder og ulovlig innvandring. De høye trafikktallene på E6 gir kapasitetsutfordringer og køer på omkjøringsveiene ved ulykker. Sarpsborg kommune har storulykkevirksomheter innenfor kommunegrensene og dette er en risiko som representerer et potensial for ulykker med store konsekvenser. Gode systemer for varsling av befolkningen og godt samarbeid med industrien er sentrale tiltak som er knyttet til å begrense sannsynligheter og konsekvenser for slike ulykker.

Klimaendringer treffer også Sarpsborg. Med lengre varmeperioder og tørke vil større og hyppigere skogbranner utfordre oss i årene fremover. Episoder med kraftig nedbør vil også føre til mer overvann og flere og større regnflommer. Sannsynlighetene for sammenfallende store naturhendelser vil kreve mer samarbeid og koordinering på tvers av kommuner, både overordnet og i brann- og redningsvesen.

Sarpsborg kommunes vannverk på Baterød er flomutsatt. Økt flomfare medfører følgelig også økt risiko for problemer med drikkevannsforsyningen i Sarpsborg. Det er gjort tiltak for å redusere denne risikoen, blant annet med samarbeid om reservevann med nabokommunene. Likevel må det av beredskapshensyn vurderes å investere i et nytt vannverk på Baterød.

Sarpsborg har store utfordringer med ustabile grunnforhold. I Sarpsborg kommune ligger over 90% av området under marin grense og det er derfor mulighet for kvikkleire i de fleste områdene. I tillegg er det flere bekker og elver som påvirker landskapet og medfører fare for erosjon. Aktiv erosjon kan utløse kvikkleireskred. Flere geotekniske undersøkelser i Sarpsborg har avdekket så utfordrende grunnforhold av det må gjøres sikringstiltak og/eller avbøtende tiltak ved aktivitet som graving og/eller bygging. Konsekvensene av dette er at i enkelte områder har kommunen måtte sette krav om geoteknisk vurdering ved et hvert tiltak uavhengig av omfang. Dette er et svært kostbart og risikofylt arbeid. Gjennom god arealplanlegging og byggesaksbehandling kan skadepotensialet til nye kvikkleireskred begrenses. Sarpsborg kommune har utarbeidet gode rutiner for oppfølging av henvendelser ved mistanke om krevende grunnforhold. Blant annet brukes drone for å overvåke bekker og elvekanter i forbindelse med store nedbørsmengder. Kommunen har også en rammeavtale med geoteknisk firma som gjennomfører befaringer på kort varsel. Alle kjente geotekniske undersøkelser i kommunen legges inn i den nasjonale databasen NADAG. Dette er viktig for kommunen for å øke kunnskapen om geotekniske forhold.

Endringer i kommuneøkonomien har i stor grad vært sammenfallende med den økonomiske utviklingen nasjonalt og internasjonalt. Svikten i skatteinngangen skyldtes i hovedsak betydelig nedgang i oljeprisen. Dette medførte en klar forverring av netto driftsresultat for både Sarpsborg og landet for øvrig.

Det økonomiske handlingsrommet i offentlig sektor vil bli mindre i årene fremover som også vil utfordre og sette større krav til effektivisering og prioritering mellom mange områder. Det blir økt press på kommunens tjenester og kommunen må prioritere mellom områder som skole, helse og beredskap.

Strømforsyning samt teknologi og kommunikasjon som er knyttet til dette er en betydelig sårbarhet for alle kommuner inkludert Sarpsborg. Sarpsborg har god redundans på kraftforsyning i kommunen og det er også jobbet mye med alternative løsninger for elektronisk kommunikasjon og annen kommunikasjon de siste årene. Kommunen har også alternativ strømforsyning på de fleste kritiske bygg som gjør oss mindre sårbare. Allikevel så kan det med flere som skal bo hjemme lengre og stadig færre boliger som har alternativ varmekilde gi oss noen utfordringer ved lange kuldeperioder. Utarbeidelse av alternative oppmøtesteder for innbyggere for kontakt med nødetater ved langvarig utfall av kraft og kommunikasjon er tiltak som er viktige i en slik hendelse. Kommunen er ansvarlig for å ha kontroll på strømnettet i sin kommune, ha gode varslingsrutiner fra strømselskaper om nedetid og bortfall av strøm og nett. Kommunen må også sørge for å ha oversikt over de sårbare som skal forsynes over nett og som har alarmer som skal virke.

Situasjonen med krig og migrasjon av store folkemasser i Europa vil også kunne bli en utfordring for mange kommuner inkludert Sarpsborg fremover. Blant konsekvensene finner vi dyrere matvarer, drivstoff og kunstgjødsel samt en finansiell ustabilitet. Det vil bli større press på helsevesen med flere som har krav på helserelaterte tjenester i vårt samfunn. Det vil også medføre andre sykdommer vi tradisjonelt ikke er vant med.

Koronapandemien er en av de største krisene Sarpsborg kommune har håndtert. Kommunen har stått overfor en kompleks og langvarig krisehåndtering med et mangfold av utfordringer, som har krevd et tilsvarende mangfold av forebyggende og konsekvensreduserende tiltak, omfattende samvirke både internt i kommunen og med eksterne aktører. En evaluering Oslo kommune har gjennomført har inkludert en omfattende evalueringsprosess med alle virksomheter i kommunen.[100] Inkludering av alle virksomheter har vært viktig for å oppnå innsikt på tvers av sektorer og fagområder, slik at enkelte områder ikke overskygger andre, og er i tråd med kommunens beredskapssystem, skriver de i sin evalueringsrapport. Oslo kommunes hovedformål har vært å få kunnskap om styrker og svakheter i krisehåndteringen til bruk for læring og forbedring, slik at virksomhetenes og kommunens samlede evne til krisehåndtering styrkes. Sarpsborg kommune har per i dag ikke ferdigstilt den kommunale evalueringsrapporten etter koronapandemien. Når evalueringsrapporten er ferdigstilt skal den bli sendt til politisk behandling.

[100] Hovedrapport: Evaluering av Oslo kommunes håndtering av Covid-19 pandemien.pdf